

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Halkbilimi Bilim Dalı

HALK HUKUKU VE KÖY ODALARI: SİVAS ŞARKIŞLA GÜMÜŞTEPE KÖYÜ ÖRNEĞİ

Azem Sevindik

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2013

HALK HUKUKU VE KÖY ODALARI: SİVAS ŞARKIŞLA GÜMÜŞTEPE KÖYÜ
ÖRNEĞİ

Azem Sevindik

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Halkbilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2013

KABUL VE ONAY

Azem SEVİNDİK tarafından hazırlanan "Halk Hukuku ve Köy Odaları: Sivas Şarkışla Gümüştepe Köyü Örneği" başlıklı bu çalışma, 11.06.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR (Başkan)

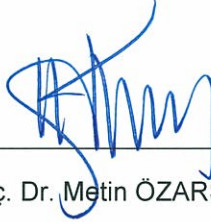
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Danışman)

Doç. Dr. Gülin ÖĞÜT EKER

Doç. Dr. Ruhi ERSOY

Doç. Dr. Metin ÖZARSLAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

11.06.2013

Azem SEVİNDİK

*Bu çalışmayı bana her koşulda desteklerini esirgemeyen aileme
adıyorum.*

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada, bana her konuda yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu, Doç. Dr. Metin Özarlan, Prof. Dr. Nebi Özdemir ve Doç. Dr. Gülin Öğüt Eker hocalarıma çok teşekkür ederim.

Cahit Özkan, Osman Kartal, Ramazan Kartal, Bekir Tokay, Köksal Tokay, Çetin Dinç, Feramiz Özkan, Hacı Osman Erdoğan, Bekir Tüfek, Halil Kitir, Mesut Pınar, Salih Delibaş, Mustafa Çolak, Murat Yeter, Yalçın Özcan, Oktay Toprak, Erdal Özyurt, Mehmet Kara ve Özgür Demirhan'ın dışında aklıma gelmeyen ve ismini yazmayı unuttuğum kaynak kişilere, bu teze verdikleri manevî destekleri için teşekkürlerimi sunuyorum. Bunun yanında gerek Gümüştepe Köyü içinde bulunan gerekse dışarıya göç etmiş olan köy efradına, çalışmamın hem materyal kısmına sağladıkları katkı hem de manevi desteklerini eksik etmedikleri için yine içten teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

SEVİNDİK, Azem. Halk Hukuku ve Köy Odaları: Sivas Şarkışla Gümüştepe Köyü Örneği, Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 2013.

Bu çalışma, Orta Anadolu'da yer alan ve yaklaşık 200 hanelik bir Türk köyü olan Gümüştepe Köyü'nün (Yapaltın), binlerce yıllık aktarımla şekillenen ve bugünkü şeklini alan köy odalarını ve bu odalar etrafında şekillenen halk hukukunu irdelenecektir. Oda halkının ceza verme, övme, yerme, alkış verme ve yüz çevirme gibi uygulamalarla kendi hukuk algılarını irdelemek, tezin temel amacıdır. Asıl olan modern hukukun karmaşık ve çetrefilli yönlerini anlatmaktan ziyade *otağ* kökenli *oda* kültürüyle, oda halkının kendi içsel hukuk algılarını çözümlenektir. Böylece oda kültürü çevresinde şekillenen halk hukuku algısı anlaşılabilir. Amaç, uygulamaların mantıksal doğruluğunu irdelenmek değil; uygulama, kabul ve yöntemlerin bizzat kendisini ortaya çıkarmaktır. Ayrıca, çalışma sonucu elde edilen bazı hukuki verilerle, İsviçre ve Almanya gibi devletlerin hukukundan faydalanan modern Türk hukukunun kendi sistemine direkt olarak referans olmak değil, köy halkının hukuk algısının tespiti ile Türk hukuk sistemine bir kaynak oluşturmaktır.

Köy efradı ile geçirilecek olan dört aylık süreç içerisinde oyunların, uygulamaların, tavırların, farklı içeriklere sahip anlatıların ve oda efradının hukuk algısının fotoğrafı çekilecektir. Bu yolda alan araştırması yapılarak, seçilen köy fertleriyle, gözlem yöntemleri, yönlendirilmiş ve yönlendirilmemiş mülakat yöntemleri ile derlemeler yapılacaktır. Ayrıca halk hukuku ile alakalı yapılmış makaleler, tezler ve kitaplar irdelenecektir. Konunun anlaşılır olabilmesi için Türk hukuk algısının tarihçesi ve bazı dönemleri, yazılı kaynaklar referans alınarak müstakil bir bölümde verilecektir. Halkın hukuk algısıyla modern hukuk sisteminin uyumsuzluğuna dikkat çekilmesi temel amaçtır. Bu yolda köy efradının kendi sorunlarını kendi iç dinamikleriyle çözdükleri de görülecektir.

Anahtar Sözcükler

Köy odaları, Halk hukuku, Şahsın hukuku, Aile hukuku, Miras hukuku, Eşya hukuku

ABSTRACT

SEVİNDİK Azem. Folk Law and Village Chambers: The Case Of Gümüştepe Village İn Şarkışla at Sivas, Master's Thesis, Ankara, 2013.

This study examines village chambers which have been formed by the transfer of thousands of years and public rights which are formed around these chambers in a Turkish village which is Gümüştepe has about 200 house and this village is in Middle Anatolia. The main goal of this thesis is that the perception of own rights of this chamber people with some implementations such that infliction, praise, satirize, claping, being in the sulks. The main point is rather modern rights which are complicated than that chamber culture with marquee origin. Also, logical truth is not main target. Instead of this, how they have been implemented and accepted. Besides this, the data which has been obtained with study is not a reference for Turkish Modern Rigths which has been affected with the rigths of Switzerland and Germany. The data will create a source of Turkish Legal System.

The law perception of people of Chamber has been monitored in four-month period. Compilation is going to be done with selected village people. Methods of observation, methods of directed and not directed interview will have been used. Also, thesis, articles and books which are relevant about public rights will have been examined. Since the topic can be more clear, the history of perception of Turkish law and some written source will be given in a private section. The main objective is the discrepancy between puclic rights and modern law system. Also, it can be seen that village has been solved own problems with own internal dynmics.

Key words

Village Chambers, Public Law, Law of Persons, Family Law, Law of Succession, Law of Property

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
ADAMA.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Önemi.....	1
1.2. Çalışmanın Amacı.....	1
1.3. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	2
1.4. Çalışmanın Plânı.....	3

BÖLÜM 1

GÜMÜŞTEPE KÖYÜ

1.1. Köyün Coğrafi Konumu.....	4
1.2. Gümüştepe Köyü'nün Yakın Tarihi.....	5
1.3. Gümüştepe Köyü'nün Coğrafi Yapısı ve Bitki Örtüsü.....	7
1.4. Gümüştepe Köyü'nde İşbirliği.....	8

BÖLÜM 2

TÜRK HUKUKUNUN KAYNAKLARI

2.1. İslamiyet Öncesi Türk Hukukunun Kaynakları.....	11
2.1.1. Türk Hukukunun Kaynakları.....	13
2.1.1.1. Sözlü Kaynaklar.....	13
2.1.1.2. Yazılı Kaynaklar.....	13
2.1.1.2.1. Çin Hanedanlarının Günlükleri.....	13
2.1.1.2.2. Epigrafik ve Arkeolojik Kaynaklar.....	13
2.1.1.2.3. Etnografik Kaynaklar.....	14
2.1.1.2.4. Eski Uygur Metinleri.....	14
2.1.1.2.5. Din Üzerine Yapılmış İncelemeler.....	15
2.1.1.2.6. Ebulgazi Bahadır Han (Şecere-i Terakime/Şecere-i Türk).....	15
2.1.1.2.7. XI. ve XII. Yüzyıllarda Yazılan Eserler.....	16
2.1.1.2.8. Dede Korkut Kitabı.....	16
2.1.2. Hun Devleti'nde Hukuk Hakkında Bilinenler.....	16
2.1.3. Göktürk Devleti'nde Hukuk Hakkında Bilinenler.....	19
2.1.4. Uygur Hukuku Hakkında Bilinenler.....	20
2.1.4.1. Trampa ile İlgili Bir Belge.....	22
2.1.4.2. Velayet Hakkının Satışına Dair Bir Belge.....	22
2.1.4.3. Faizle ve Kefaletle Borç Alındığını Gösteren Bir Belge.....	23
2.1.4.4. Koşula Bağlı ve Vefaen Taşınmaz Satışını Gösteren Bir Belge.....	23
2.1.4.5. Yarıcılık Sözleşmesi ile İlgili Bir Belge.....	23
2.1.4.6. Bir Vasiyetname Örneği.....	23
2.1.4.7. Evlat Edinmeyi Gösteren Bir Belge.....	24
2.1.4.8. Şarta Bağlı Azalmayı Gösteren Bir Belge.....	24
2.1.4.9. Bahçe Kiralaması ile İlgili Bir Belge.....	24
2.1.4.10. Bir Kadın Köleyi Satış Belgesi.....	24
2.2. İslami Dönem Türk Hukukunun Kaynakları.....	26
2.2.1. İslam Hukukunun Kaynakları.....	27
2.2.1.1. Kur'an-ı Kerim.....	27
2.2.1.2. Sünnet.....	28
2.2.1.3. İcma.....	28
2.2.1.4. Kıyas.....	28

2.2.2. İslam Kamu Hukuku.....	29
2.2.2.1. İslam Ceza Hukuku.....	29
2.2.2.1.1. Kısas.....	29
2.2.2.1.2. Hadd.....	29
2.2.2.1.3. Ta'zir.....	30
2.2.2.2. Adalet Örgütü ve Uygulama Usulü.....	30
2.2.2.2.1. Tanıklar.....	31
2.2.2.2.2. Senetler.....	31
2.2.3. İslam Özel Hukuku.....	31
2.2.3.1. Kişilik.....	31
2.2.3.2. Kölelik.....	32
2.2.3.3. Aile Hukuku.....	32
2.2.3.3.1. Evlenme ve Kadının Hukuksal Durumu.....	32
2.2.3.3.1.1. İslamda Evlenme.....	33
2.2.3.3.1.1.1. Evlenme.....	33
2.2.3.3.1.1.2. Evliliğin Sona Ermesi.....	34
2.2.3.3.1.2. Nesep.....	34
2.2.3.3.1.3. Velayet.....	35
2.2.3.3.1.3.1. İslam Dininde Velayet.....	35
2.2.3.3.1.3.2. Evlat Edinme.....	35
2.2.3.4. İslamda Miras Hukuku.....	35
2.2.3.4.1. Eshab-ül Feraiz.....	36
2.2.3.4.2. Asebe.....	36
2.2.3.4.3. Zevu'l-Erham.....	36
2.2.3.5. İslam Hukukunda Borçlar.....	37
2.2.3.6. İslam Hukukunda Mülkiyet.....	37
2.3. Halk Hukukunun Kaynağı Olarak; Töre, Örf, Âdet, Gelenek ve Görenek Kavramları.....	39

BÖLÜM 3

HALK HUKUKU VE KÖY ODALARI

3.1. Köy Odaları.....	45
-----------------------	----

3.1.1. Oda Geleneği.....	45
3.1.1.1. Türkiye’de Köy Odaları.....	45
3.1.1.2. Köy Odaları ve Ceza Verme Geleneği.....	48
3.1.2. Gümüştepe Köyü Odalarının Anlatıları ve Oyunları.....	49
3.1.2.1. Gümüştepe Köyü Odalarının Genel Bir Değerlendirmesi.....	49
3.1.2.2. Büyüklerin Odasının Genel Bir Değerlendirmesi.....	54
3.1.2.3. Orta Yaşlıların ve Gençlerin Odalarının Genel Bir Değerlendirmesi.....	55
3.1.2.4. Köy Odalarında Oynanan Bazı Oyunlar.....	56
3.1.2.4.1. Oyun Kavramı ve Gümüştepe Köyünden Oynanan Oyunlar.....	56
3.1.2.4.1.1. Ritüelistik Oyunlar.....	59
3.1.2.4.1.2. Profan Oyunlar.....	61
3.1.2.4.2. Gümüştepe Köyü Odalarında Oynanan Oyunlar.....	64
3.1.2.5. Gümüştepe Köyü Odalarında Modern Hukuku Eleştiri Bağlamında Oynanan İki Oyun.....	65
3.1.2.5.1. Hâkim Oyunu.....	65
3.1.2.5.2. Tarla Davası Oyunu.....	65
3.2. Halk Hukuku.....	67
3.2.1. Halk Kavramı.....	67
3.2.2. Halk Hukuku Kavramı.....	67
3.3. Halk Hukuku ve Köy Odaları	74
3.3.1. Gümüştepe Köyü’nün Doğu ve Batı Odalarının İşleyişi.....	74
3.3.1.1.Genel İşleyiş Olarak Gümüştepe Köyü Odaları.....	74
3.3.1.2.Genel Uygulamaları ile Gümüştepe Köyü Odaları.....	77
3.3.1.2.1. Işık Söndü Uygulaması.....	77
3.3.1.2.2. Yalancı Köşesi Uygulaması.....	89

3.3.2. Kamu Hukuku.....	79
3.3.3. Özel Hukuk.....	80
3.3.3.1. Şahsın Hukuku.....	80
3.3.3.1.1. Kişilik.....	80
3.3.3.1.2. Şahıslara Karşı Yapılan Fiziksel, Sözlü ve Cinsel Saldırılar.....	82
3.3.3.1.3. Ad Verme.....	84
3.3.3.2. Aile Hukuku.....	85
3.3.3.2.1. Aile İçi Hukuk.....	85
3.3.3.2.2. Arkadaşlar, Cinsiyetler, Aileler ve Akrabalar Arası Hukuk.....	88
3.3.3.2.3. Nişan Atma.....	91
3.3.3.2.4. Evlilik.....	93
3.3.3.2.5. Aile İçi Şiddet.....	98
3.3.3.2.6. Ayrılık/ Boşanma.....	100
3.3.3.2.7. Çocukların Velayeti.....	101
3.3.3.2.8. Evlat Edinme.....	101
3.3.3.2.9. Boşanmış Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Statüsü.....	103
3.3.3.2.10. Zina ve Evlilik Dışı İlişki.....	104
3.3.3.2.11. Baskın Yapma Geleneği.....	106
3.3.3.3. Miras Hukuku.....	107
3.3.3.3.1. Mülkiyetin Paylaşılması.....	107
3.3.3.3.2. Mülkiyetin İcarlanması.....	110
3.3.3.4. Borçlar Hukuku.....	111
3.3.3.4.1. Borç Alıp-Verme.....	111
3.3.3.4.2. Kefillik.....	113
3.3.3.4.3. Tutu Verme Sistemi /Tarla Tapusuz Mal İcarsız Sistemi.....	114
3.3.3.5. Eşya Hukuku ve Ticaret Hukuku.....	115
3.3.3.5.1. Köy Bekçisi-Kır Bekçisi ve Koruma Damı Uygulaması.....	115

3.3.3.5.2. Mal Alım-Satımı ve Müencilik.....	117
3.3.3.5.3. Ödünç Alma Geleneği.....	120
3.3.3.5.4. Toplu Hareket ile Köyün Mallarının Korunması.....	122
3.3.3.5.5. Ortakçılık.....	123
3.3.3.5.6. Değiş-Tokuş.....	125
SONUÇ.....	127
KAYNAKLAR.....	130

KISALTMALAR DİZİNİ

Ayr: Ayrıca

Bkz: Bakınız

C: Cilt

Çev: Çeviren

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

Nu: Numara

S: Sayfa

SOKÜM: Somut Olmayan Kültürel Miras

TOEM: Tarihi Osmanlı Encümeni Mecmuası

Vd: Ve devamı

Vs: Vesaire

Vrk: Varak (Sayfa)

GİRİŞ

1.1. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Halkbiliminin doğuş sürecinde, Herder ve Grimm Kardeşler'in Alman toplumuna verdikleri en önemli mesaj; bir toplumun sanattan edebiyata, hatta modern hukukunun inşasına değin geçirdiği süreçte kendi refleks ve kabullerini reddetmemeleri yönündeydi. Bu yolda Grimm Kardeşler'den özellikle Jacop Grimm, Alman toplumunun dilini, sanatını ve edebiyatını incelerken Alman halkının hukuki kabullerinin de önemine dikkat çekmekten geri kalmamışlardır¹. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında halk hukukunun önemine dikkat çeken Jacop Grimm'in bu tavrı, bizde biraz da halkbiliminin bilimsel bir bilim dalı olarak kabul edilişinin gecikmesinden dolayı 20.yy'lara kadar sarkmıştır. Türkiye'de yazdıkları bazı bilimsel makale ve kitaplarda halk hukukuna ya da örf-adet hukukuna değinen ilk halkbilimciler M. Fuat Köprülü ve Ziya Gökalp'tir. Ziya Gökalp'in "Türk Töresi" adında başlıbaşına bir inceleme kitabı bulunduğunu burada hatırlatmak gerekir. Fuat Köprülü'nün "Türk Hukuk Müesseseleri" adlı kitabı da halk hukuku adına önemli bir kaynaktır.

Halkbiliminin en çok ihmal edilen konularından olan halk hukukunun bu bağlamda tez konusu olarak seçilmesi önemlidir. Zira sözkonusu tezin oluşturulması aşamasında da Türk halk hukuku ile bağlantılı kaynaklar oldukça sınırlı ve azdır. Mevcut kaynakların bir çoğu mevcut hukuk kitaplarının, makalelerin ve bazı yazıların muhtelif bölümlerinde dar bir şekilde ele alınmıştır.

Halk hukukunu köy odaları bağlamında ele alan bu tez çalışması, ileride yapılabilecek olan halk hukuku çalışmalarına cesaret vermesi ve kısıtlı da olsa belirli ölçülerde kaynaklık etmesi bakımından; ayrıca, hâlâ oluşum ve değişim sürecinde olan modern Türk hukukuna da belirli ölçülerde tavsiyelerde bulunması yönüyle önem arz etmektedir.

1.2. ÇALIŞMANIN AMACI

¹ Bkz.: Ayrıntı için Çobanoğlu, Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş.

Uzun bir tarihi süreçte geç yazıya geçen ve pek çok dil ve din tesiri altında kalan göçer-evli Türk boyları, ilişki içerisinde bulunduğu ve bir kısmını benimsediği bu faktörlerden belirli ölçülerde etkilenmiştir. Özellikle tezin de temel araştırma merkezi olarak seçtiği Orta Anadolu'nun bu küçük köyü, tıpkı diğer Anadolu köylerinde olduğu gibi halk hukuku, İslam hukuku ve modern hukuk üçleminde sıkışmış kalmıştır.

Hukuk bağlamında değişim ve geçiş aşamasının hâlâ devam ettiği Anadolu'da, oda halkının modern hukuk karşısındaki tavırlarını tespit etmek ve kendi hukuki kabullerini ortaya çıkarmak tezin temel amacıdır. Ayrıca derleme ve değerlendirme kısımlarında görüleceği üzere halkın sorunlar karşısındaki pratik tutumlarını ve mahkeme kararlarının köy efradı içerisinde yarattığı huzursuzluğu gözler önüne sermek tezin bir diğer amacıdır. Bunun yanında bu tez yeni bir oluşum içerisinde olan modern hukukumuza direkt olmasa da bazı tavsiyelerde bulunması bağlamında önem arz etmektedir.

1.3. ÇALIŞMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Bu tez çalışması, halkın binyıllarca süregelen kültürel kabullerinin sistemleşmesiyle oluşmuş halk hukukunu, araştırma bölgesi olarak seçilen bir köyün oda katılımcıları üzerinden yürütmüştür. Sistemleşen bu kültürel kabullerin iyi anlaşılabilmesi için bu tez çalışması, hukuki verileri sorgulamakla kalmamış daha anlaşılabilir olması amacıyla araştırma alanı olarak seçilen bu köyü ilk bölümde kısaca tanıtmıştır.

Halk hukuku bu tezde tanımlanırken, Türk halk hukukunun geçirdiği tarihi süreçler göz ardı edilmemiştir. Bu yolda Orta Asya Türk toplumları hakkında var olan hukuki kaynaklar tezin ikinci bölümünde İslam Hukuku ile beraber irdelenmiş ve değerlendirilmiştir. Burada amaç karmaşık ve çetrefilli hukuki hükümleri ortaya çıkarmak için değil, köy halkının verdiği hukuki kararların anlaşılır olabilmesini sağlamaktır. Zira bu tez çalışmasında uygulamaların kanıtlanabilir tarihi bağları önemszenmiştir.

Orta Anadolu'nun küçük bir köyünde yapılmış olan bu çalışmayla tanımlanmaya çalışılacak olan halk hukuku kavramı; Anadolu'nu diğer bölgeleriyle benzerlikler içerse

de kesin hükümleri vermeye muktedir olamayabilir. Burada halk hukuku algısı, aynı zamanda köyünde aktif olarak yaşayan oda efradının kabul ve uygulamaları bağlamında ele alınmıştır.

Derleme yöntemiyle elde edilmiş olan hukuki uygulamalar, halk hukukuyla alakalı mevcut çalışmalarla desteklenmiş ve çözümlenmeye çalışılmıştır; fakat elde edilen hukuki uygulamaların mantıksal doğruluğu veya yanlışlığı sorgulanmamış, verilerin bizzat kendisinin elde edilmesi amaçlanmıştır.

1.4. ÇALIŞMANIN PLÂNI

Giriş ve sonuç kısımlarının müstakil bir bölüm olarak tanıtılmadı bu tez çalışmasında mevcut olan üç bölüm vardır.

İlk bölümde köyün genel bir tanıtımı amaçlanmıştır. Burada var olan alt başlıklarda köyün coğrafi konumu, yakın tarihi ve var olan dernek yapılanmaları tanıtılmıştır.

Tezin ikinci bölümde, çalışma alanı olarak seçilen köyün halk hukuku algısının anlaşılabilir olmasını sağlamak amacıyla Türk halk hukuku tarihi irdelenmiştir. Burada asıl olarak İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası Türk halk hukukunun tarihi sürecinin değerlendirilmesinin yanında mevcut olan hukuki veriler tezin değerlendirme kısmına da kaynaklık etmiştir. Böylece köyde uygulanan hukuki kabullerin İslamiyet öncesi kaynaklar ve İslamiyet sonrası kaynaklar ile karşılaştırılma fırsatı doğmuştur. Karşılaştırma ise tezin üçüncü bölümünde, değerlendirme kısımlarında yapılmıştır.

Tezin üçüncü bölümü köy oda oyunlarının ve anlatılarının derleyip değerlendirildiği bölümdür. Üçüncü bölümün ikinci kısmında ise oda halkının halk hukuku algısı derlenip değerlendirilmiş; ayrıca mevcut kaynaklarla karşılaştırılmıştır.

Tüm bu üç bölüm ışığında sonuç kısmına gidilirken bu konuyla alakalı mevcut çalışmaların önemli bir kısmı gözden geçirilmiş; alan araştırması ile yaklaşık üç yılı kapsayan derlemeler yapılmıştır. Tespit edilecek verilerin kendi bağlamına uygun yerlerde ve zamanlarda tespit edilmesine dikkat edilmiştir.

BÖLÜM 1

GÜMÜŞTEPE KÖYÜ (YAPALTIN)

1.1. KÖYÜN COĞRAFI KONUMU

Gümüştepe Köyü, İç Anadolu Bölgesi'nin Sivas iline bağlı Şarkışla ilçesinde bulunmaktadır.

Gümüştepe Köyü'nün kuruluşu antik çağa kadar uzanır. Mevcut Arkeolojik araştırmalara göre köy Bizans döneminde bugünkü yerleşim yerinden takriben 4 km daha güneyde, "Şekerpınarı" denilen, şimdilerde köylülerin Alaca olarak bildikleri, bölgedeydi.

Köy genellikle az engebeli düzlük bir yerde kurulmuştur. Köy evleri iki tepe üzerine yerleşmiştir. Daha sonra köyün nüfusu arttıkça düzlüklere de evler inşa edilmiştir. Bu iki tepenin ismi Muhacir Mahallesi'nde olanı "Maşatlık" diğeri ise "Tepe" diye isimlendirilmiştir. Arazide bulunan engebeler güneye doğru hafif hafif yükselerek Beşparmak Tepesi'ni oluşturmaktadır.

1.2. GÜMÜŞTEPE KÖYÜ'NÜN YAKIN TARİHİ

Gümüştepe köyünün kuruluşu Antik Çağ'a kadar uzanır. Mevcut Arkeolojik araştırmalara göre köy Bizans döneminde bugünkü yerleşim yerinden takriben 4 km. daha güneyde "Şekerpınarı" denilen bölgedeydi. O dönemin savaş ve saldırılara karşı korunma imkânlarının çevrenin kapalı özelliğinden alan bu alandaki hayatın ne zamana kadar devam ettiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, Bizans kralı 2. Basil'in Doğu Anadolu'ya yaptığı bir sefer arasında, buradaki Ermenilerin Kayseri ve Sivas arasındaki bölgeye naklettirilmesi üzerine 1020'de bugünkü Gümüştepe Köyü kurulmuştur.

Kaynaklar çevreye iskân edilen Ermenilerin burada yerleşmesinden sonra Bizanslıların çevreden etkilendiği yazılmaktadır. Bizanslıların buradan çekilme olayı 1065'te Anadolu'ya gelen ve bu bölgeleri fetheden Büyük Selçuklu kumandanı Afşin Bey'in sağladığı bilinmektedir. O dönemde Ermeniler Selçuklularla çok iyi ilişkiler içerisinde idiler. Malazgirt zaferini takiben bölgenin Türkleşmeye başlaması üzerine, Bizanslılardan çevrede kimse kalmamıştı. Türkmenlerin çevreye yerleşmesinde Afşin Bey'in bölgeyi almasıyla başlamış ve 1065'te köyün karşı yakasına bugün burada yaşayan Türkmenler iskân edilmişlerdir. Çevrede güvenlik sağlandığı için Ermenilerle Türkler burada 9 asra yakın bir zaman birlikte ve barış içerisinde yaşamışlardır.

Daha sonra dış güçlerin Ermenileri tahrik etmeleri sonucu başlayan *İç Ermeni İsyanları* üzerine, buradaki Ermenilerden büyük çoğunluğu kendi istekleriyle köyü terk ederek başka bölgelere, çoğunluklada ülke dışına taşınmışlardır. Ermenilerin köyü terk tarihi ise 1915'e rastlar. Bunlardan boşalan evlerde bu defa Türk-Rus harbi sonucu doğudan İç Anadolu'ya nakledilenler yerleşmiştir.1916 yılında Ağrı'dan gelip köye yerleşen Bayram Subaşı, köy için o yıllara ait bilgileri şöyle anlatmaktadır: "1916 yılında bizim gelmemizle köy yine şimdiki gibi iki mahalle idi. Şimdiki Yerli Mahallesi dediğimiz yerde Sofu Hasan Kâhya, Çoban Apo, Sülolar ve Kertlekler gibi kabilelerin var olduğu söylenmektedir. Yaşlılar her ne kadar en önce Sülolar'ın geldiğini söyleseler de İlçe Nüfus Müdürlüğündeki bilgilerden öğrendiğimize göre ilk yerleşenler bu günkü soyadı Çelik olarak bilinen Sofu kabilesidir. Muhacir mahallesinde Ermeniler (Bunlar 1915 göçünden sonra köyde kalmayı tercih edenlerdir), Sağır köyünden Hüseyin Efendi, Hacı Melek, Arap gibi kabileler vardır.

Kurban Efendi ve kabilesi köye yerleşti, 1925 te bu kabilenin bir kısmı geri döndü. Bu arada Narmanlı Mustafa Ağa ve kabilesi köye yerleşti. Onlarda fazla durmayıp geri döndüler. 1936 da Bulgar ve Romanya göçmenler ile Gümüşhane'den gelenler köye yerleşti. Daha sonra 1952 yılında yine Bulgar göçmenlerinde 10 hane köye yerleşti. 1936 yılında gelenlerle daha sonra gelen bu göçmenlerin oluşturdukları 130 haneden yalnızca 1 hanesi kalmış ve diğerleri ülkenin değişik illerine göç etmişlerdir. Köyümüz 1954 yılında kadar Yerli Yapaltun, Muhacir Yapaltun olmak üzere iki mahalle ve iki muhtarlıktan oluşmaktaydı. Osmanpınarı Köyü ise Yerli Yapaltun muhtarlığının bir mezrası idi. 1954 yılında iki mahallenin muhtarlıkları birleştirildi ve Osmanpınarı ise daha sonra bazı sebeplerden dolayı ayrılarak muhtarlık oldu. 1961 yılında köyümüzün adı değiştirilerek **Gümüştepe** oldu.”

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere göçer-evli Türkler, Beş Parmak dağının güney eteklerinde uzun süre yaşamışlar ve daha sonraki zamanlarda köyün doğu tarafındaki tepeye yerleşmişlerdir. Arkeolojik olarak da köy incelenirse; köyün ya birkaç kez yer değiştirdiği ya da köyün güneyinde veya güney batısında bu köye ilaveten başka köylerin de olduğu görülür. Tüm bunların yanında köyün şimdiki yerleşim yerinin, bulunan mezarlardan hareketle, neolitik döneme kadar uzanan bir tarihi olduğu anlaşılır. Küp içine gömülü cesetler tesadüfen köylüler tarla sürerken bulunmuştur². Yaklaşık 3-5 bin yıllık tarihe sahip olduğu anlaşılan bu köylerden güney-batıda Sivri denilen yerde olanı bir Hitit yerleşimidir ve hemen yanında yer alan düzlemde iki büyük tümülüs vardır. İki dere arasına kurulmuş bu yerleşim yerinin arazi şartları göz önüne alındığında, burada yaşayan insanların avcılık, toplayıcılık, balıkçılık ve daha sonra da tarımla uğraştıkları anlaşılır. Bu köyün ve Beş Parmak Dağları'nın içinden geçen Kervan Yolu -bir başka bilindik söylemle İpek Yolu- bu köylerin aynı zamanda ticaretle de bir şekilde içli- dışlı olduklarını gösterir.

² ŞİŞMAN Şahin (2010). Gümüştepe Köyü Monografisi (Azem Sevindik)

1.3. GÜMÜŞTEPE KÖYÜ'NÜN COĞRAFİ YAPISI VE BİTKİ ÖRTÜSÜ

Köy genellikle az engebeli düzlük bir yerde kurulmuştur. Köy evleri iki tepe üzerine yerleşmiştir. Daha sonra köyün nüfusu arttıkça düzlüklere de evler inşa edilmiştir. Yerli Mahallesi'ndeki tepeden köyün batısındaki düzlüklere ilk yerleşen Güzelin Ahmet lakaplı kişidir. Derlemelerden anlaşıldığı kadarıyla Güzelin Ahmet köylüler tarafından ayrılmaması yolunda uyarılmıştır.

Köydeki tepeler; Muhacir mahallesinde olanı Maşatlık diğeri ise Tepe diye isimlendirilmiştir.

Köyün doğusunda Cemel, batısında Kızılcakışla, güneyinde Osmanpınarı ve Mengensofular, kuzeyinde Şarkışla ilçesi ve kuzey batısında Gürçayır bulunmaktadır. Köy ilçe merkezine 6 km. asfalt yolla bağlıdır. İç Anadolu iklimi özelliğini taşıyan köy bozkırdır. Daha önceleri bu köyde sulu tarım yapılmadığından topraktan istenilen verim alınmazken yapılan sulama barajı ile birlikte verim artmış ve sulu tarıma geçilmiştir. Barajın faaliyete geçtiği 1983 ve daha sonrası yıllarda ay çiçeği üretimi yapılmışsa da bu üretim fazla sürmemiş ve pancar üretimine başlanmıştır. Halen arazinin büyük bir bölümünde pancar üretimi yapılmaktadır. Bununla birlikte son zamanlarda hayvan besiciliği ilerlemiş ve besiye uygun ahırlar inşa edilmiştir.

Köyde var olan ve çeşitli şekillerde isimlendirilen bitki türlerinin hem isimleri yeni nesiller tarafından bilinmemekte hem de var olan bu türlerden bazıları yok olmaktadır. Elbette aktarımın yeni nesile bir şekilde yapılamadığı gerçeği açıktır. İlaçlama sisteminin bilinçsiz uygulanması ise bitki ve hayvan türlerinin yok olmasına sebep olmaktadır.

1.4. GÜMÜŞTEPE KÖYÜ'NDE İŞBİRLİĞİ

Köy sakinleri arasında bağlılık ve bir birlerine karşı saygı ve sevgileri vardır. Köyün ve bireyleri ortak problemlerinde yardımlaşma ve dayanışma görülmektedir köyde GÜMÜŞTEPE KÖYÜ S. S. KOPARATİFİ adını taşıyan bir kuruluş gerçekleştirilmiş olup zamanla kooperatif görevini yapmayınca kötü bir izlenimle kapatılmıştır. 15 Mart 1998 tarihinde köyümüz halkından olup Danimarka'da yaşayanlar tarafından **GÜMÜŞTEPE KÖYLÜLERİ KÜLTÜR VE DAYANIŞMA DERNEĞİ** adı altında bir dernek kurulmuş olup ilk icraat olarak köyümüze bir adet cenaze yıkama aracı ve biri muhtarlığa olmak üzere iki adette okula toplam 3 adet bilgisayar bağışlamışlardır. Yardımlarının değişik alanlarda ve artarak devam edeceğini belirtmektedirler. Son olarak da 2012 yılında kurulan KAYSERİ GÜMÜŞTEPE KÖYÜ DERNEĞİ, birçok anlamda köye katkı sağlamayı hedeflemektedir³.

³ Bu bilgiler Köy efradından Muhsin İlyas Subaşı'nın hazırlamış olduğu Yapaltın'ın Tarihçesi ve rahmetli öğretmen Ziya Çelik'in Köy İncelemesi yazılarından alıntılanarak www.gumustepe.dk sitesinden alınmıştır.

BÖLÜM 2

TÜRK HUKUKUNUN KAYNAKLARI

Türk halk hukukunun tarihi dönemlerini İslamiyet öncesi Türk halk hukuku ve İslamî dönem Türk halk hukuku olmak üzere iki bölüme ayırabiliriz. Fakat Türk hukuk tarihinin genelini;

- a) İslamiyet öncesi Türk hukuku
- b) İslami dönem Türk hukuk tarihi
- c) Batı hukuku etkisinde şekillenen Türk hukuk tarihi

olmak üzere üç kısma ayırmak gerekir. Fakat bizim için burada asıl olan ve uzun bir tarihi süreçte halkın algılarını şekillendirmiş olan ilk tanımdır.

İslamiyetten önce halkın hukuki meselelerini büyük ölçüde karşılayan örfî hukuk, İslamiyetin kabul edilmesiyle beraber şer'î hukuk ile beraber halkın hukuki ihtiyaçlarına çözüm üretmeye çalışmıştır. On dokuzuncu yüzyıllarda ve Cumhuriyetin ilanı ile birlikte geri plâna düşen şer'î ve örfî hukuk, yazılı hukukta karşılıklarını yeterince bulamasalar da halkın hukukî kabullerinde Batı hukuku önünde kendilerini devam ettirmektedir. Bu üçlü sacayağının gelişimi Önder'e göre (1975),

İslamiyetten önceki Türk toplumlarında resmi hukuk ve halk hukuku diye bir ayırım yoktu. Halkın gelenekleriyle güçlenen yazılı metinlere dayanmaktan çok kaynağını toplumun eski âdetlerinden ve ulusal bilincinden alan Türk hukuku, aynı zamanda devletin resmi hukuku durumunda idi.

Türkler İslam kültür çevresine girdikten sonra durum değişti. O zaman, ana felsefesi İslam esaslarına dayandırmak zorunluluğu duyan Türklerin hukukunda ikili bir uygulama görülmeye başlandı. Bir yandan şer'î hukuk, öte yandan örfî hukuk uygulanıyordu. Ancak tarihin hiçbir döneminde müslüman Türk devletlerinde tam bir şer'î hukuk, yüzdeyüz bir İslam hukuku egemen olamamıştır. Gerek devlet yönetiminde, gerek halkın resmiyet dışı yaşantısında, dinsel hukuk kadar ulusal hukuk da etkisini sürdürmüştür. Hanların, hakanların buyruklarında, sultanların, padişahların fermanlarında, şer'î sisteme karşı bağımsızlığını koruyabilen hükümdar iradesi ve hükümet idaresi, yüzyıllar boyunca etkisini göstermiştir. (Önder 1976, s.226)

(...) İslamiyet dönemindeki Türk toplumlarında resmi geçerliliklerini yanyana koruyan şer'î ve örfî hukuk sistemleri, Batı hukukuna yaklaşım dönemlerinde resmîliğinden çok şey yitirmiştir. Osmanlı padişahlarından ilk büyük kanunnamelerin sahibi olarak bilinen Fatih Sultan Mehmet ile Kanunî Sultan Süleyman'dan sonra, bizce, 19. yy'ın ikinci yarısında hukuk ve adalet konuları üzerinde en çok durmuş padişah İkinci Mahmut'tur. "Adaletçi" anlamına gelen "Adlî" unvanı kendisine bunun için verilmiştir. Fatih ve Kanunî'nin hukuk

hareketleri evrimle ilgili olduğu halde, Mahmud-u Adlî'nin adaletçiliği devrim niteliği taşımaktadır. Batı hukukuna yöneliş O'nun zamanında ilk büyük adımını atmıştır. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde bu akım, hızla gelişmiş ve ilerlemiştir.

Ancak, daha önceki yüzyıllarda, şer'î hukuk yanında örfî hukukumuzun da yer alması biçiminde görülen ikili durum, Sultan Mahmut'tan sonra şer'î hukuk ve Batı'dan esinlenmiş nizam hukuk olarak yine iki kanatlı özelliğini sürdürmüştür. Bu arada örfî hukuk bütünü yok olmadığına göre buna üçlü durum da diyebiliriz.

İkinci Mahmut'tan yüz yıl sonra, Cumhuriyetin kurucusu ve yeni bir dönemin açıcısı olarak Mustafa Kemal Atatürk, pratik bir zorunluluk gerekçesiyle, Batı hukuk anlayışını esas almış ve büyük bir devrim yapmıştır. Şimdi, elli yıldan beri içerisinde bulunduğumuz durum şudur: Kuruluş örneklerini Batı'dan alan hukukumuz, uygulamadan ve denemelerden alınan derslerle, günden güne ve zamanla Türk toplumunun özelliklerine ve ihtiyaçlarına uygun hale getiriliyor. (Önder 1976: 226)

Cumhuriyetin ilânı ile beraber halkın hukuk algısından kopan hukuk sistemimiz, şimdilerde hem halkın hem de modern hukukçuların kafalarında belirli soru işaretleri oluşturmuştur. Bir ölçüde Türk halkı Batı'lı yaşam tarzına geçmeye çalışsa da hâlâ doğu toplumdur ve yaşamsal kabulleri Batı yaşamına pek benzememektedir. Batı'nın kendi hukukunu oluştururken kendi iç dinamiklerinden faydalandığı düşünülürse, yeni oluşturulacak Türk hukuk sisteminin Türk halkından bağımsız hareket etmemesi gerekir.

2.1. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK HUKUKUNUN KAYNAKLARI

Türkçede nadiren de olsa yazılmış bazı makale ve kitaplarda Türk halk hukukundan bahsedilmiş olsa da bu alanda kaynaklarımız yetersiz ve kısıtlıdır. Bazı yabancı araştırmacılar, yazdıkları kitaplarda ve makalelerde Türk halk hukukuna değinmişler veya çalışmalar yürütmüşlerdir. Bizde bu alanda Fuat Köprülü'nün yazmış olduğu bazı makaleler önemlidir.

Eski Türk toplumunda önemli bir konumda bulunan, tam bir din adamı konumunda olmasa da gaipten haber vericiliği, hekim oluşu ve hastaları çeşitli ritüelistik uygulamalarıyla tedavi edişi, hüküm verici olması ve bilge yönü, çaldığı davulıyla ve ettiği karmaşık danslarıyla sanatçı kişiliği ile çokyönlü şaman, toplumsal yaşamda kendisine ayrıcalıklı bir konum sağlamıştır. İşte tüm bunların yanında hüküm ve karar verici bir konumda bulunan şaman, toplumsal problemleri çözmede belkide bir danışman niteliğinde kullanılıyordu.

Güngör'e göre, "Gök-Tanrı dinine mensup olan ve tek tanrılı din anlayışıyla şekillenen Türk dininde şamanlar bilge ve büyücü yönleriyle ön plana çıkmaktadır. Elbette bir toplumda şamanizm unsurlarının bulunması ayrı, bir din olarak şamanizmi toplumun benimsenmesi ayrıdır." Konuya sosyo-ekonomik bir perspektifte yaklaşan Peter Schmidt, şamanizmin kökenini anasoylu tarım topluluklarında görmüştür. M. Maus ise, şamanizmi medyumlukla bir tutup büyü ve din kategorileri arasında bir yere oturtur. (Schmidt ve Maus'tan aktaran Perrin, 2001) A. Van Gennep (2011), "bir şaman dini olabileceğine karşı çıkar. Şamanist inançlar, şamanist bir tapınç olamaz. Çünkü bu sözcük bir inanç sistemi belirtmez, sadece dinsel ve toplumsal bir işleve sahip belirli bir tür insanın varlığına işaret eder. İşte bu tür insanlar sadece bir tedavi uzmanıydı." (Gennep'ten aktaran Perrin, 2001: 21-22) Abdulkadir İnan (2000) ise, şamanizmin bir din olduğunu savunsa da bu görüşü benimsemek biraz güçtür. Çünkü şaman, Türklerde ise kam, şu anda Anadolu'da da var olan ocak kültürünün temsilcilerinin bir benzeri veya biraz gelişmiş bir üst biçimi olmalıdır. Ancak genelde temsilcileri kadın olan ocaklar bilge, hekim, danışman ve hüküm verici yönleriyle toplumsal yapıda önemlidir.

Yazılı hukuk belgelerinin yetersiz olduğu Türk halk hukukunun değerlendirilmesi kesin veriler elde edilmesi bağlamında güçtür.

“Kültür ve onun bir ögesi olan hukukun doğmasında coğrafya son derece önemlidir. Bozkır ancak göçebe kültürüne elverişli bir ortam oluşturmaktadır.” (Üçok-Mumcu-Bozkurt, 2011:19) Orta Asya’da dönemsel iklim değişiklikleri, yani belli yağışlı dönemlerin belli kuraklık dönemlerini izlediği ispat edilmiş ve daha küçükleri de olmakla birlikte Orta Asya için otuz beş yıllık böyle dönemler saptanmıştır⁴. Bu kuraklık dönemlerinde göçebeler pek çok kültürlerle dolayısıyla dil, din ve ırkla tanışmış olmalı. Bu tanışıklık süreci karşılıklı etkileşim sürecini de beraberinde getirmiş olmalıdır. Bu yüzden Türk halk hukukunun, amaç ur-formu bulmak olmasa da, değerlendirilmesi oldukça güçtür.

Üçok vd.’a göre (2011), “bütün kavimler toplayıcılık kültürü, kazma ile ekim kültürü veya göçebelik kültürü aşamalarından geçerek yerleşik sapan ile ekim kültürüne, ardından da şehir kültürüne varmamışlardır. Göçebenin malı ise taşınabilir maldır, mülkiyeti de taşınabilir mülkiyettir. Kadının değeri bir iş gücü olmasındandır. Erkek sürüyü korur, kadın hayvanlara bakar, ekincilik olmadığı için işçiye az ihtiyaç vardır ve bu yüzden göçebelikte sürekli kölelik durumuna da rastlanmaz. (2011: 20) Wilhelm Bartholt’a göre (1962), “eski Türk yaşamının normal bir göçebe kültürünün çok üzerindedir”. İslam öncesi Türk devletlerinde bir tür kendine özgü feodalizm vardı. Ama bu feodalizm yarı göçebeliliğin dinamik koşullarına uygun olarak biçimlenmişti⁵. Üçok vd.’a göre (2011), “çoğu kez güçlü kişiliğe sahip bir başbuğ, birbirine yakınlıkları olan kabileleri bir araya getirerek devletler kurarlar. Sonra bu devletin sınırlarını da genişleterek, diğer kabile topluluklarını egemenliği altına alır ve büyük imparatorluklar meydana getirir. Bu büyük göçebe devleti başkanının birinci vazifesi, kabileleri bir arada tutmak ve yaylakları bölüştürmek oluşturur.” (2011: 21)

İleride de derleme kısmında görüleceği üzere köylüleri toplu hareket ettiren öncelikli meseleler otlaklara giren yabancıları kovmak ve kendi sularını almak isteyen komşu köylere karşı birleşmeleridir.

⁴Bkz. BRÜCKER, Klimaschwankungen und Völkerwanderungen

⁵ Bkz.: VLADİMİRTSOV, Moğolların İçtimai Teşkilatı-Moğol Göçebe Feodalizmi (Çev.: Abdulkadir İNAN), Ankara 1944. Ayrıca bkz.: İbrahim KAFESOĞLU, Türk Bozkır Kültürü, Ankara 1987.

Küçük ayrıntılardan büyük varsayımlar çıkarmak adına ilerde de ayrıntılı bir şekilde anlatılacak olan sözlü ve yazılı kaynaklardan faydalanmak, Türk halk hukukunun anlaşılabilmesi için yapılan bu çalışmada önemlidir.

2.1.1. Türk Hukukunun Kaynakları

İslamiyet öncesi Türk Halk Hukukunun kaynakları iki öbekte toplanabilir:

2.1.1.1. Sözlü Kaynaklar

Sözlü kaynaklar şu an hala yaşamakta olan ve geleneğin canlı taşıyıcıları olan halkın kendi uygulamalarının derlenmesi ile elde edilen kaynaklardır. Henüz derlenen ve taşıyıcıları sayesinde canlı bilgiler olan bu kaynaklar, bu tez çalışmasında da tezin derleme kısmında önemli bir sac ayağı olarak karşımıza çıkacaktır.

2.1.1.2. Yazılı Kaynaklar

Türk Halk Hukunun yazılı kaynakları bazıları kısıtlı bilgiler içerse de şöyle sıralanabilir:

2.1.1.2.1. Çin Hanedanının Günlükleri

Bu günlükler uzun bir tarihi süreçte göçer-evli Türk boylarıyla çeşitli ekonomik ve siyasal yönlerle ilişki içerisinde bulunan Çin hanedanlarının kayda aldığı önemli tarihi belgelerdir. Fakat iki düşman ulus olan Türkler ve Çinliler arasındaki münakaşalar neticesinde tutulan bu belgelerin tarafsızlığı tartışmaya açıktır. Sadece düşman ulusa karşı koymak niyetiyle Türklerin kültürel genlerini ayrıntılarla incelemiş olanları dikkate alınabilir. Fakat bu kaynaklar yeterince okunamamış ve üzerinde çalışılmamış olan kaynaklardır.

2.1.1.2.2. Epikrafik Kaynaklar ve Arkeolojik Kaynaklar

Epikrafik kaynaklar bizde bengutaşlar olarak bilinir. Orhun ve Yenisey Abideleri'nin yanında balballar da önemli epikrafik kaynaklardır. Önder'e göre (1976), "bilinen en eski Türkçe metinlerde *törü* olarak geçen ve sonraları töre-türe biçimlerine girdiği görülen töre, eski Türk toplumlarında bugünkü anlamıyla hukuk demektir. Orhon Yazıtları'nda, Divan-ı Lûgati't-Türk'te ve başka kaynaklarda törenin ulusal hukuk

dizgesi olarak taşıdığı önem, yetkili bilim çevrelerince her fırsatta belirtilmiştir.” (1976: 225) Fakat her ne kadar bu epikrafik kaynakların önemli olduğu belinse de hukuki kaynak bakımından zayıflığına da vurgu yapılmadan geçilmemiştir. “Uygurlardan önceki arkeolojik kaynaklar bize hukuktan daha çok genel kültür düzeyini gösteren araç ve gereç buluntuları ile birçok mezardan oluşur”. (Üçok vd., 2011: 15)

Ergin’e göre (2011),

epikrafik kaynaklar irdelenecek olursa ilk olarak Orhun Yazıtları’ndan başlamak gerekir. Bu yazıtlar en önemli epikrafik kaynaklardır. Fakat bunların içerisinde var olan hukuki uygulamalar oldukça sınırlıdır. Yazıtlarda Gök-Tanrı’dan kut almış ve beylerle beraber mutlak bir güce sahip kanun koyucu hakanlardan söz edilebilir. Bunun yanında bu yazıtlarda genel olarak hitabet, sınır tasvirleri, bölge ve yer isimleri, memleket vurgusu bağlamında milliyetçilik, vergiler, politikalar, itaat vurgusu, kut anlayışı, mitoloji, din algısı, atalar kültü algısı, entrika vurgusu, devlet bilinci, devletler arası kız alıp verme, hakanın yaptığı icraatlar ve yapılan savaşlar hakkında genel bilgilere yer verilir.

Balballar ise zengin, soylu ve savaşçı kişilerin yüceliğini ölümsüzleştirmek adına dikilen taşlardı. Bunlar da içindeki araç gereçler ile ve gömülme biçimleriyle hukuki olmasından ziyade dinsel yönleriyle ön plana çıkabilecek kaynaklardır.

2.1.1.2.3. Etnografik Kaynaklar

Dünyada yaşamakta olan Türkler hakkında yazılmış olan etnografik kaynaklar da İslamiyetten önceki Türklerin örf, adet ve hukuklarını hakkında değerli bilgiler sunar. Ancak Üçok vd.’a göre (2011), “bu hususlarda eski gelenekler ile yenilerini birbirinden ayırmak gerekir. Örneğin; İslamiyeti uzun zamanlardan beri kabul etmiş olan Kırgızlar arasında bu dinin emrettiğinden çok daha geniş 10. göbeğe kadar çıkan bir ekzogami (=dışardan evlenme) adetinin var olduğunu görünce hiç olmazsa Kırgızların ekzogamik olduklarını hiç çekinmeden söyleyebiliriz. Yine bunun gibi Kazakların müslüman olmalarına rağmen evlatlık kurumuna yer vermiş olmaları, onların eskiden beri evlat edinmeyi bildiklerini bize kanıtlar.” (2011: 16)

2.1.1.2.4. Eski Uygur Metinleri

Göçer-evli yaşam şekline yerleşik yaşama geçen ve zamanla pek çok din, dil ve kültürel değişimin etkisi altına giren Uygur dönemi, yazılı hukuk metinleri, mektupları ve döneminde yazıya geçirilen Oğuz Kağan destanı ile Türk halk hukuku açısından yazılı kaynakları olması bakımından önemlidir.

2.1.1.2.5. Din Üzerine Yapılmış İncelemeler

İslamiyetten önce Hıristiyanlığın ortaya çıkışı ile beraber misyonerlik faaliyetleri ile beraber Orta Asya Türk topluluklarını tanımak isteyen bazı misyonerler bu yerlere giderek bölge topluluklarının hayat algılarını ve dini inanışlarını çözümlenmek istemişlerdi. Böylece yeni bir din olan Hıristiyanlığın anlatılması ve kabul ettirilmesi süreci daha da hızlanacaktı. İşte bu yolla yapılan en önemli çalışma Codex Comanicus'tur.

Oğuz vd.'a göre (2005), "Karpatlar ve Ural Dağları arasında yaşayan Kıpçakların dili hakkında bilgi veren eser, misyonerlik faaliyetleri yürüten Fransiskan rahipleri tarafından 14.yy da kaleme alınmıştır. Latince, Fransızca ve Türkçe kelime listelerini, Türkçe- Almanca lügatçelerini içeren bir eserdir. Türk bilmecelerinin bilinen en eski örneklerini vermesi bakımından son derece önemlidir. 46 adet eski bilmece metni vardır." (Oğuz vd., 2005)

Codex Comanicus'tan başka İslami dönemde Türkleri daha yakından tanımak ve farsların siyasi ideolojilerini Türkler arasında yaymak amacıyla Oğuz Kağan Destanı'nı yeniden ele alarak İslami bir muhtevaya dönüştürülen Reşüdüddin'in Camiü't-Tevarih adlı eseri içerisinde yer alan Oğuz Kağan bölümü de dikkate değer bir eserdir. Fakat Camiü't-Tevarih'in objektif olmadığı ve dönüşümlü bir eser olması sebebiyle Uygur döneminde yazıya geçirilen Oğuz Kağan Destanı asıl kaynak kabul edilmelidir. Tüm bunların yanında mitolojik açıdan çok önemli bilgiler arz eden bu eserin hukuki yanı zayıftır.

2.1.1.2.6. Ebulgazi Bahadır Han (Şecere-i Terakime/ Şecere-i Türk)

Bu metinler sözlü kültürden alınma metinler değildir. Fakat Oğuz Kağan destanından yararlanılmıştır. Bahadır Han, kendi dönemine kadar gelen bilgiler ile tarih yazmak ister. Türk tarihini incelemek adına Türk coğrafyasını dolaşır. Bu yolda notlar tutmuş, derlemeler yapmış ve sonrada bunları yayımlamıştır. Sözlü kültür ortamının yazılıya geçirilmesi şeklinde tanımlanabilecek bu kitapların en önemli özelliklerinden biri de tarafsız yazılmış olmalarıdır.

Kitaplarda Türk beylerinin soy kütükleri ele alınmıştır. Tarih yazımı için önemli kaynaklar olan bu kitaplar Türk halk hukuku için aynı önemi arz etmez.

2.1.1.2.7. XI. ve XII.yy'larda Yazılan Eserler

Bu eserler artık İslamiyet'in yavaş yavaş özümsemeye başladığı dönemlerde yazılması bakımından belki de geçiş dönemi eserleridir. Bunlar; Kutadgu Bilig, Divanü Lügati't-Türk, Divan-ı Hikmet ve Atabetü'l- Hakayık eserleridir.

2.1.1.2.8. Dede Korkut Kitabı

15. yy'da yazıya Kitab-ı Dedem Korkut Ala Lisan-ı Taife-i Oğuzhan adı ile yazıya geçirilen bu eserin yazarı belirsizdir. Biri Dresten'de ve ötekisi Vatikan'da olmak üzere iki nüshası olan bu eserin Türk halk hukuku açısından olduğu kadar diğer tüm Türkoloji çalışmaları açısından önemi son derece elzemdir.

Tüm bu yazılı kaynakların Türk halk hukuku açısından önemli olanları ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmeye çalışılacaktır. İslamiyet öncesi alt başlığında verilen bu yazılı kaynaklardan Dede Korkut Kitabı ve 11. ve 12. yy'larda yazılan Kutadgu Bilig, Divanü Lügati't-Türk, Divan-ı Hikmet ve Atabetü'l- Hakayık eserleri İslami döneme rast gelseler de içerikleri bakımından İslamiyet öncesi dönem hakkında önemli bilgileri bize sunarlar.

2.1.2. HUN DEVLETİ'NDE HUKUK HAKKINDA BİLİNENLER

Hunların da içerisinde olduğu eski Türk kavimlerin kanun ve hukuka karşı saygı duyduğu eski kaynakların yardımıyla anlaşılmaktadır. Eski Türklere göre “kanuna muhalefet en büyük suçtur. Günah onların yanında terki kanundur. Eğer hakan dahi olsa kanun üzere ma'zul ederler⁶”. Şah Ruh-Mirza'nın elde ettiği Kanunname'nin 13. babından okuyoruz ki bu Kanunname'ye göre; kanuna muhalefet en büyük suçtur. Kanuna muhalefet eden hakan dahi olsa azledilir. Eski Türklere göre günah kanunu (töreyi) terk etmektir⁷. Bu bilgiler Türk halk hukuku için çok önem arz eder. Zira yazılı

⁶ Bkz.: Hezarfen, Vrk. 174- 175; Mir Hand. Giyasedin Muhammed, Habibüssiyer, Sül. Küt., Yeni Cami. No: 843. Vrk. 519

⁷ Bkz.: Hezarfen, Vrk. 174

kanunların olmadığı bir anlayışta törelerin ve hukuki geçerliliği olan geleneklerin işlevi gözler önüne serilmektedir. Yazılı hukukun olmadığı bu dönemde halk hukukunun geçerli olması kadar doğal başka bir şey olamaz. Bu hükümler o kadar kesindir ki hakan dahi bunları ihlal edemez.

Eski Türklerde Özellikle Hunlarda memleket, merkezde saray (örgin= divan-hane) ve taşrada ise iki bölüm yani sol ve sağ kanat olarak iki ayrı teşkilat tarafından idare edilirdi. Merkezi sarayda yedi hisar (kale-saray) mevcuttu. Birinci sarayda bağ ve bostan işleri; ikincide gelen şikâyetler, arzlar ve mektuplar tetkiki edilir; üçüncüde bunlar hakana telhis olunur; dördüncüde divanhanelerin hizmetçilerine ait işler; beşincide maliye işleri icra olunur; altıncıda memleketin sağ ve solunu idare eden on iki beye ait makamlar bulunur ve yedincide ise hakanın ailesi ve hasları bulunur⁸. Buradan da hakanın ne kadar da kanuna tabi olsa yine de son karar verici mevkiinde bulunduğunu görüyoruz. Bütün toplantılarda Hakan'ın sağ tarafında vezirler, beyler ve komutanlar yer alır; sol tarafında ise memleketin diğer ileri gelenleri ve memurlar oturur. Arkasında ise saray hizmetçileri ile kızlar otururlar⁹. Herhangi bir hüküm için dahi olsa divan kurulur. Verilen hüküm halka duyurulur¹⁰.

Çin kaynaklarından ve Türkler arasında nice bin yıllardır uygulandığı söylenen kanunnamenin anlaşıldığına göre, Hunlarda suç işleyenleri cezalandırmak devletin yetkisine münhasır idi. Adli teşkilatın, hakanın başkanlığındaki yüksek devlet mahkemesi ile hakan adına töreleri tatbik eden “yargan”lardan ibaret olduğunu görüyoruz. Makamların en yükseği yargı makamıydı. “Yargan”ların hapishanenin yanında hususi makamları vardı. En büyük ceza idam ve haptir. Bu cezaları önce hakana arz ederler, sonra kanun gereği icra ederler. İki çeşit suç ve zindan vardır. Birinci zindana ağır suç işleyenler, ikinciye ise hafif suç işleyenler konur. Birinciye girenler zor kurtulurlar. İkinciler genelde on günden fazla kalmazlar¹¹. Suçluların bazısına işkence yapılır, bazısına sopa cezası tatbik edilir. Bazılarının ayaklarına ağır bukağılar geçirilir, bazılarının ise boğazlarına cenaze gibi tahtalar asılır. Saçından asma, kızmış küplerle dağlama ve dar sandıklara koyma gibi ceza çeşitleri de vardır. Ana-

⁸ Bkz.: Hezarfen. Vrk. 175- 176

⁹ Bkz.: Hezarfen. Vrk. 175/B

¹⁰ Bkz.: Hezarfen. Vrk. 177

¹¹ Bkz.: Hezarfen, Vrk. 181/ B vd.; Arsal, 296- 208; Kafesoğlu. 179- 280; Ögel, 528 vd., 89

babasını öldürenlerin genellikle bu tür cezalara çarptırıldıkları görülmektedir. Uygulanan bu cezalardan sağ kurtulanlar içinden idam cezasına çarptırılmış olanlar, pazarbaşlarında ve benzeri güzergâhlarda boyunları vurularak öldürülürler.(Hezarfen: 181-182) Burada en göze çarpan özellik ataya verilen önemdir. Ayrıca verilen cezalar oldukça sert ve caydırıcıdır. Bu cezalardan sopayla dövme olanı ileride de derleme kısmında ayrıntılarıyla görülecektir.

Yine Hezarfen Hüseyin Efendi'nin verdiği bilgiye göre; az bir şey çalan bir kimseye yediden yüze kadar sopa vurulur. At veya kıymetli bir şey çalan hırsızın karnına kılıç batırılarak öldürülür. Eğer çaldığı şeyin dokuz katını verirse kurtulur yoksa öldürülür. Bu ilk defa hırsızlık edenler için uygulanan cezalardır. İkinci defa idamdan kurtulamazlar. Oğul babasına isyan ederse, önce uzun bir süre hapse atılır, sonra da yüzüne damga vurularak salıverilir. Zina suçunun da cezası idamdır¹². Üçok vd.'a göre (2011), “zaten ilkçağlarda hem damgalamak hem sopa cezası çok kullanıldığı gibi bu tür cezalar İslam hukukunda ve Osmanlı kanunnamelerinde sık sık görülmektedir. Ayrıca hapis cezaları on güne kadar verilir. Devlet göçebe olduğu için sürekli hapisaneler kurulmak istenmemiştir.” (2011: 24)

Eski Türklerde misafirler için ayrıcalıklı bir yer olduğunu söylemek gerekir. Misafir, adam dahi öldürse o idam edilmez, cezası sadece hapistir. (Hezarfen, 183/B) Fakat burada hangi tür misafirlerin veya hangi özelliklere sahip misafirlerin bu durumdan faydalanabileceğinin cevabı yoktur.

Çin kaynaklarının bilgiler şüphe uyandırsa da babaların ölümünden sonra oğullarının üvey anaları ile, büyük kardeşlerin ölümünden sonra küçük kardeşlerin yengeleri ile, amcaların ölümünden sonra yeğenlerin yengeleri ile evlenmesi hukuki bir görev olarak görülmekteydi. Bu uygulamanın sosyolojik olarak izahı dul kalan kadınların himaye edilmesi ve ailenin bütünlüğünü korumak olduğu şeklinde açıklanmalıdır¹³. Çin kaynaklarının verdiği diğer bazı bilgiler ise eski Türklerin çok kadın ile evlendikleri ve

¹² Hezarfen. 182/ B; Kafesoğlu, 279- 280.; Arsal, 206- 208

¹³ Bkz.: Arsal. 336- 337; Krş. Üçok- Mumcu, 15- 16; Barkan, 12; Bicurin, “Kadim Zamanlarında Orta Asya'da Yaşamış olan Kavimler Hakkında Ma'lumat” adlı Rusça eserinden (Petersburg 1851, 1/ 270)

dışarıdan evlenmeyi kabul ettikleri şeklindedir. Ayrıca hükümdarların ölümünde bazı yakınları ile cariyelerinin de kendilerini öldürme âdeti vardır¹⁴.

2.1.3. GÖKTÜRK DEVLETİ'NDE HUKUK HAKKINDA BİLİNENLER

Göktürk Devleti'nin hukuku hakkında şu kaynaklardan faydalanılır. Bunlar; Yazıtlar, Çin ve Bizans kaynaklarıdır¹⁵. Bizans elçisi Zemahros'un yazmış olduğu belgeler de önemlidir¹⁶.

Yazıtlar en eski belgelerimizdendir. Bunlarda "Türk" sözcüğü ilk defa geçer ve eski Türk yazısıyla yazılmıştır. Bu alfabe Türkçeye çok uygundur ve yazıtlar ileri bir alfabe ile yazılmıştır. Ayrıca dil çok üst, hitabeti de güçlü bir devletli dilidir. Kadim bir ulus olan Türk milletinin vücuda getirdiği bu yazıtlar, içerisinde var olan dil kökeni itibariyle çok eski olmalıdır. Çünkü hiç bir şey birden geliştirilemez. Buradan Türklerin yazıtlar yazılmadan çok önceleri de alfabeyi ve yazıyı bulmuş olduğu çıkarılabilir. Fakat bu yazıtların çok geç bir dönemde 1899 yılında Orta Asya'da seyahat eden Yadrintzev adlı bir bilgin tarafından Orhun Irmağı'nın eski yatağı ve Saydam Gölü yakınlarında bulunmuştur. 1893 tarihinde ise Danimarkalı dil bilgini Thomsen tarafından okunup çözülmüştür. Okunan bu yazıtlar üç büyük ve bir takım dikili taşlardan oluşurlar. Fakat bu yazıtlar daha öncede belirtildiği üzere halk hukuku adına ayrıntılı bilgiler içermekten ziyade hitabet, sınır tasvirleri, bölge ve yer isimleri, memleket vurgusu bağlamında; milliyetçilik, vergiler, politikalar, itaat vurgusu, kut anlayışı, mitoloji, din algısı, atalar kültü algısı, entrika vurgusu, devlet bilinci, devletler arası kız alıp verme, hakanın yaptığı icraatlar ve yapılan savaşlar hakkında genel bilgilere yer verilir. (Ergin, 2011) Buna rağmen yazıtlardan Üçok vd.'a göre (2011), "devlet içinde halkın 'halk' ve 'bey' olmak üzere ikiye ayrılmış olduğu, ancak bu iki zümre arasındaki ilişkilerin devletin güçlü bulunduğu zamanlarda, yani Ortaçağ Avrupa aristokrasi ile halk arasındaki ilişkilere benzemediği anlaşılıyor." (2011: 30)

¹⁴ Bkz.: Balkan. 12; Üçok- Mumcu, 16. Ayr. Bkz. Perrin "Şamanizm" ve Baldick "Hayvan ve Şaman"

¹⁵ Bkz.: Doğu Göktürk Devleti hakkında Çin kaynaklarının verdiği bilgiler Liu Mau- Tsai tarafından sistematik olarak bir ataya getirilmiş ve Almanca'ya çevrilmiştir. Bkz. Liu Mautsai, Die Chinesischen Nachrichten zur Geschichte der Ost- Türken, Wiesbaden 1958, 2 cilt.

¹⁶ Bkz.: Zemahros'un verdiği bilgiler K. Dieterich tarafından Byzantinische Quellen zu Laender und Völkerkunde adlı eserin 2. Cildinin 14. vd. sayfalarından Almancaya çevrilmiştir (Leipzig 1912).

Vergilerin tüm devlet teşkilatları için ayrı ve özel bir önemi vardır. Hatta bu vergi sistemlerinin ayarı iyi yapılamazsa devlet ile halk arasında ciddi çatışmalar ve anlaşmazlıklar çıktığı tarihin bizlere öğrettiği gerçeklerdendir. Bu durum yani vergi toplama işinin, devletin aldığı verginin dışında köylülerin de kendi sistemlerini ve köy idaresini sağlamak için var olduğu bilinir. İlerde değinilecek olsa da bu vergiler bekçilerin giderlerini sağlamak, köyün su ve yol ihtiyacının yanında bina ihtiyacı için de toplanmaktadır. İşte Üçok vd.’a göre (2011) “Göktürk Devleti’nde de halk vergisini bütün göçebe devletlerinde olduğu gibi göçebelerin en değerli malı sürü hayvanları ile ödemekdir.” (2011:31)

Yine Üçok vd.’na göre Çin kaynakları halk hukuku açısından bazı önemli bilgiler içerir (2011):

(...) Çin kaynaklarına göre Göktürklerde devlete isyan ve cana kastın cezası ölümdür. İnsan öldürme, evli kadına tecavüz etmek de ölümlü cezalandırılır. Genç kızları baştan çıkaranlar hem ceza görürler hem de o kızla evlenmek zorundadırlar. Dövme ve yaralama suçlarının cezası yalnız hayvanlarla ödenen cezalardan ibarettir. Hırsızlıkta ise suçlunun çaldığı eşyanın sayı ve değerinde on katını ödemesi gerekir. Bir kimsenin gözünü kör eden kızını veya karısının mallarını o adama vermek mecburiyetindedir. İşte burada cezanın kişiselleşmemiş olduğu görülmektedir. Kızların ve kadınların kocalarının velayeti altında olduğu ve bunlara uygulanan bir cezanın babaya ve kocaya uygulanmış sayılacağı unutulmaması gerekir. (2011:33)

Göktürklerde kulluk ve kölelik kurumunun büyük bir yer tuttuğu yolunda izlere rastlanmamıştır; yani insanların çoğu özgürdür. Kadını yeri çağdaş kültüre göre çok üstündü. Yüksek bir mevkide olan bir kadın kendisinden aşağı durumda olan bir erkekle evlenemez. Bu ilke islam hukukunda da göze çarpar. Kadın ve erkek eşit durumda olunca örf ve adet, isteyen erkeğe kızı vermeyi babaya emreder. Hunlar’da olduğu gibi Göktürkler’de de oğullar, babaları ölünce üvey annelerini almaya mecburdurlar. Kardeş ölünce karısını (=leviyat) ve amca ölünce karısını almak kardeş ve yiğenler için zorunludur. Bundan başka evlenmenin ekzogamik temellere dayanmadığını söyleyebiliriz. Bilinen ve doğuma dayanan kan hısımlığından başka yapay bir kan hısımlığı da vardır. Bu kan hısmı olmak isteyen iki erkeğin kanlarını bir çanak içine akıtarak kımızla karıştırdıktan sonra yarı yarıya içmeleri ile meydana getirilir. Ulus her ne kadar göçebe ise de her Türkün belli bir parça toprağa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu toprak kabilelerin kışı geçirdikleri kışlaklarda bulunmaktadır. İşte mirasta en küçük oğul bu toprağı alır; diğerleri de taşınabilir mallardan alırlar. Bunların içinde zeki ve cesur olanına atlar, diğerlerine ise koyunlar düşer. (2011:33)

Yemin içmek kullanımı derleme mevki olarak seçilen bu köyde de kullanılmaktadır; fakat uygulanımı şimdilerde pek nadiren gerçekleştirilir. Ayrıca “evin bacasını en küçük tütürür” anlayışı yine bu köyde sürdürülmektedir.

2.1.4. UYGUR HUKUKU HAKKINDA BİLİNENLER

Uygurlar, yerleşik yaşama gerçek anlamda geçen ilk Türk devletidir. Bu özelliklerinin yanında pek çok din, dil ve kültürün etkisi altında şekillenen bu devlet yapısıyla beraber hukukunun da başkalaşmış veya değişmiş olduğu kabul edilmelidir.

Uygur devleti hukukunun pek çok yazılı kaynağının günümüze ulaşması, Uygur hukukunun objektif ve geniş bir şekilde değerlendirilebilmesi imkanı sağlar.

Uygur hukuku hakkında faydalanılabilecek pek çok kaynak vardır. Bunlar; Wang Yen-Te'nin Seyahatnamesi¹⁷, Kutadgu Bilig ile Doğu Türkistan'da ele geçirilen hukuki belgelerdir. Ayrıca Moyun Çor tarafından diktirilen Taryat Anıtı da Uygur hukuku ile ilgili önemli bilgiler içerir¹⁸.

Miladî 1069-70 yılında Balasagunlu Yusuf adında bir Türk tarafından kaleme alınan Kutadgu Bilig adındaki edebi ve felsefî yapıt, "kutlu bilgi" anlamına gelmektedir ve verdiği bilgiler bağlamında çok önemlidir.

Eserin Hicrî 843 yılında Afganistan'ın Herat şehrinde yazılmış olduğu anlaşılan bir nüshasını Türkolog Joseph von Hammer XIX. yüzyılın başlarında İstanbul'da ele geçirerek Viyana Ulusal Kitaplığı'na götürmüştür. Yine ünlü Türkologlardan Macar H. Vambéry bu nüshanın bir bölümünü Almanca çevirisi ile yayınlamıştır¹⁹.

Uygur harfleriyle yazılı olan bu nüshadan sonra Arap harfleri ile yazılı iki nüshadan biri Mısır'da Hidiv Kütüphanesi'nde, öteki de Doğu Türkistan'da Fergana şehrinde bulundu. Böylece eserin üç nüshası ele geçirilmiştir. Bu her üç nüsha da Türk Dil Kurumu'nca tıpkıbasımla yayınlanmıştır. Eserin Almancaya tam çevirisi de Rus Türkologlardan ünlü Radloff yapmıştır²⁰. Eser Türkçeye R. R. Arat tarafından çevrilmiş ve Türk Tarih Kurumu'nca aslı ile birlikte iki cilt halinde basılmıştır.

Eser, kanun ve adaleti canlandıran hükümdar Kün Togdu Han; siyasal egemenlik ve mutluluğu canlandıran vezir Ay Toldu; bilimi ve çalışmayı canlandıran Ögdülmüş adlı vezir ve tok gözlülüğü canlandıran Odogurmuş adlı yalnız yaşayan kişilerin birbirleriyle konuşma ve tartışmalarından oluşur.

¹⁷ Bkz.: Özkan İzgi bu seyahatnameyi Çince'den Türkçeye çevirmiştir. Ayrıca Bkz.: Özkan İzgi. Çin Elçisi Wang Yen- Te'nin Uygur Seyahatnamesi. Ankara 1989.

¹⁸ Bkz.: Talat Tekin'in çevirisi: Belleten, Cilt XLXI, Sayı 184. s. 795- 839.

¹⁹ Bkz.: H. Vambéry. Uigurische Sprachmonumente. Innsbruck 1870.

²⁰ Bkz. Radloff. Das Kutadgu- Bilik des Hass Hadchib aus Balasagun. St. Petersburg 1891.

73 fasıl ve 6500 beyitten oluşan kitapta yazar, iyi bir devlet yönetiminin nasıl olması, siyasal egemenliğin hangi şekillerde kullanılması gerektiği ve toplumu oluşturan türlü sınıfsal gruplara nasıl muamele edilmesi gerektiğini bu diyaloglarla anlatmaya çalışır. Eserde hayalî bir tema olduğundan, hem ülküsel Türk toplumunun nasıl olması gerektiği hem de halk sınıfları ile memurlardan bahsedildiği için o zamanki Türk kamu kurumları hakkında bilgiler bulunur²¹.

Uygur devleti yıkılınca bazı Uygurların Doğu Türkistan'a yerleşerek birazda Çin etkisi altında kendilerine özgü bir hukuk sistemi geliştirmişlerdir. XIX. ve XX. yüzyıllarda buraya araştırmaya gelmiş olan araştırmacılar pek çok dini, felsefi ve edebi belgeleri bulmalarının yanında hukuki belgeler de bulmayı başarmışlardır. Radloff ise yine bu belgelerin çoğunu "Uigurische Sprachdenkmeaeler"(Leningrat, 1928) adı altında Almanca Çevirileriyle beraber yayınlamıştır. Radloff'un "Altuigurische Sprach-roben aus Turfan" adlı makalesinde de²² iki hukuki belge Almancaya çevrilerek yayımlanmıştır. Tüm bunlarla beraber Japonların buldukları belgelerin de bir bölümü çevrilip yayımlanmıştır²³. Bu belgelerden, ilerde de görüleceği üzere, Uygurların hukuki yapılarını nasıl düzenledikleri görülmektedir.

2.1.4.1. Trampa ile İlgili Bir Belge

Küskü (= Fare) yılında. Bana (...) pamuklu gerektiği için Pulat'dan yüz parça pamuklu aldım; bana Kalımdu'ya değgin olan... Tulat adlı (satın almış olduğum) kadın köleyi sattım. Bu klenin satış bedeli olan 100 parça pamukluyu, ben Kalımdu, bu belgenin düzenlendiği günde tam olarak aldım. Ben, Pulat, pamukluları hiç eksiği olmadan tam olarak teslim ettim. Bu köle üzerinde Pulat bin yıl ve on bin gün egemen olsun. Onu beğenirse kendisi tutsun, beğenmezse onu başka kişiye satsın. Bu köle hakkında anlaşmazlık (...) yanlış bilgi verilmişse ben Kalımtu bundan sorumluyum. Pulat sorumlu değildir: Puka tanıktır. Kutluk Temir Tayak tanıktır inamla. Bu mühürlü belgeyi ben Kalımdu İrgül, ben özüm yazdım²⁴. (Radloff'tan aktaran Üçok vd.,s:39)

2.1.4.2. Velayet Hakkının Satışına Ait Bir Belge

(...) yılında üçüncü ayın on dördüncü gününde ben Kutluk Temür'e ... ye borcumdan dolayı gümüş para gerektiğinden Sengektes Aka'dan 60 altın aldım; Mübarek Kuç adlı oğlumu, ben babası Kutluk Temür, ağabeyi Er- Tokmuş ve Toktamuş biz üçümüz birlikte onu sattık. Bu oğul üzerine Sengektes bin yıl ve on bin gün hâkim olsun. Onu beğenirse tutsun,

²¹ Bkz. Aرسال, a.g.e., s.88-127 ve Qutadgu Bilig, Fikret Beyden Almancaya çevrilen Rachmati (Ungarische Jachbücher, VI., 112); Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, s.204 ve R. A. Arat, Kutadgu Bilig, 2C., Ankara 1959.

²² Bkz. Klementz, Nachrichten über die von der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zu Petersburg im Jahre 1899 ausgerüstete Expedition nach Turfan I.

²³ Bkz. Türk Kültürü Araştırmaları, yıl.1., sayı 1. R. R. Arat, Eski Türk Hukuk Vesikaları, s. 9-11. Ayr. Bkz.: Özkan Ezgi, Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi, Ankara 1987.

²⁴ Bkz.: Radloff, Alttürkische Sprachdenkmaeler aus Turfan, s.55 vd.

beğenmezse başka kimseye satsın. Bizim onlu kimseler, yüzlü kimseler, ellili kimseler, aile üyelerimiz, ağabeylerimiz ve küçük kardeşlerimiz, her kim olursa olsun karşı gelmeyeler. Biri karşı gelince bu belgede söylenenler gösterilsin. Tanıklar: Süme tanıktır, Karkunas tanıktır, Kıpçak tanıktır. Bu belge bizim elimizden çıkmıştır; onu ben güvence olarak yazdım. Bu belge için ben tanıkım Süme İrgül, bu belge için ben tanıkım Karkanus İrgül, bu belge için ben tanıkım Kıpçak İrgül.

2.1.4.3. Faizle ve Kefaletle Borç Alındığını Gösteren Bir Belge

Koyun yılının, üçüncü ayının yirmi ikisinde bana, Mın Temür'e faizi ile şarap gerekti. Turi Başkı'dan yarım kap şarap aldım. Yeni güz (başında) karşılığında bir kova tatlı şarap vereceğim. Zamanını geçirip vermezsem, halk arasında yürürlükte olan örfi kanun uyarınca faizi ile birlikte ödeyeceğim. Ölürsem, Nom Kuli ve onun soyu aynen ödesinler. Tesek Turmuş tanıktır, Boltas tanıktır. Bu nişan ben Mın Temür'ündür. Men Turmuş, Mın Temür'ün söylemesi üzerine yazdı²⁵.

2.1.4.4. Koşula Bağlı ve Vefaen Taşınmaz Satışını Gösteren Bir Belge

Koyun yılının Erem ayı (yeni ay) sonuncu günü. Ben Tasık şu yazıyı Turi'ye veriyorum. Kentte oturduğum için benim pek çok giderlerim ve alacaklılarım vardır. Ben akıllı ve idareli bir biçimde yaşayamıyorum. İhtiyarladım da. Onun için ben Turi ile söyle bir anlaşma yaptım: Ben Tasık'a ait olan, üç kişi aracılığıyla işletilecek üzüm bağımı, sen Turi alırsın, buna karşılık sen Turi, benim borçlarımı öder misin? İstemiyorum dersen, başkasına veririm. Bunun üzerine Turi dedi: Ben senin borçlarını öderim, üzüm bağını başkasına bırakmam. Ben, ona bağı teslim ettim ve ona dedim: Sen yazıları (senetleri) almalısın ve şu şeyleri ödemelisin: Parça Tayın'a yarım tavar; Batuk'a yarım küp şarap, Yumsak'a iki sık ür ve bir kara elbise, Kıtay Bakay'a üç tavar. Bu şeyleri verecek Turi benim borçlarımı ödemelidir. Eğer ben Tasık, dönüp Turi'ye bütün bu şeyleri ödersem, ben Turi ona üzüm bağını geri veririm. Eğer ben Tasık üç yıl içinde geri dönüp bu şeyleri Turi'ye geri vermezsem üzüm bağım borçlarımın karşılığı olarak Turi'nin mülkü olsun. Tanık Kerkiç, tanık Tükürünç Buka. Bu tamga ben Tasık'ındır. Ben Parça Tokmuş bu ihtiyar Tasık'ın imlası altında yazdım²⁶.

2.1.4.5. Yarıcılık Sözleşmesi ile İlgili Bir Belge

Tavuk yılının ikinci ayının on sekizinci günü, bana, Elçi'ye ekin ekmek için toprak gerek olduğundan, Kayımtu'nun Yolturgan Kas'da bulunan yarım sık tarlasını hazır durumda tuttum. Bu tarlaya ekmek için ne gibi tohum gerekirse her ikimiz eşit miktarda atacağız, ürünü de aramızda eşit olarak bölüşeceğiz. Bu yer dolayısıyla giderler olursa ikimiz birlikte ödeyeceğiz. Bu söz için tanık Teke Bakşı, tanık Çisim. Bu tamga ben elçinindir. Ben Mısırsila söyleterek yazdım²⁷.

2.1.4.6. Bir Vasiyetname Örneği

Küskü yılının sekizinci ayının on sekizinci gününde ben Tüşimi ağırca hastalandığımdan ve hastalığının gittikçe fenalaşacağını düşünerek ben karım Silang'a şu yazıyı bıraktım. Benim ölümünden sonra, başka bir kimseyle evlenmeden, evimi yönetip oğlum Altmış-Kaya'nın eğitimi ile uğraşsın. Oğullarım Kosang ile Esen- Kaya üvey annemiz bizimdir, alacağız diye, işe karışmasınlar. Eğer alacağız diye, dava ederlerse, bütün orduya bir altın yastık, şehzadelere birer gümüş yastık, iç hazineye bir at vermek yoluyla ağır cezaya çarptırılınsınlar ve sözleri geçmesin. Ben vasiyetnameyi Sutz'a, Ked- Kaya Tukung, Tükele

²⁵ Bkz.: Ahmet Caferoğlu, Uygurlarda Hukuk ve Maliye İstihlaları, Türkiyat M., IV., 1. vd.

²⁶ Bkz.: Radloff, a.g.e., belge Nu. 28; Arsal, a.g.e., s.82 vd.

²⁷ Bkz.: Radloff, a.g.e., belge Nu. 28; Arsal, a.g.e., s.83 vd.

ve Kimtsü başta olmak üzere, cemaat ile Tavvag- Yeke, İkiçi başta olmak üzere, halk ve yakınlarımdan Asana, onlar huzurunda verdim. Tanık İnge, Tanık Kara Toyın. Bu tamga ben Tav- gaç- Keke'nindir. Bu tamga ben Asana'nındır. İmlası altında yazdım²⁸.

2.1.4.7. Evlat Edinmeyi Gösteren Bir Belge

(...) Onun oğulsuz, torunsuz kaldığını düşünerek, ben iki oğlumdan Turmuş adlısını halk arasında yürürlükte olan kural ve göreneğe göre Sutpak'a evlatlık olarak verdim. Bundan sonra oğlum artık Sutpak'ın evinde kalacağından bu Sutpak oğlu yemek yemeli, gösterilen işleri yapmalı ve oğulluk vazifelerine ilişkin kurallara uygun bir biçimde ölünceye kadar Sutpak'a sadakatla hizmet etmelidir. Ben Sutpak'a gelince, ben de bu Turmuş adlı oğlanı benim kanımdan gelen oğlum gibi sayacağım. Eğer ben evlenip de oğul ve kızlarım dünyaya gelirse dahi bunu oğullarıma eşit tutacağım. Ev hayatında ne varsa hepsinden, oğullarım ne kadar çok olursa olsun, bu oğlana da mirastan hisse bırakacağım. Fakat oğlan büyüdükten sonra, onun çalışma gücünden yararlandığım halde ona oturacak yeri ve yiyecek şeyleri sağlamazsam, ona karşı fena muamele edersem, o kendi dilek ve istemiyle benden ayrılıp istediği yere gidebilecektir. Ben Sutpak'ın itirazı geçerli olmayacaktır. Bugün Sutpak diyor: Ben ona kendi oğlum gibi muamele edeceğim, onu evlendireceğim, onun durumuyla ilgileneceğim. Fakat onu eğitirken gerekirse sertçe de muamele edeceğim. Fakat ona karşı tarafımdan yapılan kanun, örf ve adetler ve nizama aykırı herhangi bir zulüm niteliğindeki hareketlerim suç sayılacaktır. Tanık Si... Temür, tanık; Aruk'tur. Bu tamga ben Turçun'indir. Ben İşkara, Turçi Baksi'nin imlası altında yazdım²⁹.

2.1.4.8. Şarta Bağlı Azaltmayı Gösteren Bir Belge

Pars yılının dokuzuncu ayının yirmi altıncı gününde, ben Utuz'un Baltur adlı demirci kulum ve Toyun- Çuk'un Aysılık adlı dokumacı Karabaşı (kulu) bizden izin almaksızın evlenmişlerdir. Biz, ben Toyun- Çuk'a ve ben, Utuz, bunu öğrendikte karabaşlarımızı ayırmak istemediğimizden onlardan Birt almak koşuluyla anları azat ettik. Ben Utuz, kulum özgür yaşasın dedim ve Toyun- Çuk'a ve onun kadın karabaşına karşı dava açmayacağım. Ben Toyun-Çuk kadın karabaşım özgür yaşasın diyerek, Utuz'a ve onun kuluna dava açmayacağım³⁰.

2.1.4.9. Bahçe Kiralamasıyla İlgili Belge

At yılı, ikinci yirmi ikisinde bana Kaimtu'ya ekmek için bahçe lazım olup, Mısır'ın Sökü'deki bahçesini aldım. Bu bahçede anız için ne lazım gelirse ben Mısır bileceğim. Kaimtu bilmez. Şahit Bar Buka. Şahit İlçi. Bu nişan ben Mısır'ındır. Ben Kaimtu Mısır'a sorarak bitirdim.(İzgi, 1987: 127,143,147)

2.1.4.10. Bir Kadın Köleyi Satış Belgesi

Domuz yılı altıncı ay yedinci günü bana Yap Toğrı'a... gümüş lazım olup Kimzun isimli kadın kölemi elli stir yarmak gümüşe İneçi'ye tamamen sattım. Bu kölenin satışı yapıldığı gümüşün ödendiği gün ben İneçi tamamen sayıp verdim. Ben Yap Toğrı yine tamamen sayarak aldım. Bu köle üzerinde İneçi kuvvetli olsun. Hoşlanırsa kendisi tutsun hoşlanmazsa bir başkasına satsın. Bu kölenin satışında ben Yap Toğrı, ağabeyim, kardeşim, akrabam, atalarım, yiğenim, amcam, kimse güçlük çıkarmasınlar. Eğer güçlük çıkartırlarsa bu kölenin aynısının iki tanesini verip bu işi yapanlar zararlı olsunlar. Bu vesikayı tutan İneçi zararsız olsun. Şahit Elig, şahit Takıçuk, şahit Tarım şahit Tobula. Bu mühür benimdir. Ben Edgü Toğrı sorarak bitirdim. Domuz yılı altıncı ay onuncu günü ben

²⁸ Bkz.: Radloff, a.g.e., belge Nu. 78; R. R. Arat, Türk Kültür Araştırmaları, Yıl 1, s. 40.

²⁹ Bkz.: Radloff, a.g.e., belge Nu. 98; Asal, a.g.e., s. 86.

³⁰ Bkz.: Radloff, a.g.e., belge Nu. 73; R. R. Arat, a.g.m., s. 41.

Yap Toğrıl, Kimsun isimli kölenin satışından elli stir yarmak gümüőü İneçi'den tamamen aldım. Şahit Takıçuk. Bu mühür benimdir. Ben Edgü Togrul bitirdim. (İzgi, 1987)

Bu belgeler incelendiğinde Uygur Türklerinin hukuki belgeleri son derece kapsamlı, şahitler huzurunda ve karşılıklı anlayış ve anlaşma şeklinde yaptıklarını görüyoruz. Ayrıca halk hukuku kurallarının son derece dikkate alındığını ve bazı hukuki belgelerde de bu durumun belirtildiğini görüyoruz. Üçüncü belgede “(...) olan örfi kanun uyarınca faizi ile beraber ödeyeceğim” ibaresi halk arasında borç alıp vermenin olduğunu ve bu durumda en azından bazen faizin de alındığını görüyoruz. Dördüncü belgede ise şu an derleme yeri olarak seçtiğim bu köyde uygulanan “*tarla tapusuz mal icarsız sisteminin (tutu verme)*” sisteminin olduğunu görüyoruz. Bu sistemin ayrıntılarını ileride derleme bölümünde de ayrıntılarıyla göreceğiz. Beşinci belgede ise masrafların ortak karşılanması şartıyla ürün ortaklığı söz konusudur. Bu sistem Anadolu'nun da hemen her köyünde uygulanan bir sistemdir. Yedinci belgede ise evlat edinme söz konusudur. Yine belgede yazılı olan “halk arasında yürürlükte olan kural ve göreneğe göre Sutpak'a evlatlık olarak verdim” ibaresi halk arasında uygulanmakta olan evlat edinme sisteminin olduğunu kanıttır.

Tüm bunlarla beraber bu belgeler Üçok vd.'a göre (2011), “Uygur hukukunun niteliği hakkında bizi birçok bakımdan aydınlatmaktadır. 1, 2, 8 ve 10 numaralı belgelerde Uygurlarda kulluğun var olduğunu, bir babanın velayet hakkına dayanarak diğer oğullarına danıştıktan sonra bir oğlunu satabildiğini ve kulların azatla, ancak eski sahiplerine bir vergi vermek koşuluyla kulluktan kurtulabildiklerini anlamaktayız. Belgelerin birçoğunun bize gösterdiği gibi İslam hukuku henüz Uygurlarda etkilerini göstermeden bu belgeler düzenlenmiştir.

7. Belge bize belgelerin düzenlenmiş oldukları X-XIV. yüzyıllar arasında Uygurların hala evlat edindiklerini açıkça göstermektedir. Evlatlıkla babalığın hukuksal ilişkileri hemen hemen bugünkü anlayışa uygundur.” (2011: 45-46)

2.2. İSLAMİ DÖNEM TÜRK HUKUKUNUN KAYNAKLARI

Türklerin İslam dinini kabul etmesini yalnızca bir dini kabul etmek olarak algılamamak gerekir. Türkler İslamiyetle beraber korudukları pek çok özelliklerinin yanında değişen ve İslamiyetle kaynaşan kültürel kabulleri de vardır. Bu durumdan hukuki kabuller de nasibini almıştır. Çünkü İslamiyetle beraber uyulması gereken ve yazılı olan bir takım kurallar ortaya çıktı.

Kimlik, köken ve toplumsal düzenin ele alındığı en kapsamlı ve temel bağlam İslamiyet'tir. Allah dünyanın yaratıcısı, tasarlayıcısı ve koruyucusudur; yani “cemaatin tek Reisi ve bu nedenle tek Kanun Koyucu Allah'tır”. (Gibb 1978 [1946]: 67-68; ayrıca bkz. B. Lewis 1988: 46) “İslamiyet'te yasa kavramı son derece otoriterdir. Yasaya karşı gelmek, hatta dikkate almamak bile, yalnızca toplumsal düzenin bir kuralını ihlal etmek anlamına gelmez, dine karşı gelmektir, günahdır, dinsel bir ceza gerektirir”. (Gibb 1978 [1949]: 67-68)

Türkler İslamiyeti kabul etmeden önce de şüphesiz ki birçok dini benimsemiş ve bununla alakalı olarak da yaşamlarını şekillendirmişlerdir. Bu şekillenmeden elbette ki Türklerin hak ve hukuk anlayışı da nasibini almıştır. Türklerin Gök-Tanrı inancının yanında Budizm, Mandeizm, Manihaizm, Nestorianizm, Musevilik ve Hıristiyanlık gibi dinleri benimsediği de bilinmektedir. Fakat hiç biri İslamiyet kadar Türklerin kültürünün en ince ayrıntısına kadar girmeyi başaramamıştır.

Türklerin İslamiyet'e girmesine sadece bir din değişikliği olarak bakmamak gerekir. Bu aynı zamanda Türklerin edebiyatını, mimarî anlayışını, yaşama şekillerini, dilini ve aynı zamanda belki de bir mecburiyet olsa da hukukunu şekillendirmiştir.

Türkler İslami hukuku uygularken acaba sadece İslamiyet'in getirdiği ve uyulması gereken kuralları mı benimsemişti yoksa kendi kültürel birikimlerinin yanında Arapların İslami hukukla beraber kendi kültürel kabulleriyle yoğurdukları bu yeni hukuk biçimini mi benimsemişlerdi? Aslına bakılırsa hukuki uygulamalarda da kültüre bağlı olarak kesin ve sert geçişlerin yaşandığı anlayışı hatalı olabilir. Zira Üçok vd. göre (2011),

İslam hukuku esas bakımından Peygamber'den önce Araplar arasında yürürlükte olan örf ve adet hukukunun daha yüksek ilkelere bağlanarak pekiştirilmesi ve bazı hususlarda bu hukuka bazı ileri ilkelerin katılmasıyla meydana gelmiştir. Böylece gelişen İslam hukuku da göçebelikten yerleşikliğe geçen bir ulusun hukuku olmuştur. Türkler de tıpkı araplar

gibi, Orta Asya'nın bazı kentlerinde yaşamakla birlikte esas itibariyle göçebe idiler. Onun içindir ki Türkler İslam dünyasına girince ve göçebelikten yerleşikliğe geçince, İslamiyet'i kabul sonucu uygulamaya mecbur kaldıkları İslam hukuku başlangıçta bünyelerine uygun gelmişti. (2011: 57)

Peki burada halk hukukunu nereye konumlandırmak gerekir? Aslında bütün Türk- İslam ülkelerinde Türkler, İslam öncesi uygulamalarına bağlı kalmışlar ve sağlam devlet geleneklerinin de getirdiği alışkanlıkla İslam hukukunun var olan kendilerince boşluklarını kendi geleneksel hukuk anlayışlarıyla kaynaştırmışlardır. Tüm bunlar yazılı olmayabilir. Örneğin; cenazede nasıl davranılması ve nasıl yemek verilmesi gerektiği, düğünde hısım ve akrabaların hizmet etmeleri ve tavırlarının düğün sonrası değerlendirilmesi veya Türk milletinin en sağlam yapısı olan aile içinde var olan uygulamaların bütünü... Bunlardan hareketle derleme kısmında da geniş bir biçimde değerlendirilecek olan köyler arası, köy içi, mahalle içi, sülaleler arası ve nihayetinde aile içi uygulamaların hukuki yönleri saptanacaktır.

2.2.1. İSLAM HUKUKUNUN KAYNAKLARI

İslami yaşam, Kur'an kaynaklı başlı başına kurallar silsilesidir. Kurallar, inancın yanında gündelik yaşamın farklı alanlarını kapsayan ayrıntıları da içerir. Bu kurallar "şeriat" olarak tanımlanır ve onların sistemleştirilmesi de "fıkıh" kelimesiyle ifade edilir. "Bütün bu kurallar içinde bugünkü anlamıyla özel hukuka ait olanları "muamelat" ana başlığı altında toplanabilir. Muamelat içinde evlenme ve boşanma ile ilgili olanlar münakahat ve mufarakat, miras hukukunu konu alanlar "feraiz" adıyla anılmışlardır. Ceza hukuku ile ilgili kurallar ise "ukubat" başlığı altında toplanmıştır. Şeriatın ibadetle ilgili olan kuralları da "ibadet" adıyla anılır.

İslam hukukunun kaynakları ise genel olarak 4 öbekte toplanabilir.

2.2.1.1. Kur'an-ı Kerim

İslam hukukunun en önemli kaynağı Kur'an'dır. Çünkü hem Allah'ın buyruklarıdır hem de yazılı olarak ölümsüzleştirilmiştir. Kur'an var olduğu sürece İslam toplumları yaşamlarının çok önemli bir kısmını bu kitapla şekillendirecekleri en azından böyle buyrulduğu kesindir. Böylece fıkıh uygulamasında Kur'an'ın uygulandığı açıktır.

2.2.1.2.Sünnet

Sünnetler aslında gerçeklikleri bakımından birbirlerinden ayrıldığı gibi Hz. Peygamber'in uygulamaları bakımından da kendi içlerinde ayrılırlar. Sünnetler bu bakımdan kavli, fiilî ve takrirî veya sükutî olarak ayrılırlar.

Üçok vd.'a göre (2011), "Kavli sünnet, Peygamber'in sözle koymuş olduğu kurallardır. Takriri veya Sükuti sünnet ise Peygamber'in bir kimseyi bir işi yaparken görüp de engellemek, bir şeyin yapıldığını duyup da ses çıkarmamak yoluyla koymuş olduğu kurallardır. Diğer yandan nitelikleri bakımından da sünnetler üçe ayrılırlar: Kur'an'a tam uygun olan sünnetler, Kura'an'ın yorumundan ibaret olan sünnetler ve Kur'an'da bulunmayan yeni bir kural koyan sünnetler..." (2011: 64)

2.2.1.3. İcma

Tıpkı sünnet gibi üç yolla meydana gelen icma, fıkıhın kaynaklarından. Bazı dönem ve zamanlarda yaşayan fakihlerin bir problem üzerine aynı fikirde olmalarıdır³¹.

İcma Kur'an'ın VI. suresinin 115. ayeti, icmanın uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Dört hak meshep arasında birbirlerinin icmalarını kabul etmeme durumu söz konusudur. İslam'ın bazı sorunlarını devrinde çözmek için kurulan Halifelik makamı da icma ürünü kabul edilebilir.

2.2.1.4. Kıyas (İçtihat)

Kıyas fıkıhın dördüncü kaynağı sayılmaktadır. Kıyas, Kur'an ve sünnette bir sorunun çözümlenmesi için konulmuş, kullanılmış olan bir kuralın, aynı kaynaklarda yer almamış bir sorunu çözmek için benzetilerek uygulanmasıdır.

Üçok vd.'na göre (2011),

kıyas'ın fıkıhın bir kaynağı olup olmadığı olarak kabul edilip edilmemesi uzun bir süre tartışmalara yol açmıştır. Hatta mezheplerin doğmasına da bu tartışmalar sebep olmuştur. Çünkü bazı fakihler, fıkıh kurallarının saptanmasında, daima yanılabilir olan insan mantığına yer verilmemesi gerektiğini ileri sürmüşlerdi. Ancak zaman içinde genişleyen toprakların da etkisiyle yeni sorunlar ortaya çıktı ve Sünnilerce kıyas kabul edildi ve fıkıh kaynakları arasında kesin yerini aldı. Kıyas böylece dördüncü kaynak olarak kabul edildi ve bunda da Kur'an'ın IV. Suresi'nin 62. ve 85. , LIX. Suresi'nin ikinci ayetlerine ve Hz. Muhammed'in Yemen valisi Muaz'a vermiş olduğu şu yoldaki emre dayanıldı: " Kur'an ve

³¹ Bkz. İslam Ansiklopedisi, Cilt 5/1, İstanbul 1950

sünnete göre hareket et, bunlarla çözülmemiş sorunlarda ise kendi reyinle davran". (2011: 68)

Bu dört kaynaktan ilk ikisinin niteliği tartışılmazdır. Kur'an Allah'ın kelimidir. Sünnet ise eğer ki gerçekse o da Kur'an gibi birinci derecede kaynaktır. İcma ilim adamlarının ortak akli olduğundan ve Kur'an ve sünnet ışığında kabul gördüğünden dolayı o da kaynaklar arasındadır. Kaynakların üçü kesin birinci kaynak, kıyas ise istenirse bağlayıcıdır³².

2.2.2. İSLAM KAMU HUKUKU

Bu bölümde İslam kamu hukukunun geniş ve başlı başına birer doktora tez konusu olabilecek bölümlerine değinmekten ziyade derleme bölümünde karşılaştırılma yapılabilmesi açısından bazı özel bölümler irdelenecektir. O yüzden bu bölüm, ceza hukuku ve adalet örgütü- yargılama usulü olarak iki ana başlık altında irdelenecektir.

2.2.2.1. İslam Ceza Hukuku

İslam ceza hukukunda suçlulara verilen cezalar üç gruba ayrılır:

2.2.2.1.1. Kıyas

Üçok vd'a göre (2011) aynıyla mukabele etmek ve misliyle karşılık vermek anlamında olan kıyas;

İslam hukukunda gerek öldürme ve yaralama gerek herhangi bir uzvun yok edilmesi veya işe yaramaz duruma getirilmesi yolunda işlenmiş olan suçların faillerinin de, olanak içinde ise, işledikleri suçun aynı ile cezalandırılmalarıdır. Bu yolda kıyas: Cana karşı kıyas ve uzva karşı kıyas olmak üzere ikiye ayrılır. (2011: 91)

2.2.2.1.2. Hadd

İslam hukukunda bazı suçlar için Kur'anda belirtilmiş ve değiştirilmesi mümkün olmayan cezalara hadd denir.

Üçok vd.'a göre (2011) Hadd cezası ile karşılanan suçlar ve cezaları şunlardır: "Zina suçu, cezası recim veya sopa dayağı; zina iftirası suçu, cezası 80 sopa; hamr içme suçu,

³² Bkz. İslam Ansiklopedisi, Cilt 5/1, İstanbul 1950

cezası 80 sopa; hırsızlık suçu, cezası el ve ayak kesme; yol kesme suçu, cezası sürgün ve el-ayak kesme, ölüm; dinden dönme, cezası ölüm; devlete başkaldırma ve ayaklanma, çeşitli cezalar.” (2011: 95)

Bunlardan zina suçunun Kur’an’da (XXIX., 2) belirtilen sabit bir 100 değnek cezası olduğu halde sonradan sünnete atfen bu cezaya recim cezası da eklenmiştir. Zina iftirası suçuna ise Kur’an’da bunu ispat edemeyenler için XXIV. Suresi’nin 4. ayetinde binaen 80 değnek ile cezalandırılır. Hamr içme yani yasak içkilerden içenler 80 değnek ile cezalandırılır. Bu ceza Kur’an’da belirtilmez. Hırsızlık Kur’an’ın V. Suresi’nin 38. ve 39. Ayetleri ışığında ve bazı sünnetlere dayanılarak ilk suçta sağ el, ikincide ise sol bacağı kesilir. Yol kesme cezaları cezası Kur’an’ın V. Sure’nin 33. ayetinde ayrıntılarıyla anlatılır.

2.2.2.1.3. Ta’zir

Kanunsuz suç ve ceza olamaz prensibi, İslam ceza hukukundaki birçok suç ve cezada uygulama alanı bulamamıştır. İşte önceden belirtilmemiş olan veya belirtilmiş olup da cezaları gösterilmemiş olan suçlara verilecek cezayı yargıç tayin eder ve buna “Ta’zir” adı verilir.

Üçok vd.’a göre (2011), “Ta’zir’le cezalandırılacak suçlarda yargıca büyük bir takdir hakkı bırakılmıştır. Yargıç isterse suçluya yalnız öğüt verir, onu azarlar, hapsedirir, sürgüne yollar, yüzünü karalayarak teşhir ettirir, sopa attırır. Ancak yargıcın vereceği ceza aynı cinsten Hadd cezasının en aşağı sınırına varmamalıdır. (2011: 99)

İslam ülkesindeki zimmî ve müstemen bütün gayr-i müslimlere ta’zir cezaları aynen uygulanır. Ancak kanunnamelerdeki ta’zir cezalarının en önemlilerinden olan cürm’ü cinayet cezalarında müslümanlarla gayr-i müslimler arasında önemli bir ayırım yapıldığı görülür. O da şudur: Gayr-i müslimler için takdir edilen cürm’ü cinayet cezaları, müslümanlar için takdir edilen meblağın daima yarısı kadar olmuştur. (Kanuni Kanunnamesi: 3-5)

Osmanlı Devleti’nde zimmîlerin kendi dinlerine göre bir suç işledikleri zaman, cezalandırılmalarının Patrikler ve Hahambaşılara terk edildiğini görüyoruz. Patriklerin ve hahambaşılardan sadece ölüm cezası verme yetkileri bulunmamaktadır³³.

2.2.2.2. Adalet Örgütü ve Yargılama Usulü

³³ Bkz.: Düstur, I.Ter. V/446

İslam hukukunda başlıca dava delilleri tanıklar ve senetlerdir.

2.2.2.2.1. Tanıklar

Üçok vd.'a göre (2011),

İslam hukukunda tanığa şahit denir. Mahkemede tanık olarak dinlenebilmek için bir kimsenin; tanıklık edeceği sorunu iyice bilmesi, gözüyle görmüş veya kulağıyla işitmiş olması; ergin ve mümeyyiz olması; özgür olması; eğer bir Müslime tanıklık edecekse Müslim olması; işittiğini anlar istediğini söyler olması; adil ve iftiradan dolayı Kazf Haddi ile cezalandırılmamış olması; örf, adet ve sosyal düzeyine uygun olarak yaşamış olması ve tanıklığı ile bir çıkar sağlamak istememesi gerekir.

Ayrıca bir sorunun kaç tanıkla ispat edilebileceği o sorunun niteliğine göre değişir. Örneğin zina için en az 4 erkek tanık; hırsızlık, öldürme, evlenme ve evliliğin feshi, köle azat etme gibi durumlarda 2 erkek tanık ve borçlar hukuku alanına giren davalarda ise 2 erkek veya 1 erkek 2 kadın tanık yeter. (2011:101)

2.2.2.2.2. Senetler

İspat etme yollarından biri de senettir;

“Senet inkâr edilirse inkâr edene birkaç satır yazdırılarak senedin yazısıyla karşılaştırılır. Müddei delil göstermeyi reddeder ve müddeialeyh de iddianın yersiz olduğuna yemin ederse müddei davayı kaybeder³⁴.”

2.2.3. İSLAM ÖZEL HUKUKU

2.2.3.1. Kişilik

Üçok vd.'a göre (2011),

İslam hukukunda insanlar özgür ve kul (köle) olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kişiler yaşlarına göre ergin (=baliğ) veya ergin olmayan (=sagır=küçük) olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kızlarda 9., erkeklerde 12. yaş erginliğin başı ve her ikisinde de 15. yaş erginleşmenin sonu sayılır. Ergin olmayanlar da ikiye ayrılır. Birincisi; ergin ve mümeyyiz olmayanlardır. Bunlar adına yalnız büyükleri tasarrufta bulunabilir. İkincisi; ergin olmayıp mümeyyiz olanlar. Bunlar büyüklerin izniyle ve bazen de bu izin olmaksızın bazı tasarrufta bulunabilirler.

Cinsiyet, kişilik hukukunda büyük rol oynamaz. Kadın ergin ve mümeyyiz olduktan sonra tasarrufta bulunabileceği gibi evlendikten sonra da bu hakkı sınırlandırılmaz. (2011: 102-103)

³⁴ Bkz.: İslam Adalet Örgütü üzerine fazla bilgi için bkz.:E. TYAN, Organisation judiciaire en pays d'islam, 2. Baskı, Leiden 1960.

Halk hukuku dâhilinde derleme yapılan bu köyde de bu konuyla alakalı köy odalarında birçok soru sorulmuştur ve kısmen de farklı cevaplar alınmıştır.

Yaş sınırının çeşitli sorularda daha üst seviyelerde kabul edildiği fark edilmiştir. Bu durumun iklimsel sebeplerden de kaynaklandığı unutulmamalıdır. Sıcak iklimlerin erginlik yaşını daha aşağı sınırlara çektiği bilinmektedir.

2.2.3.2.Kölelik

İslami dönemlerde de varlığını, kölelik şartları iyileşmiş olsa da devam ettiren bu sisteme, derleme bölgesi olarak seçilen köyde rastlanmamaktadır. Fakat yakın tarihlere kadar azapçılık geleneğinin var olduğu ve bunun da bir ardılı olan aylıkçı durma usulünün şimdilerde de var olduğu tespit edilmiştir.

Üçok vd.'a göre, "köleliğin İslam hukukunda yalnız iki sebebi vardır. Birincisi; savaşta tutsak düşmektir. İkincisi; köle olarak doğmaktır." (2011: 104)

Kölelik mirasçılığı, tanıklığı engeller. Kölelere karşı işlenen ve onların işlediği suçların cezası ise aynı durumdaki özgürlere göre daha hafiftir. Kısasta köleye karşı köle ilkesi uygulanır. (Kur'an II. 178) Bazı suç ve hataların kefareti olarak da kölelere azat yolu açılmıştır. (Kur'an IV. 92; V. 89)

2.2.3.3.Aile Hukuku

Tazin derleme kısmında en çok ele alınan konu bu konudur. Köyde de en çok önemsenen konunun ticaret hukukuyla beraber bu konu olduğu saptanmıştır. Kur'an'da da aile hukukuna çok önem verilmiştir.

2.2.3.3.1. Evlenme ve Kadının Hukuksal Durumu

Örf ve geleneksel kabullerle beraber halk tarafından onanan, bir kadın ve erkeğin sürekli olarak ortak bir paydada bir hayatı paylaşması durumu evlilik olarak tanımlanabilir. Derleme kısmında da görüleceği üzere İslami kabullerde olduğu gibi Türk-İslam anlayışında da aynı cinslerin evlenmesi kabul edilmemiştir ve aslında örneği de yoktur. Yalnız evlilik sürecinin de halk arasında hukuki ve karmaşık sistemleri vardır. Genellikle endogami durumu yaygındır denilebilir.

Üçok vd.'a göre (2011), “evlenme aynı klan içinde olursa endogami, başka klanlardan kadın ve erkekler arasında gerçekleşirse egzogami adıyla nitelenir.” (2011: 108)

2.2.3.3.1.1. İslam’da Evlenme

2.2.3.3.1.1.1. Evlenme

Üçok vd., Arap toplumunda, İslamiyetten önceki ve sonraki evlilik biçimlerini şöyle açıklar (2011):

(...) İslam’dan önce Araplar arasında görülen evlenmelerin biri dışında hepsi kaldırılmış ve o bir durum da kadının iyiliği lehine değiştirilmiştir. Bu, evlenecek olan kadın ve erkeklerin babası arasında bir anlaşma ile olurdu; kadının rızasına lüzum yoktu. Bu evlenme tarzı İslam hukukunca kabul edilmiş ama kadının iyiliğine değiştirilmiştir.

Arabistan’da bazı bölgelerde çok erkekle evlenme olmakla birlikte, evlenme genellikle çok kadınla evlenmeye dayanmakta ve evliliğin şu biçimleri göze çarpmaktadır: Birincisi; dostu olan bir kadın çocuk doğurur da bu çocuğun dostundan olduğunu söylerse kadın o adama nikâhlanırdı. İkincisi; bir kadının birkaç dostu olur ve bir çocuk doğurur da bu çocuğun kimden olduğunu iddia ederse kadın ona nikâhlanır. Üçüncüsü; erkek soylu ve sağlam bir çocuk sahibi olmak için karısını yüksek mevkideki bir erkeğe gönderirdi. Dördüncüsü; iki erkek karılarını belli bir zaman değiştirirlerdi. Beşincisi; bir erkek belli bir zaman için ve bedel karşılığı bir kadınla evlenirdi. Altıncısı; bir kadının belli bir dostu olurdu. Bazı kadınlar bütün erkekleri kabul ederler ve kapılarına bayrak asarlardı. Bunlar bir çocuk doğurunca ilişki kurmuş oldukları erkekleri toplarlar ve Kaif denilen bir kimse gelerek çocuğun babasının kim olduğunu belirlerdi. Tüm bunların yanında üvey anneyle evlenme gelenekleri de vardı. İslamiyet bu geleneği de diğer evlenme biçimleriyle beraber ortadan kaldırmıştır. (2011: 112)

Tüm bunlara İslami açıdan yaklaşılsa sapkınlık ve zina algısı çerçevesinde yasaklanmış olması doğal karşılanmalıdır. Ayrıca tüm bu durumlarla alakalı birçok hukuki sorun çıkmış olmalıdır. Zira bu tür durumlarda tıbbi kanıt imkânı sağlanamadığı için iftira durumlarına da sıkça başvurulmuş olmalıdır.

Evlenme ve evlilik alanında İslamiyet’in kabulüyle beraber çeşitli değişimler olmuştur. Bunlar VI. Sure’nin 3., 4. ve 22. ayetlerinde belirtilmiştir. Ayetler kadınların lehine değiştirilmiştir. Kadınlar arasında eşitliği sağlamak durumu varsa da dört kadına kadar evlenebilmenin önü de açılmıştır. Bu durum savaşlarda ölen erkeklerin dönemde az olmasıyla açıklanabilir. Fakat tek kadınla evlenmenin iyi olduğu da belirtilmiştir. Ayetlerde üvey analarla evlenmenin yasaklandığı da açıktır. 23. Ayet’te kan akrabaları arasında aslında kimlerle evlenebilmenin yasak olduğu açıklanmıştır. Yine sütana ve sütkardeşleriyle evlenmek de yasaklanmıştır. 24. Ayet’te evli kadınlarla evlenmek

yasaklanmış ve II. Sure'nin 22., 33. Sure'nin 50. ve V. Sure'nin 5. ayetlerinden evlenmeye ilişkin hükümlerin en esaslıları da tüm bu durumları açıklar.

Üşok vd.'a göre (2011),

Biçimsel olan bu koşullardan başka: Birincisi; erkeğin sosyal durumu kadınınkinden aşağı olmamalıdır; yani bir erkek kendisinden aşağı sosyal düzeyde bir kadınla evlenebilir; bunun tersine bir kadın kendisinden aşağı düzeyde bir erkekle evlenemez. İkincisi; iki yanın da özgür veya kul olması salık verilirse de, özgür bir kadının mehirini veremeyecek durumda olan bir erkek, başkasının dişi kölesi ile evlenebilir. Velisi ses çıkarmadıktan sonra bir kadın da bir köleyle evlenebilir. Üçüncüsü; kadınlar Müslüman olmayanlarla evlenemezler. Erkekler yalnız Ehl-i Kitap olan gayr-i Müslim kadınlarla evlenebilirler. (2011: 116)

2.2.3.3.1.1.2. Evliliğin Sona Ermesi

İslam hukukunda bir evlilik şu dört sebeple ancak sona erebilir:

Birincisi ölüm durumudur. Pek doğaldır ki ölüm evliliği sona erdiren bir durumdur.

İkincisi boşanmadır (=talak). Talak durumunda karşılıklı fikir birliği meselesi söz konusu değildir. Tek taraflı boşanan bir erkek verdiği mehiri alamaz. IV. Sure'nin 19. ve 20. ayetleriyle, verilen mehirin geri alınması yasak edilmiştir. Sure'nin 227.ve devamındaki ayetlerde erkeklerin karılarını arka arkaya en fazla iki kez boşayabilecekleri ve onlardan verdikleri hiç bir şeyi geri alamayacakları kuralı kondu. Üç kez boşanan bir kadını eski kocasının tekrar alabilmesi için o kadının başka birisiyle evlenmiş ve sonra ondan boşanmış olması gerekmektedir (II, 229. Ayet). Böylece İslam hukukunda üç türlü boşanma olduğu anlaşılıyor. Bunlar; Talak- i Ric'i veya (Cayılabilir Boşanma), Talak-i Bayin(Ayrılcı Boşanma), Talak-i Selase (Üçlü Boşanma) vardır.

Üçüncüsü fesihtir. Feshin sebepleri ise (...) ağır hastalık, cüzzam, delilik gibi evliliğe engel olabilecek sakatlıklar; düğünden önce mehir verilmemiş olması, erkeğin kadını besleyip barındıramaması, evlilik sözleşmesindeki kimi koşulların yerine getirilememesi, erkeğin kadına birkaç kez kötü davranması, erkek ve kadının arasının açık olması, erkeğin huysuz ve ters olması, kadının isyankar olması gibi sebeplerdir. (Üçok vd., 2011: 122)

Dördüncüsü liandır. (...)lanetleşmek anlamına gelen lian, karısına zina isnat eden, ancak iddiasını dört erkekle ispat edecek durumda olmayan kocanın girmek mecburiyetinde olduğu bir yol ve karısından ayrılıp doğacak çocuğun nesebini reddetmek için başvuracağı bir çaredir. (Üçok vd., 2011:123)

2.2.3.3.1.2. Nesep

Nesep Üçok vd.'a göre (2011),

İslam hukukunda bir kadının evlenmesinden altı ay geçtikten sonra ve evliliğin liandan başka bir nedenle sona ermesinden itibaren de iki yıl içinde doğurduğu çocuğun babası kocasıdır. Nesebi sahih olarak doğan çocuğun babası 7 gün içinde reddedebilir. (2011: 124)

İslam hukukunda bir çocuğun nesepli veya nesepsiz oluşu mülkiyetin paylaşımı gibi birçok meselede önemlidir. Nesepli bir çocuğun mirastan alacağı pay nesepsiz olanınkinden farklı olacaktır.

2.2.3.3.1.3.Velayet

2.2.3.3.1.3.1. İslam Dininde Velayet

Üçok vd.'a göre (2011),

İslamiyet'te erkek çocuklarda, erginlikle velayet arasında sıkı bir ilişki vardır. Fakat kızlar için bu süre evliliğe kadar hükmüyle belki de uzatılmıştır. (...) Babanın oğullarına erginleşinceye kadar, kızlarına da evleninceye kadar bakmak ve onları eğitmek vazifesidir. Bu vazifesini yerine getirmeyen bir babayı kadı ta'zir ile cezalandırabilir. Ana da çocuklarına bakmak ve onları yetiştirmekle vazifelidir. Çocuklar da baba ve analarına itaat ve saygıyla ödevlidirler. (2011:124)

2.2.3.3.1.3.2. Evlat Edinme

İslam dininin Hz. Muhammed yaşıyorken sürekli inen ayetlerle şekillendiği ve sonunda Hz. Muhammed'in ölümü ile kuralların nihayetine ulaştığı bilinmektedir.

Aslında Hz. Muhammed'in de ilk başta evlat edindiği bilinir. Fakat sonradan inen ayet (XXXIII., 4.) evlat edinmeyi İslamiyet için yasaklamıştır. Bu sebepten İslam hukukunda ve İslam toplumlarında evlat edinme yasaklanmıştır. Bu yoldan doğacak miras hukukuna da İslam hukuku yabancıdır. Çünkü yasak olan bir tutum söz konusudur.

2.2.3.4. İslam'da Miras Hukuku

Miras kavramı irdelenecek olursa; muris kelime anlamıyla miras bırakandır. Varis ise mirası almaya hak kazanan, hakkı olan demektir.

İslam dinininden sonradır ki kadınlar da mirasa tam anlamıyla ortak olmaya başlamışlardır. İslamda mirasla ilgili kadınlar bağlamında başlıca IV. Sure'nin 7., 14., 33. ve 175. ayetleri ilgilidir. Üçok vd.'a göre (2011),

Müslimler Müslim olmayanların mirasçısı olmadıkları gibi, Müslim olmayanlar da Müslimlerin mirasçısı olamazlar. Murisini bilerek ve isteyerek öldürenler onun mirasçısı değildirler. Kullar ile nesepsiz veya nesepsiz lian ile reddedilmiş olan çocuklar mirasçı olamazlar. Özgürleşmiş eski kul efendisinin ve eski efendi de o kulunun mirasçısı olabilirler. Varisin mirasa konabilmesi için muristen sonra yaşamış olması gerekir. Mirasçılar paylarını

almadan önce murisin yalnız borçlarını değil, aynı zamanda gömme masrafları ve para veya mal ile ödenecek dinsel borçları da ödenir. Daha sonra ise muris vasiyette bulunmuşsa bunun gereği yerine getirilir. Tüm bunlardan sonra mirasçılar paylarını alırlar. (2011: 129- 130)

İslam hukukunda varisler üç kategoriye ayrılırlar:

- Eshab Ül-Feraiz veya Zevu'l- Feraiz
- Asebe
- Zevu'l- Erham

Tüm bu kategorilerde ayetler ışığında mirasta aile ve sülalenin ne kadar payları olduğu kategorize edilmiştir. Ayrıca tüm bu ayetlerde üvey-öz ayrımı yapılmış, kimin ne kadar pay alacağı oranlarla ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

2.2.3.4.1. Eshab- ül Feraiz

Üçok vd.'a göre (2011),

Kur'an'a göre kız çocuklar, ana, baba, erkek ve kız kardeş ve karı- koca Eshab ül-Feraiz olarak saptanmıştır. (IV., 11, 12, 175) Ancak sonradan kızlara tanınmış olan hakkı, oğlun kızına, ana- baba için tanınmış olan hakkı da büyük ana- babaya taşıyarak genişletmişlerdir. Bundan başka erkek kardeşleri de baba bir ana ayrı olarak ve ana ir baba ayrı olmak üzere ayırmışlar ve bunlardan yalnız ana bir baba ayrı olanların Eshab ül- Feraiz'den olduklarını kabul etmişlerdir. Böylece Eshab ül-Feraiz'in sayısı on ikiye çıkmıştır. Bunların dördü erkek sekizi ise kadındır. (2011:130)

2.2.3.4.2. Asebe

Üçok vd.'a göre (2011),

Asebe, murisin erkek tarafından erkek hısımlarıdır. Bunlar asıl mirasçılardır. Ancak Eshab ül-Feraiz kadınlardan tek başlarına olduklarında terekenin yarısını, birden çok olduklarında terekenin 2/3'ünü alanlar, aynı derece ve durumda erkek mirasçıyla bir arada bulduklarında asebe sayılır ve o erkeğe düşenin yarısını alırlar. (2011: 136)

2.2.3.4.3. Zevu'l- Erham

Üçok vd.'ı zevu'l-erham'ı şöyle açıklar:

Murise bir kadın aracılığıyla kan hısmı olanlar veya bir erkek aracılığıyla kan hısmı oldukları halde Eshab ül-Feraiz veya Asebe'den sayılmayan kadınlar mirasta üçüncü kategoriye oluşturur ve kendi aralarında, tıpkı Asebe'de olduğu gibi, sırasıyla birbirine üstün tutulan dört ikincil gruba ayrılırlar.

Birinci grup: Murisin ardgelenleri (kızının oğlu, oğlunun kızının kızı veya oğlu gibi)

İkinci grup: Murisin ataları (anasının babası, babasının anasının babası gibi)

Üçüncü grup: Murisin anasının veya babasının ardgelenleri (erkek kardeşin kızı veya kız kardeşin oğlu gibi)

Dördüncü grup: Murisin babasının veya anasının atalarının ardgelenleri (amcanın kızı, hala veya dayı gibi). (2011:141)

2.2.3.5. İslam Hukukunda Borçlar

İslam hukukunda borçlar Üçok vd.'a göre (2011) üç sebepten doğar:

Birincisi: İki yanın da iradesi dışında, kendiliğinden veya bir eylemden ya da bir cürümden doğması.

İkincisi: Yalnız bir yanlı iradeden doğmasıdır.

Üçüncüsü: İki yanın da iradesinden doğması.

İslam hukukunda bugünkü anlamda ortaklık olmadığı gibi, anonim ortaklık da yoktur. Ortaklar birbirine kefil olmadıkları gibi, her ortak istediği zaman ortaklığı feshederek çekilebilir. Ortaklardan birinin ölümüyle de ortaklık feshedilmiş olur. (2011: 157- 159)

2.2.3.6. İslam Hukukunda Mülkiyet

Üçok vd.'ı İslamda mülkiyet hakkını şöyle açıklar (2011),

İslam hukukuna göre mülkiyet hakkının üç ögesi vardır. İlki, *Rakabe*; yani bir ayn üzerinde hâkim olabilme kudretidir. İkincisi, *Yed*, bir ayna maddeten malik olma veya elde bulabilme kudretidir. Üçüncüsü, *Tasarruf*, ayndan yararlanma veya bunun üzerinde istenilen hukuksal işlemi yapabilme gücüdür. Bu üç ögenin hepsi bir kişinin elinde toplanırsa ancak o zaman o kişi gerçek malik olur. Bu üç öge birbirinden ayrılabilir ve her biri farklı bir şekilde bulunabilir. (2011:162- 163)

“Boş bir toprağı şenlendiren (ihya eden) kişi o toprağın mülkiyetini kazanır. Fakat bu toprağın daha eski bir maliki bulunmamalıdır. Çünkü İslam hukukunda zaman aşımına yer verilmemiştir³⁵”.

Tüm bu İslam hukukunun verilme ve anlatılma sebebi, Sünni-İslam inancına sahip bu köyün ne derecede İslami hukukla hayatlarını şekillendirmiş olduklarını kavramak içindir. Modern hukuk, geleneksel halk hukuku ve İslami hukuk ile *gelenekleşmiş bir halk hukuk sistemine* sahip olan bu köyün, kendilerince karşı karşıya kaldıkları sorunlar karşısında, en azından hangi usule uygun tutum sergiledikleri anlaşılacaktır. Ancak, hiç şüphe yok ki İslam hukuku, modern hukuk ve halk hukukunun ayrıldığı yönlerin olmasının yanında ortak hükümlerinin ve tavırlarının olduğu değerler de vardır. Söz gelimi ölü yakınlarının ağlayıp üzülmemesi halk hukukunca kınanırken İslam hukukunda veya inancında aşırı tepkiyle ağlamak belki de Allah'a isyandır ve günahdır.

³⁵ Bkz.: Mecelle, m. 1674

Ayrıca bu tutumun modern hukukta herhangi bir cezası yoktur. Tüm bunların yanında kanıtlanabildiğinde hırsızlık, iftira gibi suçlarda tüm bu üç hukuk anlayışının ortak tepkileri vardır. Bu durumda cezaların standardında değilse de ceza verilmesi noktasında aynı paydadadırlar. Bir önemli nokta da geleneksel halk hükümleriyle dinin, modern hukukun oluşum sürecine verdikleri şüphe götürmez katkıdır. Yani bu bağlamda modern hukuk din ve töre-gelenek unsurlarından büyük oranda etkilenmiştir.

2.3. HALK HUKUKUNUN KAYNAĞI OLARAK; TÖRE, ÖRF, ÂDET, GELENEK VE GÖRENEK KAVRAMLARI

Halk hukuku, halk içinde kullanılan hukuki yaptırım olan kavramların çokluğu ve bu kavramların ortak kullanımları gibi sebeplerden dolayı anlaşılmaz bir kavram olarak algılanabilir. Kavramların ortak kullanımlarının yanında yaptırım güçleri ve uygulanabilirliği de kafalarda soru işareti bırakan unsurlardır. Hukuk kuralları gibi yazılı olmayan bu kabul ve uygulamaların elbette ki belirli esneklikleri ve kırılma noktalarının olduğu açıktır. Fakat modern hukuk uygulamalarının da değişken ve ödençleme özelliklerinin de etkisiyle kırılma olduğu unutulmamalıdır. Takliden uygulama ve aktarımdaki esneklik de halk hukukunun yapı taşları olan örf, âdet ve törelerin kırılma noktalarıdır. Ayrıca verilen cezaların değişkenliği bağlamında her iki hukuki kabulün de mutlak gerçekliğinin ve doğruluğunun olmadığı açıktır.

Temelde toplum hayatının zorunlu ilişkilerinin bir düzene bağlanması (Işıқтаş, 2009:14) şeklinde tanımlanan yazılı hukuk kurallarının, bazı noktalarda halk hukuku ile kesiştiği görülebilir.

Halk hukuku ve modern hukuk arasındaki benzerliklerin en temel noktası toplumsal düzeni sağlamayı amaçlamaları olmalıdır. Bunun yanında yazılı bir metin halinde uygulanabilir olup olmaması ve zorlayıcılıkları ise en temel farklılıklarıdır.

Ahlak alanında “vicdan azabı”, dinde “günah”, örf ve âdette ise “hoşgörü ile karşılamak” şeklinde karşımıza çıkan (Mayer, 1923:44-45) zorlayıcılık hukuktaki zorlayıcılıkla benzeşmeyebilir. Yazılı hukukun kuralları ve uygulamaları kesin bir uygulamaya tabidir. Din ise Kur’an’da yazılı olan uygulamalarının dışında cezayı diğer âleme bırakır. Ahlakın zorlayıcılığı bireyin kendi iç dünyasını ikna edip edemediğiyle alakalıdır. “Örf ve âdet kuralları daha çok kınama ve protesto biçiminde toplumsal bir zorlayıcılık göstermektedir. Bu yaptırım hukukun zorlayıcılığına oranla çok hafiftir ve hukuka aykırılıklar kadar toplumu tedirgin etmez. Örf ve âdet ilkeleri örf ve âdet hukuku niteliğini aldıkları oranda müeyyideleri ağırlaşmakta ve toplumu çok daha fazla tedirgin etmektedir.”(Işıқтаş, 2009: 16)

Hukukun zorlayıcılığı ve dikte ettiği mutlak gerçekler yukarıdaki düşünceler bağlamında her ne kadar kendi gerçekliğini ve üst kimliğini kanıtlamaya çalışsa da her zaman

toplumun sorunlarını toplumsal vicdanları ikna ederek çözmeye muktedir değildir. Zira her zaman doğru kabul edilen hukuki uygulamalar çözüme ulaştırdığı meseleleri toplumsal bağlamda çözüme ulaştıramaz. Daha anlaşılır bir ifadeyle yazılı hukukun, bazı dikte ettiği çözümler daha büyük çözümsüzlükleri beraberinde getirebilir.

Örf ve âdet kurallarının “hoşgörü” ve “hataları affedici” yönünün olduğu açıktır. İşte bu yönüyle örf ve âdet hukuku, hukukun karara bağlanmış çözümsüzlüklerini çözüme kavuşturmayı amaçlar. Örnek verecek olursak; derleme alanı olarak seçilen bu köyde 2013 yılında gerçekleşen bir hırsızlık olayı mahkemeye intikal etmişti. Ortada bir kaç kişinin evinden çalınan koyun hırsızlığı sözkonusuydu. Bu durumda olaya el atan yargı makamı hırsızlık yapan kişiyi tespit etti. Fakat hırsızlık yapan kişinin hırsızlık mağduru olan kişilerin akrabası olduğu anlaşılınca köylüler “ortada bir yanlış anlamamanın olduğunu” ileri sürdüler. Köylüler sözkonusu kayıp koyunların “yanlışlıkla hırsız olarak yakalanan kişinin sürüsüne karışmış olabileceğini” yargı makamına kabul ettirdiler. Amaç birkaç çocuk babası ve aynı zamanda bakmak zorunda olduğu bir eşi olan bu kişiyi kurtarmaktı. Aksi taktirde verilebilecek bir hapis cezası hem çocukların psikolojisini etkileyecek hem de bakıma muhtaç olan bir aile ortaya çıkaracaktı. İşte bu durum bir hırsızlığın örf ve âdet hukukundaki çözümsüzlüğü değil aksine var olan bir yanlışın tekrarlanmaması koşuluyla çözüme ulaştırılmasıdır. Modern hukuk, sosyal yapının iç dinamiklerini dikkate almaması sebebiyle örf ve âdet hukuku yani halk hukuku kadar toplum vicanını ikna edemez. Bu modern hukuk için büyük bir eksikliklerdir.

Örf ve âdet hukuku reflekslerinin her zaman “hoşgörü”ye tabi olduğunu söylemek güçtür. Ayrıca örf ve âdet hukukunun öngördüğü bazı cezalar modern hukukta olmayabilir.

Örf, âdet, gelenek ve göreneklerin toplumsal kabullerinin anlaşılması ve esnekliklerinin anlaşılabilmesi için bu kavramların toplumsal bağlamda nasıl anlaşıldığı ve yorumlandığını da anlamak gerekir.

“Bugüne kadar devamlı benimsenmiş olan şeylerin gelecekte de benimsenmesi gerekliliği” şeklinde tanımlanan örf kavramı (Işıқтаş, 2009: 19) töre kavramıyla kesişir ve uygulama zorunluluğu algısını ortaya çıkarır. Fakat töre kavramı daha kapsamlı ve

kapsayıcı bir tanımdır. Örf kelimesi köken itibariyle arapçada gelmiştir ve şeriat ve kanunca olmayıp yerine ve zamanına göre gelenek ve hüküm anlamındadır.(Develi, 1971:1018) Ayrıca örfler, “çoğu zaman toplumun katı beklentileri olarak nitelendirilen birtakım örnek tutum ve davranışlardır.”(Örnek, 2000:123)

Örnek’e göre, “örflere karşı çıkma kimi toplumlarda yasaya karşı çıkmayla bir tutulur. Hatta zaman zaman yasaların da üstünde katı ve bağışlamasız bir tutumla cezalandırılır.”(2000:123) Bu katı tutumlara verilebilecek en büyük örnek tecavüz ve namus davaları olmalıdır.

Bu kavramın kabulleri evrensel olamayabilir ve rasyonel bir özellik de taşımayabilir. Egger’in ileri sürdüğü gibi (Egger, 1913: 95) “alışkanlık kökenli ve rastlantısal” da olabilir. Fakat her alışkanlık örf ve âdet hukuku olamaz. Halkın düzen anlayışını şekillendiren bu alışkanlıklar ve rastlantısal kabullerdir; ancak “olması zorunlu” anlayışıyla örf ve âdet olabilirler. Âdet kavramı ise kelime anlamı itibariyle alışılmış şey ve olagelmiş anlamındadır.(Develi, 1971:11) Fakat Örnek’e göre, “âdetler çeşitli kökenlerden kaynaklanmış olabilir. Toplumun bütününe ilgilendiren âdetler olduğu gibi çeşitli mesleklerin, mezheplerin, etnik grupların da kendilerine özgü âdetleri vardır. Kimi âdetler zamanla değişken nitelik kazanır.”(2000:125)

Her zorunluluğun bir ihmal edilen ve çığnenen tarafı olduğu kabul edilirse bu ihmallerin cezasının da toplumu ikna edebilecek düzeyde cezasının kesileceği açıktır. Cezanın zamana ve duruma göre değişkenliği olabilir; fakat ortada bir cezanın olacağı açıktır. Fakat bu gereklilik örf, âdet ve törelere hukuki bir mahiyet kazandırır. İşte bu yönüyle toplum tarafından benimsenen diğer davranışlardan ayrılır.

Weber’e göre, “bir toplumsal eylemin ortaya çıkışındaki düzenliliklerin olgusal olarak belirme şansını görenek” olarak adlandırmak gerekir. “Bu düzenliliklerin ortaya çıkış şansı insanların bir kesimi için mutlaka ve bilfiil uygulandığı sürece vardır. Görenek, bu bilfiil uygulamanın uzunca bir yaşanmışlığa dönüşmesi halinde gelenek adını alır.” (1948: 13-14) Arapça kökenli olan an’ane ise gelenekle aynı manayı taşır.(Özön, 1971:44) Örnek’e göre, “göreneğin; örfe, âdete, geleneğe bakarak yaptırım gücü daha zayıftır. Örfteki yapılma zorunluluğu, âdet ve gelenekteki yapılmalı özelliği, göreneklerde yapılabilmek niteliğini alır.”(2000:127)

Peki tüm bu kavramlar arasında töre kavramını nereye oturtmak gerekir? Töre ve âdet kavramıyla karıştırılan bu kavram Örnek'e göre, "normatif bu kavramların hepsini içine alan geniş kapsamlı bir terimdir. Sözcüğün aslı Türkçe Türe'den gelmektedir; örf, âdet, yol, kural, gelenek, görenek, görenek, yasa ve ayin anlamları taşır."(2000:127-128)

Buradaki tanımdan anlaşıldığı üzere; görenek, geleneğin ilk biçimidir. Aralarında var olan mutlak birğin yanında, gelenekteki süreklilik onun kimliğini oluşturur. Bu süreklilikler toplumsal fayda, inanış, alışkanlık ve toplumsal bilgi algısıyla yapıyor olabilir. Örnek verecek olursak; düğünlerde gelin ve damat eşikten geçerken uygulanan prosedürlerin en azından tamamı her düğünde birebir uygulanmaz. Bu durumda bu uygulamalar görenek kapsamında değerlendirilebilir. Bu uygulamalar aynı zamanda esnektir ve uygulanması zorunlu değildir. Fakat düğünlerde gelen herkese "hoşgeldin" demek mecburidir ve her zaman yapılır. Bu durumda hoşgeldin etmek gelenek kapsamında değerlendirilebilir. İhmal edilmesinin toplumsal bağlamda cezaları olduğu için aynı zamanda hukuki yanı da vardır.

Gümür'e göre (1923:67), "Örf, norm olma özelliği ile hukuk normları gibi heterenom³⁶ bir karakter taşıdığından içerik açısından da hukukla geniş ölçüde benzerlikler gösterir." Burada vurgulanmak istenen örfün tıpkı hukuk gibi değişken yapıda oluşudur.

Yanyana kullanılan örf ve âdet kavramları aslında farklı kavramlardır. Bir arada kullanılmalarının sebebi toplumsal uygulamalar bütünü kapsar nitelikte olmalarındandır. Işıktaş'a göre (2009: 29), "örf; bilmek ve tanımak anlamındadır. Âdet ise izlene izlene alışkanlık haline gelen şey demektir. Örf iyi olan şey anlamında uygulanmasına karşın âdet iyi veya kötü bir alışkanlık olabilir. Fakat bugünkü kullanımlarıyla gerek örf gerekse âdet, tek başlarına da kullanıldıklarında aynı anlamı taşımaktadır. İyi veya kötü farkı gözetmeksizin eskiden beribelirli bir davranış biçiminin o şekilde yapıldığını gösterir niteliktedir. Fakat âdet davranışa ilişkin, örf ise hem davranışa hem de ifadeye ilişkin olabilir."

Hukuki metinler yazılı bir şekilde oluşmadan örf, âdet, gelenek ve töreler toplumun düzenini sağlamaktaydı. (Malinowski, 1982:5) Aynı zamanda görenek ile hukuk arasında her dönem organik bir ilişki kesinlikle mevcuttu. Hukuk ve gelenek buyrukları

³⁶ Heterenom: Segmentleri (Bölümleri, Parçaları) birbirinden farklı yapıda olan.

her zaman birbirine bağılıydı. (Malinowski, 1982: 121, 226, 267) Bu yönüyle hukuk ve halkın kabulleri her zaman içiçeydi ve hukuku oluşturan bu sosyal normların bizzat kendisiydi.

Halk hukuku ile aynı bağlamda kullanılan örf ve âdet hukuku Işıқтаç'â göre (2009: 32) “belli olay ve ilişkilerde toplumun bireylerince belirli bir biçimde davranışın tekrarlanması ile yavaş yavaş meydana gelir ve toplumun yaşam düzenine katılır.”

O halde tüm bu kavramlar şöyle bir ilişki içerisindedir: Örfler; toplumun katı beklentilerine cevap veren tutum ve davranışlardır. Uygulamaları kesindir ve zor değişir. Âdet kavramı; alışılmış ve olagelmış kabullerdir. Fakat değişken olabilir ve uygulamada kesinlik içermez. Ayrıca örfler olması gereken güzel toplumsal kabulleri zihinlerde canlandırırken, âdetler hem iyi hem de kötü kabuller olabilir.

Bir toplumsal eylemin ortaya çıkışındaki düzenliliklerin olgusal olarak belirme şansı görenektir. Bunlar uzunca bir toplumsal yaşanmışlıkta bilfiil uygulanırsa gelenek olur ve gelenekler an'ane ile aynı manayı taşır. Töre ise tüm bu kavramları karşılayan ve aynı zamanda hukuki uygulamaları ve kabulleri olan bir kavramdır.

Töre, örf, âdet, gelenek, an'ane ve görenek gibi kavramların önemli olan hukuki yanları ve yaptırım güçleridir. Yaptırım gücü en zayıf olan görenektir. Örfteki yapıma zorunluluğu, âdet ve gelenekteki yapımalı özelliği, göreneklerde yapılabilmek niteliğini alır. Töre ise hepsini kapsayan bir terim olduğundan dolayı bu kavram da uygulamada zorunluluk manası taşır. O halde örfü ihlal edenin cezası “zorunluluk” sebebiyle katî surette olmalıdır. Âdet ve geleneklerin ihmali durumunda ceza olmalıdır; fakat zorunlu değildir. Göreneğin ise yaptırım güçleri zayıftır. Sosyal normlar ise tüm bu kavramları kapsar ve Örnek'e göre “sosyal normların en belirgin özelliği yaptırımlardır. Bu yaptırımlar zorlayıcı, kınayıcı ve özendirici tepkilerin baskılarını işletirler.”(2000:121) Bu yaptırımların birçoğu psikolojik baskı da içerdiğinden hukuki yaptırımlardan daha etkili ve sert olabilir.

O zaman biz de tezin “Kamu Hukuku” ve “Özel Hukuk” başlıkları altında derlenen ve belirli kabullerle karşılaştırılan sistemleşmiş halk kabullerini bu tanımlardan hareketle değerlendireceğiz. Sürekliliği olmayan ve uygulanma gerekliliği olmayan kabuller ise

halk hukuku bağlamında değerlendirilmeyecektir. Ayrıca yapılan eylemlerin tepkisel karşılıklarının da olması zorunluluğu dikkate alınacaktır.

BÖLÜM 3

HALK HUKUKU VE KÖY ODALARI

3.1. KÖY ODALARI

3.1.1. ODA GELENEĞİ

3.1.1.1. Türkiye’de Köy Odaları

Oda yer, mekân ve mesken anlamlarında kullanıldığı gibi; evlerin dışında konukları ağırlamak için özel olarak yapılmış küçük ev şeklinde de tanımlanabilir. Otağ (Otak) ise; büyük süslü çadır, çerge, konak, oda, konuk odası, padişahlar ve vezirler için yapılan gösterişli ve etekli çadır şeklinde tanımlanmaktadır³⁷.

Oda ve otağ gelenekleri Dede Korkut hikâyelerinde de kendisini hissettirir. Belirli aralıklarla ve belirli sebeplerle himayesindeki beyleri kendi otağına toplayan Bayındır Han, akın izni verir ve ziyafet düzenler. Bu sistem, toplanan diğer Oğuz beylerinin kendi çadırlarında; yani otağlarında da görülür. (Ergin, 2011) Şimdilerde Anadolu’da var olan odaların mevcut kurallarının bazıları, otağ kökenli bir geçmişe temellendirilebilir. Ayrıca sistematik toplanışlar, şu anki köy odalarının tarihi geçmişini açıklar nitelikte olmalıdır. Odaların, şimdilerde farklılaşmış olsa da, asıl olarak kişilere ait olması da otağ geleneğinin bir diğer kanıtıdır. Gümüştepe Köyü’nde var olan *Büyüklerin Odası* Yusuf Subaşı’ya aittir ve kendisine de bu oda atalarından miras kalmıştır.

Köy odaları da yârenlik örgütü gibi kendine özgü kurallarla ve üyelerinin gönüllü katılımıyla örgütlenmiş olan sürekli bir topluluktur³⁸. Anadolu’da farklı farklı isimlerle oda geleneği belirli bazı ayrışmalar dışında genellikle müşterek faktörlerle kendisini devam ettirir. Bu ayrımlar âhilik geleneğinde olduğu gibi mesleki bazı faktörlerin yanında ilgi ve alakaların değişik olması sebebiyle de oluşur. Gümüştepe Köyü’nde var olan *Kuşçular Odası* buna örnek olarak verilebilir. Yârânlık geleneğinde olduğu gibi Anadolu’da sistemleşmiş her odanın kendine has belirli bazı özellikleri olabilir. Tabiki bu odaların tarihsel süreçleri ve geçmişleri, bu müşterek faktörlerin oluşumundaki en temel sebeptir.

³⁷ Bkz.: TDK, Büyük Türkçe Sözlük.

³⁸ Bkz.: LUNDBERG G. Vd. (1963). Sociology. S.: 303. U.S.A.

Çankırı Yârân örgütü, geleneksel olarak Orta Asya kökenli olup, İslamiyetin kabulü ile ve bunların Anadolu'daki devamı olan Ahiliğin bir parçası olarak günümüze değin uygulanagelmıştır. Yârân eğlence, dayanışma, dinlenme, eğitim, toplumsal dayanışma, güzel sanatlar, musikî, edebiyat gibi yönleriyle gerçek bir kültür karmaşığıdır. (Tezcan 1990: 335) Âhilik örgütü, Orta Asya Türk kültürünün göçler yoluyla Anadolu'ya gelmiş bir uzantısı olarak kabul edilmektedir³⁹.

Yârân sohbetlerinin temeli, 13.yy'da Anadolu'da görülen Âhilik kurumuna dayanır. Âhilik örgütü, 13.yy'dan 20.yy'ın başlarına değin Anadolu'da esnaf ve sanâtkârlar derneğinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Âhilik kent, kaza ve köylerde esnaf ve sanâtkâr kuruluşlarının eleman yetiştirme, işleyiş ve denetimlerini düzenleyen kurumdur⁴⁰.

Bu örgütün kökeni hakkında değişik görüşler vardır. Batılı oryantalistler, Âhiliği doğuda Araplar arasında gelişmiş fütüvvet örgütüne dayandırmakla birlikte, yine de, Âhiliğin Anadolu Türklerine özgü toplumsal ve manevî bir kuruluş olduğunu kabul etmektedirler⁴¹.

“Köy odaları, eğlence kültürünün bilinen ilk ve önemli kapalı mekânlarıdır. Türkiye'de kahvehanelerden önceki en önemli eril, yerel ve kapalı eğlence mekânlarının odalar olduğu bilinmektedir.” (Özdemir 2005: 100)

“Genellikle eğlenme ve dinlenme amaçlı olarak inşa edilen bu odaların farklı mimari özelliklerinin bulunduğu, bunların bir ya da iki odalı müstakil yapılar olabildiği gibi bir evin genellikle sokağa açılan odalarından birinin de köy odası olarak düzenlendiği bilinmektedir.” (Çınar 1991: 63; Özdemir 2005:100)

“Genellikle gençler ve yetişkinler arasında sosyal dayanışmayı sağlayan ve temelde eğlenceye dayalı bir geleneksel kültür unsuru olan barana, Türkiyenin farklı bölgelerinde aynı adla anılmakta, icra töreleri,sosyokültürel ortamı ve icra mekânları bakımından küçük farklılıklar göstermektedir. Onlarca yıldır özellikle sohbet ve eğlence amaçlı icra edilen barana toplantıları günümüzde de, Türkiye'nin batısında yer alan Balıkesir ve güneyinde bulunan Konya'da, kendine özgü kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.” (Yakıcı 2010: 94)

³⁹ Bkz.: ER Tülay. Simav ve Yöresi Yâren Teşkilâtı.

⁴⁰ Bkz.: ÇAĞATAY Neşet. Bir Türk Kurumu Olan Âhilik. S.: 3.

⁴¹ Bkz.: ÇAĞATAY Neşet. Bir Türk Kurumu Olan Âhilik. S.: 3.

Özdemir'e göre, "kültürü meydana getiren somut ve soyut unsurların büyük bir bölümünün eğlence ortamlarında ve eğlenmek amacıyla yaratıldığı, sunulduğu ve yeni nesillere aktarıldığı" mekânlar bu odalardır. (Özdemir, 2005: 9)

Nebi Özdemir'in tespitlerine göre (2005); halk eğlencelerinin önemli bir bölümünü "kış toplantıları ve eğlenceleri" oluşturmaktadır. Kent yaşamında çalışma ortamının insanlara yüklediği ağır koşullar, eğlenceye ayrılacak zamanın sınırlı oluşu, bireyselliği özendirilen farklı eğlence seçeneklerinin yaygınlığı vb. olgulardan dolayı pek gerçekleştirilmeyen kış toplantı ve eğlencelerinin özellikle köy, kasaba gibi küçük yerleşim birimlerinde gelenekselleşen kültürel bir olay olarak yaşatıldığı görülmektedir. (2005: 51)

"Odalar, Türk eğlence kültürü, kış toplantıları ve eğlenceleri bakımından oldukça zengindir. Bu eğlenceler içinde yaygın olanları; gezek, sıra gezmek, sıralar, erfane, ferfane, fêrfene, ârifane, erfene, örfene, kaz âlemi, sohbet, oda sohbetleri, helva sohbetleri, yâren meclisi, sıra yârenleri, oymak toplantıları, gün, ziyafet, davetler ve oturak alemleridir." (Özdemir 2005: 52-53)

Yine Özdemir'e göre, "eğlence mekânları, aynı zamanda Türk kültürünün yarattığı, icra edildiği ve değiştirildiği; çoğunlukla geleneksel, sözel bilginin aktarıldığı ve yerel yaşantının canlı tutulduğu, özetle geleneğin egemen olduğu belli başlı kamusal alanlardır. Bu kamusal alanlarda yaratılan fikirler, eğilimler, değerler, kurumlar ve normlar, ilgili toplumun kimliğini oluşturmaktadır". (2005: 93-94)

Özdemir'e göre "köy odaları" (2005: 93), Göçü, Yarma, Karakaya, Sakyatan, Ova Kavağı, Kargın, Şatır, Hayroğlu, Divanlar gibi, bazı köy ve kasabalarda "barana odaları" olarak da adlandırılmaktadır. Çankırı köylerinde "Köy Odaları", sohbet yerleri olarak kullanılmaktadır. Kent merkezinde özel olarak inşa edilmiş "Yârân Evleri" ya da "Sohbet Odaları" vardır. (1990: 340)

Yârân da toplanış açısından köy odalarında olduğu gibi üç ayrı kısımdan oluşur. Bunlar: Gençler, orta yaşlılar ve yaşlılar olarak⁴² sınıflandırılır ve yârânlıkta olduğu gibi köy odalarında da sınıf yoktur. Hiyerarşide sadece yaş sırası esas alınır.

⁴² ÜÇOK, HACIŞEYHOĞLU. A.g.e.

Tezcan'a göre Yârân'a herkes alınmaz. Eş-dost tercih edilir. Bir seçime tâbîlik söz konusudur. Seçimde ahlakî ve karakter özelliklerine dikkat edilir. (1990: 338)

Köy odalarında olduğu gibi yârân sohbetlerinde de oyunlar büyük önem arzeder. “Kış gecelerinde hoş vakit geçirme, oyunlar yoluyla gerçekleşir. Bu bakımdan yârân meclisini çekici duruma getiren yönlerin en önemlisi, oyunlardır. Hatta bu sebeple yârân sohbetleri eğlence ve oyun kurumu olarak da nitelendirilmiştir. Yârân oyunları geleneksel özelliklerini korumuş, yıllardan beri tekrarlanan, oynanan geleneksel oyunlar hâlâ meclislerde yer almaktadır.” (Tezcan 1990: 341) Oyunların yanında köy odalarında anlatı geleneği; yani hikâye anlatımı geleneği bir hayli gelişmiştir. Bu hikâye anlatımı geleneği bir anlamda Türk milletinin roman ihtiyacına da cevap veren bir durumdur⁴³.

3.1.1.2. Köy Odaları ve Ceza Verme Geleneği

Tarihsel aktarımı ile bazı değişiklikler geçiren ve yörelere göre çeşitli biçimde adlandırılan odalar; hem düzenini korumak bağlamında kendi iç hukuku hem de toplumdaki bağımsız olmadığı için yerel hukuk bağlamında önemli toplumsal kurumlardır. Toplantılar düzenleme, yemek verme, oyunlar için kapalı mekân olma ve misafir ağırlama gibi pek çok faktörü bünyesinde taşıyan odalar; aynı zamanda hukuksal uygulamalarıyla da dikkat çekicidir.

Yârân mahkemeleri geleneksel oda hukukunun kanıtlanabilir canlı örnekleridir. “Sohbette uyum, düzen, disiplin en önemli amaçlardır. İşte bu değerlerin korunması için bunları ihlâl edenleri cezalandırmak gerekir. Her insan grubunda normlardan sapmalar doğal bir durumdur. Esasen bu husus grup dinamiklerinin de bir gereğidir. Böylece normlardan sapan yârenler de olmaktadır. Bunların cezalandırılması gerekir. Fakat bu cezalandırma işlemi de gelişigüzel olmaz. Bunu bir sisteme, bir usule göre yapmak gerekir. İşte yârân sohbetleri kendi içlerinde bu tür durumlarda mahkeme kurulmasını, suçluların yargılanmasını öngörür. Adap ve erkâna uymayan yârenler sorguya çekilir, cezası verilir. Mahkemede Başağa “Hakim”, Küçük Başağa “Savcı”, yârenler ise “Jüri” olarak görev yaparlar.” (Tezcan 1990: 342)

“Yâren yasaları, yâren mahkeme ve cezaları geleneksel hukukumuzun güzel bir örneğini oluşturur”. (Tezcan 1985: 2) Halkın geleneksel olarak yaşadıkları ve

⁴³ Bkz.: Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, 2005

uyguladıkları bu hukuk kuralları ile yârânda düzen sağlanmaktadır. Böylece yârân üyeleri kendi kendilerini sınırlamış olmaktadırlar. (...) Yârân meclisinde uyumu bozan, istenmeyen, kuralları çiğneyen davranışlar cezalandırılarak düzen sürdürülmüş olur. Yârânlara ilişkin hukuk kuralları, kuşkusuz tarihi koşullardan kaynaklanmaktadır. Eski Türk töresi ve geleneklerimiz, yârân hukukunun kaynağını oluşturur⁴⁴.

Büyük Başağa, “Yollumuz, yolsuzumuz var mı?” diye sorar. Eğer o hafta suç işlemiş kimse yoksa, sesi güzel olan bir yâren Kur’an okur. Geçen bir hafta içinde suçlu durumları görülmüş, sarhoşluk, sohbetin başlama saatinden sonra gelme, dışarıdan yârenlere selam vermeme, kavga etme, sarkıntılık, kumar, sır saklama, başka bir yârân sohbetine gitme yâren hakkında dışarıda ileri-geri konuşma, küfür etme, yemeklerin fena yapılmasındaki dikkatsizlikler, hakaret etme gibi suçları olan yâren varsa cezalandırılır. (Tezcan 1990: 31) Cezalar yârenin suçunun şiddetine göre değişir⁴⁵. Genellikle, yârenleri traş ettirmek, tüm yârânı hamama götürmek, hamamda yağlı pide ısmarlamak, ziyafet vermek, çay ısmarlamak, ayakkabı boyatmak, helva yaptırmak, çalgı getirtmek, hindi dolması ziyafeti vermek, Ankara’ya yârânı götürüp gezdirmek gibi cezalar verilir. Bunlar maddî külfeti fazla olan ağır cezalardır. Yârân meclislerinin en ağır cezası yârândan kovulmadır. (Tezcan 1990: 343)

Eğer baranadakilerden biri, toplum ya da barana içinde hoş gitmeyen hareketler sergilerse, kurallara göre baranadan atılır, dışlanır ve o kişiye o köy ya da kasabada hiçbir barana içinde yer verilemez. (Yakıcı 2010: 95)

Baranada, konuklar müzik icra edilirken konuşmazlar. Konuşanlar hoş karşılanmadığı gibi baranadan dışlanır. (Yakıcı 2010: 96)

3.1.2. GÜMÜŞTEPE KÖYÜ ODALARININ ANLATILARI VE OYUNLARI

3.1.2.1. Gümüştepe Köyü Odalarının Genel Bir Değerlendirmesi

Gümüştepe Köyü’nde odalar üç şekilde varlığını devam ettirmektedir. Bunlar: Gençlerin toplandığı odalar, genç ve orta yaşlıların toplandığı odalar, büyüklerin ve orta yaşlıların toplandığı odalardır.

⁴⁴ Bkz.: ÜÇÖK, HACIŞEYHOĞLU. A.g.e.

⁴⁵ Bkz.: TEZCAN Mahmut. A.g.e. s.: 48 vd.

Odalarda yaşa göre bir dağılım vardır; ancak bazı kişilerin merak, ilgi, kabul ve anlayışları doğrultusunda karışmalar görülmektedir. Bu durumu birazda şöyle açıklayabiliriz:

Kendisini genç hissedenen ve anlattıkları gençlerce ilgi gören orta yaş ve üstü bazı kişiler, gençlerin odasına ilgi gösterir. Bu insanlar karakter olarak gülmeyi seven gençlerle iletişim kurmayı seven ve çok konuşkan kişilerdir. Buna bu köyde örnek verilebilecek kişi Hasan Demirhan'dır. Bununla birlikte kendisini olgun hissedenen, büyüklerin tecrübelerinden faydalanmak isteyen, konuşkan olmayan, biraz ciddi orta yaşlı bazı kişiler büyüklerin odalarına ilgi gösterirler. Bunlar, o odalarda genellikle hizmet eder, laflara fazla karışmaz ve duruşlarıyla efendiliklerini, olgunluklarını ortaya koymaya çalışan kişilerdir.

Buradaki köy odalarının bütün giderleri ve ihtiyaçları odalara gelen insanlarca karşılanır. Minderler, yastıklar, yere sermek için kullanılan kilimler, yakmak için odun ve kömür, çay, çaydanlık, soba vs. odalar için gerekli olan materyaller odalara gelen insanların imece usulü para koymaları veya paylaşım sistemiyle her birinin bir şey getirmesi yöntemi ile halledilir.

Odalarda nöbetçilik sistemi vardır. Nöbetçi olan kişi ilk olarak odaya gelir, yerleri süpürür ve sobayı yakar. Sonra diğer insanlar birer ikişer odada toplanmaya başlar. Nöbetçi o gün odanın hemen her ihtiyacıyla ilgilenir. Sohbetin bir esnasında kalkar, çayı demler ve herkese dağıtır. Çayı dağıtırken yaşça kendisinden küçük olanlar kalkarlar ve nöbetçiye yardım ederler. Nöbetçi yine sohbetin bir esnasında diğerlerini rahatsız etmeden çayın bulaşığını yıkar. Nöbetçiliğini iyi yapamayanlar oda ahalisinden tepki görürler. İyi yapanlara ise alkış verilir.

Odalarda yapılan çok çeşitli uygulamalar vardır; ancak bunlardan en ilginç ve dikkat çekeni *Yalancı Köşesi* dir. Bununla birlikte *Işık Söndü* gibi şiddet usulüyle ceza vermeye yönelik gelenekler de vardır. Bu uygulamalar oda fertlerince bir tür oyun gibi de kabul edilir. Yine genç ve orta yaşlıların odalarında *oyun çıkarmada* görülür. Fakat oyun çıkarmanın zamanı belli değildir. Herhangi bir zamanda oynanabilir; fakat yeterli sayıda kişinin ve oyun çıkarmanın bulunması gerekir.

Odaya gelen bazı kişilerin anlattıkları olayların çoğunun yalan olduğu oda fertlerince kabul görürse o kişi o gün için yalancı köşesine oturtulur. O köşeye oturduğu zaman anlattıkları bütün hikâyeler, başından geçtiğini iddia ettiği olaylar gerçekmiş gibi büyük bir dikkat ve hayranlıkla dinlenir. Eğer kişi yalanlarını yalancı köşesine geçmeden anlatırsa lafi kesilir, dikkatli dinlenmez, “yalan söyleme Hasan Dayı” gibi tepkiler verilir. Bu köşeye geçen insanların çoğu bu durumdan haberdar değilmiş gibi davranır. Bazıları biraz alınsa da bu uygulamayı kabul ederler.

Odalarda birçok konu üzerinde konuşulur, tartışılır ve fikir alışverişinde bulunulur. Konuşulan konular ise şunlardır:

Hayvancılık ve nasıl iyi hayvancılığın yapılabileceği, hayvanların hastalıkları durumunda tedavi yöntemleri, köpekçilik, kuşçuluk, avcılık geleneği, görülen-vurulan hayvanlar ve bunun üzerine anlatıları. Tarla ekimi biçimi hasadı ve nasıl iyi verim alınabileceği üzerine konuşmalar, dinsel konular, metafiziki varlıklar üzerine anlatılan korkunç hikâyeler, çobancılık ve uygulamaları, kar, yağmur, kuraklık ve bolluk üzerine yapılan konuşmalar, tahminler, köpekçilik ve iyi köpek üzerine yapılan konuşmalar. Odaya gelenler üzerinden yapılan şakalar, onların başından geçen güldürücü olaylar, köy ahalisinden bazılarının yaptığı davranışların hareketlerinin taklit edilmesi ve komik bulunan unsurları. Tüm bunlara ilave olarak pek çok hadise ve sürece bağlı olarak ortaya çıkan olay ve durumların değerlendirilmesi, doğal olarak da dargınların nasıl barıştırılabilceği üzerine edilen sohbetlerdir. Cinsel konular, kişisel tecrübeler, kişisel ilgi ve alakalara bağlı olarak bazı meseleler, altın hikâyeleri ve büyüler de anlatılan konulardır. Fakat toparlayacak ve kategorize edecek olursak odalarda genellikle şu konular anlatılır:

- Köy ahalsinin birinin başından geçen ilginç olaylar.
- Oda fertlerinin birinin başından geçen bireysel zevk, ilgi ve alakalarla ilgili konular. Bunlar; bağ-bahçe hırsızlığı, dövüş kavga ve kişisel ilgi ve alakaları sebebiyle (=kuşçuluk, köpekçilik, avcılık, defnecilik gibi) anlatılan meselelerdir.
- Erotik içerikli meseleler.
- Ekonomik hayatla ilgili meseleler. Bunlar; tarla ekim biçimi, mal alım-satımı gibi konulardır.
- Güncel konularla ilgili konuşmalar. Bunlar; günlük siyasi olaylar, bilgi alış-verişi veya yakında olacak olan bir aktiviteyle ilgili konular da olabilir.

Burada bahsedilen meselelerden erotik içerikli olanı, büyüklerin odalarında anlatılmaz. Çünkü burada saygı dâhilinde ve belirli bir adap anlayışında sohbetler edilir. Bununla beraber, bu konu, gençlerin ve orta yaşlıların odasında en çok konuşulan konulardan biridir. Zaten, belki de odaların bölünmesi ve farklı yaş gruplarına ayrılmasındaki en temel sebep de budur. Yani; rahatça konuşabilmek, rahat davranabilmek, rahatça şakalaşabilmek ve belki de rahatça ayaklarını uzatabilmek ayrışmadaki önemli etmenlerdir.

Oda sayısı bir kaç sene öncesine kadar 4-5'i bulsa da genel olarak Gümüştepe Köyü'nde (Yapaltın) üç çeşit oda anlayışı ve toplanış tarzı vardır:

Birincisi; gençlerin veya gençliğe ilk adımlarını atan kişilerin toplandığı odalardır. Bunlar sadece kendi içlerinde anlaşılabilen, sohbet ve konuştukları şeyler genellikle diğer odalardan farklılık gösteren gruptur. Bu grup büyük ve orta yaşlıların arasında rahatça istedikleri konuları ve davranışları gerçekleştiremeyeceklerinden kendilerine özel ve işleyişi farklı olan bir oda açarlar. Fakat şimdilerde bu köyde böyle bir oda bulunmamaktadır. Fakat gençlerin açmak istedikleri doğrultusunda orta yaşlıların odasında bazı konuşmalar duymuştum. Ama genelde bu tip odaların açıldığını, hem de bazen bir kaç tane açıldığını öğrendim.

Bu kişilerin açtıkları oda mekanları, tıpkı diğer odalar gibi terk edilmiş veya sahibinin vefat ettiği eski ev niteliğindeki yerlerdir. Bu oda efradı, çeşitli hikâyeleri ve başlarından geçen türlü olayları anlatsalar da genel olarak cinsel konular, fıkralar, birbirlerine yaptıkları şakalar, köpekçilik ve kuşçuluk vs. gibi konulardan bahsederler. Oynadıkları geleneksel oyunlar ise orta yaşlıların odasına nazaran pek azdır. Çünkü her aktarımda doğal olarak bazı oyunlar unutulmaktadır.

Bu odalara orta yaşlı bazı insanlar da gelebilir. Bunun en büyük sebebi orta yaşlılara ait odadaki bazı insanlarla aralarındaki soğukluk, uyuşmazlık ve rahat konuşamama gibi sebeplerdir.

İkincisi; Orta yaşlıların ve gençlerin oluşturduğu odalardır. Bu yaş grubuna ait oda sayısı genelde iki adettir. Bunlar geçmiş kültüre sahip çıkan, eski kültürü büyüklerden gördükleri ananelerle odaları bir şekilde muhafaza eden kişilerin oluşturduğu gruptur. Genelde yirmili-otuzlu yaş grubunun oluşturduğu bu odalara, kırk-elli yaşları arasında gençlerle konuşmayı seven veya onların sohbetinden hoşlanan kişiler de gelmektedir. Ancak bu kişilerin sayıları çok azdır. Genelde iki veya üçü geçmez. Bu sene, orta yaşlıların odasında buna örnek bir kişi vardı. O kişi de ben derleme yaptığım esnada hiç odaya uğramadı.

Genel olarak orta yaşlıların odasına gelen insanlar birbirleri üzerinden devamlı şakalar yapsalar da araları çok iyidir. Birbirlerinin kusurlarını şaka yoluyla anlatabiliyorlar. Bu durum o kişilerin babaları ve akrabaları için de geçerlidir. Yani şakalar, espriler yapıyorlar ve birbirlerinin kalbini kırmadan vakit geçiriyorlar. Aynı zamanda taklitler yapıyorlar, oyunlar çeviriyorlar.

Üçüncüsü; Büyüklerin toplandığı odalardır. Bu odaya gelen insanların sayısı günden güne artabiliyor veya azalabiliyor. Diğer odalarda olan nöbetçilik sistemi bu odada pek yok. Odaya ilk

gelen sobayı yakıyor, sonra yine yaşça genç olan biri kalkıp çay demliyor ve hizmet görüyor. Aynı zamanda bu oda Yusuf Subaşı'ya ait olan bir oda. Bu oda öğrendiğim kadarıyla yıllardır var ve açık. Aslında babadan ve dededen geleneğin öngördüğü biçimde devralınan bir oda... Diğer odalar ise kesinlikle müstakil değil.

Bu odada güncel konular, siyasi konular, köyün ekonomik durumu ile ilgili konular konuşulur. Oda fertleri, bu konuların herhangi biri ile ilgili saatlerce konuşup tartışabilirler. Hatta bazen kendi ifadeleri ile “dışarıdan geçenler kavga var zanneder” derecesinde ateşli tartışmalar olabilir.

Bu odaya gelen kişiler yaşça büyük olmalarına rağmen eski ananelerden, uygulamalardan, oyun çıkartma ve hikâye anlatma geleneğinden oldukça uzaklaşmışlardır. Eski anlatıların ve yaşayış biçimlerinin fertler tarafından küçük görülmesi durumumuzun konusudur.

Ancak bu insanların ifadeleri ve uygulamaları arasında bazı çelişkiler vardır. Geçmiş küçük görülür hor görülür; ancak kaybolan kültürel değerlere acınır. Küçük çocuklara eski masalların anlatılmasına karşı çıkıyorlar; ancak televizyonlarda çocuk kanallarında sunulan Avrupa kökenli Yedi Cüceler, Pamuk Prenses gibi masalları bilmelerine hayıflanmıyorlar. Bu insanların eski-yeni, uygulama-düşünme gibi konularda elektronik çağın getirdiği ani değişimlerin de etkisiyle farklı ve çelişkili düşüncelerini, belki de kendilerini tam ifade edemediklerini düşünüyorum.

Fertler, eskiden televizyon ve elektrik olmadığından dolayı dedelerinin hikâyeler anlattıklarını, odalarda toplandıklarını, oyunlar çevirdiklerini belirtmişlerdir. Ancak onların hikâyeye, masal, destan gibi sözlü anlatılara değer vermelerinin sebebini cahil olmalarına bağlamışlardır. Şu anki oda fertleri, eski oda fertlerinin bu hikâyelere inanmalarının sebeplerini televizyonla bilinçlenmeme ve cahillik gibi etmenlere bağlamışlardır. Hâlbuki şimdilerde de televizyonun var olmasına rağmen odalar açıktır ve hemen hemen tüm ailelerin erkek fertleri buralarda toplanmaktadırlar. Ayrıca odaların hiçbirinde televizyon yoktur.

Bazı oda fertleri ise eski yaşantının İslamiyet'le alakasının olmadığından bahsediyor ve şimdiki yaşayış tarzının İslamiyet'le daha bir bütünleşmiş yaşam tarzı olduğunu savunuyorlar.

Ekonomik ve gündelik olayların konuşulduğu bu odada Yusuf Subaşı'nın da dediği gibi kültürün korunması çok mücadele istiyor. Yine Yusuf Subaşı(2010), bunun ancak devlet mücadelesiyle mümkün olabileceğini savunuyor. Ancak bir oda ferdi, televizyonun kültürü ve aile yaşamını bozduğunu savunurken diğer bir oda ferdi teknolojik gelişim ve değişimden duyduğu memnuniyeti

belirtiyor. Fakat genel olarak her defasında eski, komik, zor, gülünç bulunuyor. Gençlerin sahip çıkmaya çalıştıkları eski ananeleri bu görmüş geçirmiş insanlar reddediyorlar. İşin en ilginç kısmı da gençlerin inatla yaşatmaya çalıştıkları bu anlatılar ve oyunlar küçük görülüyor, komik bulunuyor. Sebebi ise İbrahim Çolak'a göre (2010) "onlar hala İdiris'in öğüttüğünü yiyorlar".

Gümüştepe Köyü'nde bir şekilde devam ettirilen köy odaları, yukarıda da belirtildiği gibi pek çok tecrübelerin paylaşıldığı, görüş alış-verişlerinin yapıldığı önemli kültürel mekânlardır. Tüm bu odaların yanında kuşçuların da ayrı ve müstakil odalarının olduğunu belirtmek lazım. Odaların bu anlamda kişisel ilgi ve alakalara göre şekillendiğini rahatça söyleyebiliriz. Kuşçuların ortamı, köpek besleyenlerin sohbet ortamı, kıraathane ortamı hep bu ortak anlaşın veya yansımalarının karşılığı olarak grupları şekillendirmektedir. Bazen bu anlayışın aksine kişiler sapsmalar gösterip başka ortamlara- yani odalara- geçmeye çalışsalar da bu durum uzun soluklu olmamaktadır. Tüm bunların değerlendirmesi, tezin konusu olan halk hukuku ve köy odaları bağlamında, derleme ve değerlendirme bölümlerinde değerlendirilecektir.

3.1.2.2. Büyüklerin Odasının Genel Bir Değerlendirmesi

Odalarda eskiden olduğu gibi toplanmalar şimdilerde de genelde kış ve soğukların başladığı zamanlarda olmaktadır.

İnsanlar bu odalarında hem saygı gereği hem de örf ve adetlerin eskiden beri süregelen uygulamaları sebebiyle yaşlarına göre hürmet görürlerdi. Eski odalarda anlatıcılar ve oda yöneticileri onlardı. Yaşlılar, yerden yaklaşık yarım metre yüksekte olan makatlara otururlar ve genelde anlatıcı konumundaydılar. Kendilerinden yaşça küçük olan orta yaşlılar ise odaların su ihtiyacıyla, temizliğiyle ilgilenirdiler ve dinleyici konumundaydılar.

Eski odalara gençler genelde alınmazdı. Bunun en büyük sebebi edilen küfürlerden etkilenmemeleri, aradaki saygının ve hürmetin aşınmaması için olabilir. En fazla bazı gençler eşikte bekletilir ve odanın su ihtiyacı için geceleri çeşmelere gönderilirlerdi. Bu durum da yine her zaman söz konusu değildi. İşte bu gençler gördüklerini daha sonraları kendi ortamlarında uygulamışlardır.

Eski odalar bu günkülere oranla hem daha kalabalık hem de daha keskin kurallarla yönetilirdi. Şimdi odaların kuralları hem esnek hem de kişi sayısı bakımından daha azdır.

Şimdilerde yaşlıların odalarında günlük ortalama yedi kişi gençlerinkinde ise on beş civarında köy efradı toplanıyor. Eskiden bu sayı otuz kırk hatta daha fazla sayılara ulaşmaktaydı. Tabi odaların

çeşitli yönleriyle farklılaşması hem elektriğin gelmesi ve ondan daha da önemlisi göçle alakalıdır. İşte bu genç insanlar diğer odalara bu uygulamaları eksik veya fazla aktarmaktaydılar.

Aslında şimdiki odalarla eski odalar imkân ve koşulları bakımından pek farklılık göstermezler. Yere serilen kilimler, içilen çaylar ve yakacakları bu gün olduğu gibi o gün de bu insanların imkânları dâhilinde karşılanmaktaydı. Belkide materyal olarak en büyük değişiklik gaz lambası, mum ve idarenin yerini elektriğin (ampul, lamba) almasıdır. Bir farklılık da kıyafetlerde olabilir. Eski odalarda anlatıcılar anlatıları gereği bazen kostümleriyle gelip anlatılarını böyle sergileyebiliyorlardı. Bunlar; şimdi kaybolmuş olan *Kartal Oyunu* ve kaybolmaya yüz tutmuş *Deve Oyunu* ve *Çoban Oyunu* gibi oyunların kostümleriydi. Anlatılar o zaman hem daha gerçekçiydi hem de metinleri daha zengindi. Şimdi bu durum oyunların tortuları şeklinde devam etmektedir.

Burada çok önemli bir hususun altını çizmek gerekir. Yaşlılarca kabul görmeyen orta yaş üstü insanlar veya yaşlılar odasına gidenlerle kafası sarmayan, anlatılan siyasi ve güncel konuları beğenmeyen orta yaş üstü insanlar, gençlerin odasına gitmekte ve bu hikâyeleri bildikleri kadarıyla ve deformasyona uğramış şekilleriyle anlatmaktadırlar. Bu insanlar gençlerin odalarında hürmet görürler ve neredeyse hiçbir işe karışmazlar. Anlatıları yalan da olsa büyük bir dikkat ve sabırla dinlenir. Başköşe hep onlara verilir. Gençler devamlı bu insanların bir şeyler anlatmasını isterler.

En büyük farklılaşma materyaller kısmından ziyade anlatılar ve uygulamalar kısmındadır. Sanılanın aksine geleneği kabullenen uygulayan eski uygulamalara daha sadık bir biçimde işlemlerini sağlayan yaşlıların odası değil genç ve orta yaşlıların odasıdır. Ancak iki odada da hikâyeler unutulmaya yüz tutmuştur. Bay Böyrek, Kirman Şah, Köroğlu, Salur Kazan, Yedi Başlı Dev, Bin Başlı Boğa, Keçi Boynuzlu Yılan, Öküz Gövdeli Yılan, Beyaz Kurt vs. gibi hikâye ve destanlar her iki odada da anlatılmamaktadır. Onların yerini özellikle gençlerin odasında, orta yaşlıların da büyük etkisiyle, eskiden köydeki kişilerin başlarından geçen komik olaylar almıştır. Yaşlıların odasında ise bunun yerini siyasi ve güncel konular almıştır. Fakat 1981 yılında kasetle kaydedilmiş bir Köroğlu Destanı, bu odalarda bu hikâyelerin bilindiğini ve anlatıldığını kanıtlamaktadır.

3.1.2.3. Orta Yaşlıların ve Gençlerinin Odalarının Genel Bir Değerlendirmesi

Odalar, eski işlevleri bağlamında, hem uygulama hem de işleyiş açısından küçük farklılıklarla da olsa devam etmektedir. Özellikle genç ve orta yaşlılar, eski uygulamalara sahip çıkıp eski odalarından hem gözlemlediklerini hem de duyduklarını bu odalarda uygulamaya çalışıyorlar.

Büyüklerin odalarında işlevini yitirmiş olan oyunlarsa gençlerin odasında işlevini sürdürmektedir. Bu oyunların bazılarının isimleri ise; yüzük oyunu, hiç keçili oyunu, çoban oyunu, asker oyunu, hamam-tamam oyunu, taklit oyunu, Ayşe-Fatma oyunu, şapka kaçırma oyunu, ışık söndürme oyunu, arı oyunu vs gibi oyunlardır. Düğünlerde ve sadıç gecelerinde bu oyunların sayısını ve çeşitleri artmaktadır. Oyunlar odaların en çekici ve ilgi duyulan yönüdür. Tabii bu durum gençlerin odası olarak adlandırdığımız aslında orta yaşlılarında büyük katılımı olan odalardadır. Büyüklerin yani yaşlıların odalarında bu uygulamalar yok olmuş gibidir.

Gümüştepe Köyü odalarında geleneği gerçek manada devam ettiren odalar, gençlerin ve orta yaşlıların katılımıyla oluşan odalardır. İstisnaları olsa da katılımcıların genel yaşı 20-35 yaş arasındadır. Halk hukuku kapsamında da derleme yaptığım bu odalar, belki de kendi iç hukuk algılarıyla belli bir yaş grubunun ne altını ne de üstünü kabul etmemektedir.

Bu oda tipi oda anlatıları ile yaş sınırı arasında sıkı bir ilişki vardır. Zira odaya bir üst yaş grubundan gelen bir misafir olduğu zaman, oda efradının tavırları ve anlatıları da doğal olarak farklılaşmaktadır.

Halk hukuku temelinde yapılmış mülakatları değerlendirmeden oda anlatılarının ve oyunlarının da en azından gözlem yöntemiyle değerlendirmenin faydalı olacağını düşünmekteyim. Böylece, en azından oda efradı daha iyi ve yakından tanımış olmakla birlikte kendi hukuki hükümlerinin mantığı da kavranılabilmiş olabilir.

3.1.2.4. Köy Odalarında Oynanan Bazı Oyunlar

3.1.2.4.1. Oyun Kavramı ve Gümüştepe Köyünde Oynanan Oyunlar

Orta Anadolu'nun bu küçük köyünde oynanan profan ve ritüelistik oyunlarını anlayabilmek için önce bölgenin coğrafi koşullarını, iklim şartlarını ve en önemlisi de uğraş alanlarını, bir başka deyişle geçimsel uğraşlarını iyi bilmek gerekir.

Köye yaklaşık bin yıllık aşinalığı olan buradaki göçer-evli Türk sülalelerinin, bu köyde yaşayan yerleşik halktan elbette kültürel kabulleri, hayat algıları, tabiat algıları ve yaşadıkları evreni yorumlayışlarıyla bazı farklılıkları söz konusuydu. Göçer-evli Orta Asya Türk toplumları avcılık ve hayvancılığa dayalı bir yaşam tarzına sahipti. Bununla beraber geldikleri yer yani bu Orta Anadolu köylüleri ise tarıma, avcılığa ve

hayvancılığa dayalı bir yaşam tarzına sahipti. Fakat Orta Anadolu ile Orta Asya nispeten benzer iklim koşullarına sahip olmaları sebebiyle birbirlerine benzerler. Bununla beraber göçer-evli Türk toplumları Anadolu'ya geldikleri zaman bambaşka bir yaşam tarzı ve mistik kabuller- uygulamalarla karşılaştılar. Her dini uygulamanın ayrılmaz parçaları olan söz ve hareket öğeleriyle- veya bu yönüyle ortaya çıkan- Anadolu oyunları uzun süre yerleşik yaşama geçmeyen Türk boylarını da bir şekilde etkilemiştir. (...)Yer unsurunun dışında şu dört unsurun da oyunlara etki ettiği elbette ki unutulmamalıdır: Soy, İmparatorluk, İslam ve Batılılaşma⁴⁶.(Elçin'den aktaran Özdemir, [1977]: 7)

İçerisinde barındırdığı birçok kültürel özellikleriyle birbirlerine benzeyen Orta Anadolu köyleri, iklimsel ve coğrafi özellikleriyle de aynı süreçlere gebedir. Peki, bizim incelemeye aldığımız bu köy hangi özelliklere sahiptir?

Şarkışla'nın yaklaşık dört km güneybatısında yer alan Gümüştepe Köyü (eski adıyla Yapaltın), doğu ve batı düzlemindeki iki tepe üzerine kurulmuş yaklaşık 200 hanelik bir köydür. Köyün son 600 yıllık yakın geçmişi irdelendiğinde Ermeniler ve Türklerin birlikte yaşadığı anlaşılır. Köyün batı yüzündeki tepede Ermenilerin, doğu yüzündeki tepede ise yakın geçmişte yerleşik yaşama geçen göçer-evli Türk sülalelerinin yaşadığı ortaya çıkar.

“Oyun” ve “Dramatik Tiyatro” arasındaki bağlantıyı ‘oyun’ kelimesini irdelemek gerekir. “Kimine göre oyun enerji fazlasını atmak; kimine göre benzetme içgüdüsünü doyurmak; kimine göre ise boşalma gereksinmesini karşılamaktır. Bir kurama göre oyun genç yaratıkları (insan ve hayvan) ilerde yaşamın gerektirdiği ciddi iş ve uğraşlara hazırlamak, yetiştirmek içindir⁴⁷. (And, 2007: 27)

Türkiye’de oyunun çok çeşitli anlamları olduğundan seyredilen oyunları ötekilerinden ayırmak için (bazılarına) seyirlik oyun diyoruz. Aslında ritüel seyredilmek içindir. Drama da sahnede bir eylemin benzetmesidir. Ritüelin işlevi sadece benzetmece değildir, tapınanların kutsal olgunun kendisine katılmasını sağlar. (And, 2007: 30)

Oyun kelimesinin dil bilimsel karşılığı da oyunun anlamlandırılmasında ve anlaşılmasında bize yardımcı olabilir. (...)Bir zaman sonra (y) kaynaştırma birleşen o- fiilini ot (=ot, ilaç)

⁴⁶ Bkz.: ÖZDEMİR Nebi. Geleneksel Türk Tiyatrosu Ders Notları, “Türk Tiyatrosuna Genel Bir Bakış”.

⁴⁷ Bkz.: AND Metin. Oyun ve Bugü, İstanbul: YKY.

ile birleştirebiliriz. Bir başka deyişle şamanların hastalık yaratan kötü ruhlarla savaşlarında kullandıkları ilaç ile birleşebilir. (And, 2007: 37- 38)

Ritüelle dramatik tiyatronun farklılıkları böylece anlaşılır olmaktadır. Her oyun dramatik özellik göstermez. Şaman ise bilindiği üzere hekim, gelecekte haber veren bir bilge ya da iyici aynı zamanda çeşitli kostümleriyle ruhlarla iletişime giren bir din adamı ve dansçı olduğu kabul edilirse Anadolu’da kullanılan oynamak/ oyun çıkarmak/ oyun gibi kullanımların tarihsel süreçleri daha iyi anlaşılabilir olur. Tüm bunlarla beraber sığır, yağ ve şölen gibi törenlerde de hem yönetmen hem de oyuncu olan şaman, eski dönemlerde bu ve buna benzer törenler de göze alınırsa geleneksel Türk tiyatrosunun ilk örneklerini vermiştir diyebiliriz.

Dram Yunanca “drama”dan gelir. Kelime anlamı ise hareket halindeki olayların bütünü demektir. Geleneksel köy tiyatrosu hem sözsüz hem de söze dayanan dramatik nitelikli oyunlar için kullanılır.(And 2007) Köy seyirlik oyunları Anadolu ve Ön Asya uygarlıklarının tarıma dayalı bolluk törenleri ile Anadolu’ya göç etmiş Türklerin atalarının şaman törenlerinin birleşmesi sonucu oluşmuştur. Ancak köy seyirlik oyunları, baharın gelişi ve hasat sonrası yapılan eğlence bolluk-bereket ile ilintili olmasına rağmen daha çok düğünlerde, kışın odalarda daha açık bir ifade ile sebepli-sebepsiz yere ve eğlenme amacı ile oynandığı unutulmamalıdır. İnsanların toplandığı bir ortamın olması oyunların oynanması için yeterli bir sebeptir. En büyük amaç vakti eğlenerek geçirme, gülme, eğlenme, seyirci ve oyuncuları tuzağa düşürmedir. Tüm bunların yanında oynanan birçok oyunun erotik içerikli olduğu unutulmamalıdır. Tabii bu durum üreme, çoğalma faktörleriyle bolluk-bereket sembolüdür; fakat bir bakıma da bazı oyunlar beklide tarihsel süreçte sadece tortularının kalması ile gülme amaçlıdır. Çoğu izleyici ve oyuncu oynanan oyunların ne ifade ettiğini bile bilmez.

Geleneksel Türk tiyatrosu denildiğinde hem köylü tiyatrosu geleneği hem de halk tiyatrosu geleneği anlaşılmaktadır. Ancak hemen belirtelim ki “köylü” ve “halk” kavramları birbirinden ayrı düşünülmemelidir. Köylü aynı zamanda halktır, halk da köylü kökeninden olabilir. (And, 1985)

Köylü tiyatrosu daha içe kapanıktır denilebilir. Geniş bir şekilde tanıtılacağı üzere bu köyde de oynanan oyunlar cinslerin ve yaş gruplarının kendi aralarında ve belirli zamanlarda oynadıkları sözlü ve sözsüz oyunlar vardır. Bu oyunlar ortada oynanır.

Sahnesiz, basit giysi ve kostümler ile süresi belirsiz (ucu açık) genelde güldürü temalı oyunlardır. Köylü tiyatroları “kut” törenleri kaynaklı olduğu için halk tiyatrosu geleneğinden ayrılır. Seyircilerin tiyatroya katılmasının yanında, köy seyirlik oyunlarında ak-kara simgesi ve erotik öğeler bu geleneğin önemli özellikleridir.

Köylü sözlü kültür tiyatrolarını değerlendirirken bu geleneğin geleneksel Türk tiyatrosundaki yerini belirlemek sınırlarını belirlemek açısından faydalı olacaktır.

“Geleneksel Türk tiyatrosu”, sözlü kültür ortamında yaratılanlar ve yazılı kültür ortamında yaratılanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Yazılı kültür ortamında yaratılanlar Tanzimat Döneminde batının klasik tiyatro anlayışı ile şekillenenlerdir. Burada bizim asıl konumuz olan sözlü kültür ortamında yaratılan tiyatrolardır. Sözlü kültür ortamında yaratılan tiyatrolar ise ‘köylü sözlü kültür tiyatroları’ ve ‘kentli sözlü kültür tiyatroları’ olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kentli sözlü kültür tiyatroları ise bilindiği üzere karagöz, meddahlık ve kukla gelenekleridir. (Elçin’den aktaran Özdemir, 2001: 65) Makalenin asıl inceleme konusu, köylü sözlü kültür tiyatroları başlığı altında bu köyün oyunlarını değerlendirmektir.

“Köylülerin “ güldürücü, acıklı, sessiz, bebek” olarak sınıflandırdıkları oyunları⁴⁸” biz bu köy için profan ve ritüelistik başlıkları altında değerlendirmeye çalışacağız ve ardından odalarda oynanabilen oyunlardan bahsedeceğiz.

3.1.2.4.1.1.Ritüelistik oyunlar

Dinî-büyüsel nitelikli oyunlardır. Tarım ve hayvancılık merkezlidir. Daha eskilere gidildiğinde ilk olarak avcılık ve toplayıcılık merkezli oyunlardır denilebilir.

- Tabiatın yeşermesiyle daha doğrusu ilkbaharın gelmesiyle beraber canlanan doğayla beraber bolluk ve bereketin gelişini temsil eden oyunlar: Anadolu’nun çeşitli yerlerinde “Köse-gelin” adıyla bilinen ve genç bir delikanlının, yaşlı bir adamın ve genç bir kız kılığına girmiş bir delikanlının oynadığı oyun yaz- kış ikilemiyle yeni bir dirilişi temsil eder. Yaşlı geçmiş yılı, genç delikanlı ise yeni yılı temsil eder.

⁴⁸ Bkz.: ÖZDEMİR Nebi. Geleneksel Türk Tiyatrosu Ders Notları, “Tür Problemleri”, s: 65.

Bu köyde “ Köse-Gelin” adıyla anılmayan bu oyun, bu köyün düğünlerinin kına gecelerinde çok nadiren oynanır. İsmi ve oyun çıkarma amacı genelde bilinmez fakat “Kız kılığına girme” olarak adlandıranlar vardır. 2010 yılında bu köyde yapılan monografî çalışmasında⁴⁹ Ramazan Kartal’ın kına gecesinde, ilerde de anlatacağımız üzere çeşitli oyunlarla beraber, video kaydına alınmıştır. Yalnız, oyunu oynayanlar bu köyün yaklaşık 10 km kadar güneyinde olan Mengen-Sofular Köyü’nden gelen birkaç oyuncudur. Ayrıca oyunda genç delikanlı yoktur. Yaşlı adam ise “Sarhoş Oyunu”nun da etkisiyle sarhoş olarak karşımıza çıkar ve genç hanımını bir türlü bazı şeylere ikna edemez. Genç kız yaşlı adamın türlü çabalarına rağmen onu beğenmez ve istemez. Bu oyun da oynanan birçok oyun gibi güldürme-eğlendirme amacıyla oynanır.

- Mücerret oyunlar: En sık rastlanan “Arap Oyunu” aslında ak-kara çatışmasından gelir. İslamiyet öncesi Türk toplumlarında var olan ak şaman ve kara şamanlar iyiliği ve kötülüğü sembolize ederdi.

Bu köyde “Arap Oyunu” adı altında bir oyun oynanmaktaydı fakat bu temsili yapan oyuncular öldüğü için yaklaşık 15 yıldır bu oyun oynanmamaktadır. İzleyicilerin anlattıklarından hareketle kafasına büyük bir leğen geçiren bir veya birçok kişi yüzlerine de küller çalarak karşılıklı davul-zurna ile oynamaktaydılar. Ancak bu oyunun tortuları yine birkaç sene öncesine kadar Remzi Delibaş ve Hacı Erdoğan tarafından devam ettirilmekteydi. Yüzlerine herhangi bir şey sürmeyen bu oyuncular şapkalarını ters çevirirler kafalarını, ellerini titretirler birbirlerine doğru ileri-geri gitmek şeklinde davul-zurna ile bu oyunu oynarlardı. Fakat oyunculardan Hacı Erdoğan maalesef birkaç sene önce hakkın rahmetine kavuşmuştur. Bu oyun artık düğünlerde oynanmamaktadır.

- Hayvan kültürüne bağlı oyunlar: Hayvanların bol ve bereketli olması için yapılan çoban merkezli veya çobanların temsillerini verdikleri oyunlardır.

Normalde koç katımı dönemlerinde veya ilkbaharın oynanan bu oyunlar bu köyde yine kına gecesinde davul- zurna eşliğinde oynanır.

Yine Ramazan Kartal’ın düğününde ve diğer bazı düğünlerde temsili bulunan “Çoban Oyunu”, bir çoban ve onun kuyrukçusu (yardımcısı) olmak üzere iki kişinin oynadığı

⁴⁹ SEVİNDİK Azem (2010). Gümüştepe Köyü Monografisi.

bir oyun olarak tespit edilmiştir. Oyunda davul-zurnanın çalması ile kostümlerini giyindikleri yerlerden oyuncuların baş çoban önde kuyrukçusu da arkada olmak üzere oynayarak çıkarlar. Her ikisinin de elinde sopalar vardır. Çoban günlük kıyafetini giyinmiştir fakat kuzuları kurda kaptıran kuyrukçu kara giyinmiştir. Oyun sık sık oyuncuların diyaloglarıyla bölünür.

Kına gecelerinin yanında toplu mekânlarda oynanmayan çiftleşme merkezli oyunlar da vardır. Bunlar kışın köy odalarında veya sağdıç gecelerinde gençler arasında oynanır.” “Âşık oyunu” bunlardan biridir. Bu oyunda iki çocuk birlikte aşık kemiği ile oyun oynarlarken sırasıyla birbirlerine ütülürler (yenilirler). Yenilen her çocuk gider ve babasına diğer çocuğu şikâyet eder. Babası ise aşık kemiklerini almak için diğer babanın istediği cinsel pozisyonda durmak şeklindedir. Böylece ütülen çocuğun babası gülünç duruma düşmüş olur. Oyunda eşek, hindi, koç, keçi ve tilki gibi hayvanların çiftleşme şekilleri taklit edilir. Oyun temsilcileri köyde halen yaşamaktadır ve orta yaş grubundadırlar.

- Bitki kültüne bağlı oyunlar: Bunlar en fazla “Cemalcik” ve “Ekin Oyunu”dur. Tarımsal bereketin sağlanabilmesine yönelik yapılır veya oynanır.

Bu köyde tarım kültüne bağlı olarak oynanan bir oyun tespit edilememiştir. Bunun bekli de en büyük sebebi birkaç yüzyıllık yerleşik yaşam tecrübesi olan köylülerin bu yolda bir gelenek oluşturmamış olmalarıdır. “Keli Taşı” adı ile oynanan bir oyun vardır fakat bu oyun tarla sınıрыyla alakalıdır ve ritüelistik bir geçmişi olduğu çok iyimser bir yaklaşım olur.

3.1.2.4.1.2. Profan oyunlar

Gündelik yaşam ile ilgili oyunlardır. Köyde bu yönde belki de yüze yakın oynanan, aynanmış veya oynanmış olup devam ettirilmeyen oyun vardır denilebilir. Bu oyunların çoğunun bir ismi bile yoktur. Oyuncular bu oyunları odalarda, sağdıç gecelerinde veya bazen açık mekânlarda organize edip oynarlar. Oyunların en belirgin amacı gülmek ve hoş vakit geçirmektir. Belirli bir mevsim, gün veya saat söz konusu değildir. Oyunlarla alakalı kostümler basit ve ulaşılabilir materyallerdir. Oyunların bazılarını bütün yaş grupları bazılarını ise tüm yaş grupları oynar. Aynı zamanlarda kadınların da

erkeklerden farklı olarak oynadıkları oyunlar da vardır. Bu oyunların da genel olarak isimleri yoktur. Taklit içerikli olan bu oyunlar genelde erkekleri taklit eden ve alay içerikli oyunlardır. Bu oyunların isimleri ise;

- Kadı Oyunu
- Teke Oyunu
- Pom Oyunu
- Leprik
- İki Kanat Oyunu
- Beş Taş oyunu
- Gizlenpecik (Saklanbaç)
- Çitme Pabuç
- K r Ebe Oyunu
- Bulgur Oyunu
- Yakan Top
- Kar Topu
- Ay Gördüm Oyunu
-  elik-  omak
- Fırın Kızdı
- Topal Tavuk
- Mil (Bilye) Oyunu
 - a) Ayaktan baş
 - b) Yerden baş
 - c) Gondik gondięe
 - d) Zehir
 - e)  ember
 - f) Mor
 - g) Peř peře
 - h) Kulak  ekmecik
 - i) Kılamaç
- Evcilik Oyunu

- Çanak ömlek Oyunu
- Arı Oyunu
- Yüzük Oyunu
- Hiç Keçili Oyunu
- Ayşe- Fatma Oyunu
- Pazardan Mal Alma Oyunu
- Aşık Oyunu
- Delemen
- Kemik Oyunu
- At Oyunu
- aputtan Kız Oyunu
- Lal Hoca Oyunu
- Hamam-Tamam Oyunu
- Nefer (Nafer) Oyunu
- Köy Göçtü
- it Demiri Oyunu
- Natır- Satır Oyunu
- Sarhoş Oyunu
- Şapka İle Güreş Oyunu
- Toz Kaldırma Oyunu
- Kartal Oyunu
- Deve Oyunu
- Çember Oyunu
- Topal Şakir Oyunu
- Ayı Oyunu
- Leylek Oyunu
- At Yarışı
- Eşek Yarıştırma
- Berber Oyunu
- Kervan Oyunu
- Hudim Oyunu

Bu oyunların bazıları günümüzde bu köyde oynanmamaktadır. Özellikle dış mekânlarda oynanan oyunlar unutulmaya yüz tutmuştur. Fakat iç mekânlarda ve kışın oynanan oyunların neredeyse hepsi oynanmaya devam etmektedir. Özellikle odalarda, sağdıç gecelerinde bazen de yirmi otuz kişinin herhangi bir sebeple toplanması sonucu oynanan bu oyunların çoğu eğlendirme amacı taşır. Gülmenin ve hoş vakit geçirmenin amaçlandığı bu oyunların çoğu erotik öğeler taşır. Oyuncuların kostümleri ulaşılabilir giysiler, kemerler, ulaşılabilir araç-gereçlerdir.

Oyuncular oyun oynamaya *oyun çıkarma* derler. Aktarım ise eğlenmeyi hoş vakit geçirmeyi seven mizaca sahip insanlar tarafından sağlanır. Oyun çıkaran oyuncuların hiçbir maddi çıkarı yoktur. Oyunlar bu oyuncular tarafından defalarca oynanmasına rağmen hep aynı keyif ve eğlence ile oynanır ve izlenir.

Oyun çeşitliliği açısından zengin olan bu köyde oyunların mistik arka planı neredeyse unutulmuş gibidir. Mevsimsel zorlamaların dışında neredeyse her oyun her zaman oynanabilir. Ayrıca her oyun ceza verme amacı da güder.

3.1.2.4.2. Gümüştepe Köyü Odalarında Oynanan Oyunlar

Gümüştepe Köyü odalarında oynanan oyunlar, dar bir alanda oynanabilecek oyunlardır. Açık alanda oynanabilecek oyunlar doğal olarak odalarda oynanamadığı için bilinen ve oynanmak istenen bazı oyunlar da odalarda oynanamaz. Odalarda oynanan oyunlar dar bir alanda oynanabilen oyunlar olmalarının yanında sayı yeterliliği de isteyen oyunlardır. Söz gelimi hiç keçili oyunu en az beş kişi ister. Ayşe-Fatma oyunu da bir eş iki kadın kılığına giren erkeğin yanında onların kemerle cezalandıracağı en az 5-6 kişilik izleyici topluluğu ister. O zaman tüm bunlardan oda oyunlarının oynanabilmesi için oyun çevirmesini bilen bir kaç ebe ile yeterli sayı olması gerektiği anlaşılıyor. Oyunların sürekli ve sıkça oynanması için ise sıkıcı olmaması; yani eylendirici olması gerekiyor. Söz gelimi bir köy göçtü oyunu, derlemelerim esnasında (2010) oynanmış ve oyuncular da oyun esnasında sıkıldığı için kısa kesmişlerdi. Oyunlar bu bağlamda hem bir sonraki nesile aktarımının yapılabilmesi hem de oyunun gerçek manada temsil edilebilmesi için eylendirici olmalıdır. Gülmenin ve eylemenin esas alındığı oda oyunları genelde güldürmeyi amaçlayan şiddete dayalı oyunlar ve erotik oyunlar olmak üzere iki temada şekillenir. İki oyun türünün de amacı güldürmek ve eylenmektir.

3.1.2.5. Gümüštepe Köyü Odalarında Modern Hukuku Eleştiri Bağlamında Oynanan İki Oyun

3.1.2.5.1. Hâkim Oyunu

Hâkim Oyunu; bir hakim, bir sekreter ve hiç bir suçlama karşısında sesini çıkaramayan ve suçlu kabul edilen masum bir kişi olmak üzere 3 kişiyle oynanan bir oyundur.

Oyunda hâkim yüksek bir makata oturur. Suçlanan masum kişi ise onun tam karşısında yüz üstü ve secde eder pozisyonda öylece hareketsiz bekler. Sekreter ise suçlu kabul edilen bu kişinin tam arkasında oturur.

Sekreter suçlu kabul edilen bu kişinin sırtını daktilo gibi kullanır ve her biten satırı başa aldığı anda suçlu kabul edilen bu kişiye cinsel hareketini yapar.

Suçlu kabul edilen masum kişi neyle suçlandığını bile bilemez ve hakimin saydırdığı hukuki tabirler karşısında ses çıkaramaz.

Hâkim her defasında “anayasanın falan maddesinin falan bölümünün falan bendinin falan fırcasının falan noktasının falan durumuna göre...” şeklinde masum bu kişiye suçlamalarda bulunur. Bu suçlamalar her bir defasında yenilenir ve sekreter her defasında gülüşmelere yol açan cinsel hareketini yapar.

Burada eleştirilen modern hukuk mahkemelerinin halk tarafından ne kadar anlaşılmasız ve onların kutsal dokunulmazlıkları karşısında halkın ne kadar çaresiz kaldığı olmalıdır. Zira suçlu olarak hâkim karşısına oturan kişi kendisini hiç bir şekilde savunamaz.

Bu oyun genelde sadıç gecelerinde ve odaların kalabalık olduğu kış toplantılarında oynanır. Eğer sadıç gecelerinde oynanıyorsa suçlu genelde damat veya sadıç olarak seçilir. Oyunun şimdilerde köydeki en iyi temsilcileri Ramazan Kartal ve Mehmet Erdoğmuş isimli otuzlu yaşlardaki kişileridir.

3.1.2.5.2. Tarla Davası Oyunu

Oyun; kendisine geleneksel usullerle eşinin tarlalarından yeterli payı verilmeyen dul bir kadın ile hâkim arasındaki diyalogların komik bir şekilde resmedildiği bir oyundur. Bu oyunda şahitler de vardır; fakat hâkimden korktukları için konuşamazlar.

Dul kadın hâkime bir türlü derdini anlatamaz ve hâkimin klendi lehine karar vermesi için ona türlü şeyler vadeder. Hâkim ise onu her defasında sert bir şekilde uyarır ve mesele çözüme ulaştırılmadan mahkeme kapanır.

Hâkim Dul Kadın'a "anlat" dediğinde kadın her bir defasında; "amanın Hâkim Bey, kölen oluyum Hâkim Bey, sana yoğurt çalacağım⁵⁰ Hâkim Bey..." şeklinde lafı uzatır ve meseleye bir türlü geçemez. Hâkim ise her defasında sert bir şekilde "sadede gel kadın" şeklinde uyarır.

Dul kadın yine "amanın Hâkim Bey, kölen oluyum Hâkim Bey, sana süt getireceğim-peynir getirecem Hâkim Bey..." şeklinde lafı uzatır.

Oyun; sert mizajlı Hâkim, kendisini ifade edemeyen Dul Kadın ve korkudan konuşamayan şahitlerin anlaşılmaz ve çözümsüz diyaloglarıyla başlar ve biter. Oyunda ne kadın istediğini alabilmiştir ne de hâkim gerekli kararı verebilmiştir.

Bu oyun köyde şimdilerde pek nadir oynanır ve unutulmaya yüz tutmuştur. Çünkü oyunun gerçek aktörleri ve oyun çıkaranları köy dışına; yani gurbete gitmişlerdir.

⁵⁰ Yoğurt çalmak: Anadolu'da "yoğut çalmak" tabiri "yoğurdu mayalamak" anlamında kullanılır.

3.2. HALK HUKUKU

3.2.1. HALK KAVRAMI

Araştırma konusu olarak seçilen “halk hukuku” kavramı bu çalışmada çeşitli yaklaşımlarla değerlendirilmeye çalışılacaktır. “Halk hukuku” kavramını bir bütün olarak tanımlamadan önce, “halk” ve “hukuk” kavramlarının tanımlanması gerekir. Ancak bu sayede bütünlüğü bir yaklaşımla “halk hukuku” kavramı anlaşılır olabilir.

İlk olarak “halk” kavramını irdeleyecek olursak; halkbiliminin henüz emekleme emekleme süreci içerisindeki halk algısına değinmek gerekir. Halk kavramı aydınlar ve seçkinler arasında ilk başlarda, kentleşme sürecine henüz dahil olamamış, dağlık ve ormanlık alanlarda yaşayan, sosyo-kültürel değişimden olabildiğince az etkilenmiş, okur yazar olmayan toplu şekilde yaşayan gruplara verilen addı. Ayrıca “halk” denince, kalabalık nüfus yapısına sahip, tutucu ve koruyucu etiketleri de bu tanıma uygun olarak bilinçaltına yerleştiriliyordu. Ancak Alan Dundes’in yeni halk tanımıyla “aralarında en az bir müşterek faktör bulunan ve kuramsal olarak en az iki kişiden oluşan gruba halk” denilmeye başlandı. (Çobanoğlu, 2005) Bu süreç dâhilinde halkbilimi, “bir ülke veya belirli bir bölge halkına ya da aralarında en az bir müşterek faktör bulunan bir toplumsal gruba ilişkin maddi ve manevi alanlardaki kültürel ürünleri ve onların canlı ve teatral bir dışavurum şeklinde icra olunan gösterimlerini konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran ve kuramsal olarak yorumlayan, karşılaştıran sosyal ve toplumsal problemlerin çözümüne yönelik olarak uygulayan bir bilim olarak” ortaya çıkmıştır.(Çobanoğlu, 2005: 22) Böylece tezin de konusu dâhilinde, pek çok ortak paydada birleşen *oda halkının* algı ve kabullerinin yanısıra tepkileri ve hükümleri de derlenecek, yorumlanıp karşılaştırılacaktır. Oda halkının uygulamaları da elbette, yazılı hukuk kurallarını belirleyici ve karar verici çevrelerin dikkatine ve yardımına sunulacaktır.

3.2.2. HALK HUKUKU KAVRAMI

Halk hukuku konusu, halkbilim araştırmaları arasında en az üzerinde durulmuş konulardan birisidir. Önder’e göre de (1976), “toplum içinde halkın yaşattığı gayr-ı

resmî hukuk kuralları, halkbilim alanında bağımsız olarak ele alınmamış ve başlıbaşına bir inceleme konusu yapılmamıştır.” (1976: 1)

Oda halkının hukuk, hak ve adalet kavramlarını değerlendirmeden önce “hukuk” kavramını tanımlamak gerekir. En azından bu kavram yazılı hukuk algısını açıklar nitelikte olmalıdır. Fakat bu kavramın, günümüz hukukçuları arasında bile hâlâ tam olarak belirlenmiş bir tanımı olmadığı unutulmamalıdır.

Hukuk Önder’e göre; “Devletlerin resmi yaşantılarında büyük önemi olan bu kavram, uyulması zorunlu olan ve toplum düzenini sağlayan kurallar toplamı olarak tanımlanabilir”. (1976: 225)

Halk hukuku ise; “Nesilden nesile ve kişiden kişiye sözlü olarak aktarılmış geleneksel hukuktur”.(Dundes vd., 1994: 4)

Halk hukuku meselesini daha geniş bir perspektiften bakarak tanımlamaya çalışan Çobanoğlu vd. (2004), aynı zamanda halk hukukunun toplumsal bağlamdaki rolünü de anlamlandırmaya çalışırlar. Çobanoğlu vd.’a göre,

Halkın kendi hukuksal sorunlarını çözmek ve gereken önlemleri almak amacıyla kurduğu geleneksel düzen ve düzenlemeleri, yaptığı yasaları, koyduğu ödül ve cezaları derleyip inceleyen dalına halk hukuku denir. Halk hukukunun uygulamaları: Köydeki çeşitli anlaşmazlıkların mahkemeye gidilmeden çözümlenmiş yöntemleri; tarlası, bağı- bahçesi bitişik komşular arasındaki sınır tecavüzü olaylarının çözümlenmeleri; aynı şekilde başıboş bırakılmış küçük veya büyükbaş hayvanların komşuların tarlalarına, bahçelerine verdikleri zararların karşılanması ile, nişan bozma, boşanma sorunları gibi hukuk konularını işler ve çözüm yöntemleri verebilir.

Yine Alan ve Alison Dundes’e göre (1994),

Modern halkçılar, halkı ortak bağlayıcı bir faktöre sahip olan herhangi bir insan grubu olarak tanımlamaktadır. Halk hukukunun özellikleri, genel olarak halk bilimiyle aynıdır (efsaneler, halk hikâyeleri, masallar, halk şarkıları, deyimler, bilmeceler vb.). Bu özellikler çeşitli şekillerde varlık gösterir ve değişkendir. Geleneksel olması için, bir halk şarkısı ve halk hikayesi birden fazla yerde ve zamanda var olmalıdır. Ayrıca, geleneksel olması için, bir halk hikayesi veya şarkısının en az iki versiyonu olmalıdır. Çünkü bunlar sözlü olarak kişiden kişiye aktarılır ve muhakkak değişim olur.

Dünya üzerinde en kültürlü toplumlar bile bir çeşit halk hukukuna sahiptir. Burada önemli olan süreçtir. Yazması olmayan bir toplumda, her şey sözlü olarak aktarılır. Teorik olarak, böyle bir toplumda her şey halk hukuku olabilmektedir. Yazılı bir dile sahip olan toplumda ise, iki tür hukuk vardır: yazılı hukuk ve yazısız veya halk hukuku. Genellikle yazılı hukuka yazısız hukuka göre öncelik verilmiştir. Fakat, durum her zaman böyle değildir.

Açıkça ifade etmek gerekirse, her ne kadar yazılı hukuk çıkarılırsa çıkarılsın, halk hukuku her zaman olacaktır. (1994: 1-4)

Bu tanımın dışında hemen her hukukçuya göre farklı tarzlarda yapılmış tanımlara rastlanabilir. Konuya hukuk, resmî hukuk ve halk hukuku penceresinden bakan Türkmen'e göre (2011),

Hukuk, bir toplumda uyulması gerekli olan ve sosyal düzeni sağlayan kuralların toplamıdır. Resmî hukuk, toplumdaki yenileşme ve ihtiyaçlara göre değişir. Devletin yasaları veya emirleri ile bu değişiklikler gerçekleşir. Halk arasında ise yazılı kaynaklarda bulunması şart olmayan başka başka kurallar bulunmaktadır. Bir toplulukta aynı veya benzer davranışlar ve ortak tutumlar, ortak bir kural haline gelir. Fertler bu kuralları benimser ve bununla ilgili davranışları tekrarlar. Böylece gittikçe genişleyen bir çevrede bilinçli veya bilinçsiz tekrar edilen bu ortak davranışlar örf ve âdet kuralı niteliği kazanır. (Akı'dan akratan Türkmen/ 1989: 132-133)

Uluslararası hukukun aslî kaynakları arasında yer alan örf ve âdet kuralları iç hukuktaki tamamlayıcı ve boşluk doldurucu vasfının da çok üzerine çıkmış ve gerek varlığı, gerekse etkisi ve gücüyle uluslararası hukukun en önemli düzenleyicisi olmuştur. (2011: 248)

Yine Türkmen'e göre (2011),

Bir geleneğin örf ve âdet hukuku haline gelmesi için, maddî, ruhî ve hukukî olmak üzere üç unsurun bulunması gerekir. Maddî unsurdan kasıt, bir âdetin istikrarlı ve uzun bir devre, üstelik aynı tarzda devamlı olmasıdır. Gelenek ancak o zaman hukukî bir merteye kazanır. Osmanlı hukukunda Kanuni Sultan Süleyman döneminde derlenen örf ve âdetler "Kanun-nâme" adıyla kanun mertebesine yükselmiştir. (2011: 247)

Türkmen burada bir geleneğin uzun bir zaman içerisinde sistemleşerek ve aynı tarzda devamlı olarak uygulanmasıyla ancak halk hukuku mertebesine yükseleceğini vurgulamaktadır.

Ünlü hukukçulardan Friedrich Karl von Savigny'e göre,

Hukuk kaideleri insan iradesiyle ve insan şuuru ile yapılmaz, icad edilmez. Hukuk kendiliğinden halk içinde ve halkın ruhunda doğan, her cemiyete, her devre, ihtiyaç ve telakkilerine göre değişen bir nizamdır. Bundan dolayı hukuk biyolojik uzviyetler gibi, ancak tekamül ile meydana gelir. İçinde tekamül ettiği cemiyet fertlerinin mensup olduğu etnik grubun, yaşadığı muhitin ve zamanın, toplumsal ve iktisadî minasebetlerin bu oluştaki tesiri kat'idir. Böylece hukuku meydana getiren etken insanın şuurlu iradesi olmayıp halk ruhudur ve hukukun ideal kaynağı, daha doğrusu ideal doğuş şekli, kanun değil örf ve âdetdir." (Nahya 1975: 105-106)

diyerek, halkın yaşamsal düzenini sağlayan örf ve âdetlerin modern hukukun oluşumundaki önemini vurgular. Akıntürk'e göre (2006: 81) örf ve âdet hukuku modern hukuku yetkili bir organ eliyle bilerek ve istenerek oluşturulmuş kurallar değildir. Toplum içinde kendiliğinden oluşan bu kurallar, toplumun vicdanında ve ruhunda yer alır.

Halk hukuku bu günkü günümüz Türkiye'sinde kendisini tanımlarken Önder'e göre şu üç kaynaktan beslenir (1976);

Birincisi, Osmanlıcada "binegelen" anlamındaki "örf" sözü yanında "uygulanagelen" "teamül" sözü ile karşılanan, aslında en eski Türk töresinden başka bir şey olmayan ulusal kaynaktır. İkincisi, İslam hukukunun kalıntılarından oluşan şer'î nitelikteki kaynaktır. Bunlara, üçüncü bir kaynak olan bölgesel kalıntıları da ekleyebilir.

Halk hukuku araştırması yapılırken belki de en akla gelen sorulardan bir tanesi, şu anki hukuk sistemimizde halk hukukuna verilen önemin ne derecede olduğudur. Bu durum Önder'e göre (1976),

Halk hukukunun esasını oluşturan törelere, geleneklere, Türk Medeni Kanunu gibi temel yasalarımızda, "örf ve âdet" terimi kullanılarak büyük önem verilmiştir. 743 sayılı Medeni kanunun birinci maddesi şöyledir: "Kanun, lafzıyla ve ruhiyle temas ettiği bütün meselelerde mer'îdir. Hakkında kanunî bir hüküm bulunmayan meselede hâkim, örf ve adete göre, örf ve âdet dahi yoksa, kendi vazı-ı kanun olsaydı bu meseleye dair nasıl bir kaide vaz edecek idiye, ona göre hükmeder". Bundan başka, anılan yasanın 619 ve 675. maddelerini, örf ve âdete yer veren hükümleri arasında rastgele birer örnek olarak verilebilir. (Önder 1976:227)

Türkmen'e göre de (2011),

Medenî hukuk ve ticaret hukukunda (...) uygulanabilir bir hüküm yoksa, hakim örf-âdet hukukuna göre karar verir. Türk Medenî Kanunu (son değişiklikle yürürlüğe giriş tarihi 08.12.2001) ve Ticaret Hukukumuzdaki ilk maddeler, örf ve âdetlere büyük önem verilmiştir. Böylece yürürlükteki hukukun da örf ve âdet hukukunu göz ardı etmediği görülmektedir. (2011: 248)

Alan Dundes'in "aralarında en az bir müşterek faktör bulunan ve kuramsal olarak en az iki kişiden oluşan gruba halk denir" şeklinde yaptığı halk tanımı müşterek ve ortak faktörlere dikkat çeker. Müşterek ve ortak noktaların, anlayışların, algı ve kabullerin ortaya çıkması ise ortak aklın oluşum süreciyle kendi gerçeklerini oluşturur.

Birbirleriyle çeşitli sebepler ve çıkar ilişkileri ile bütünüyle ilişki içerisinde bulunan köy efradı da, birbirlerine zincirlenmiş kabuller ile düzenli ve ortak bir yaşam oluşturur. Bu ortak kabuller kuşçular, köpekçiler, avcılar, defineciler, oda halkı veya kahvehane fertlerinin oluşum sürecinde de aktif rol oynar.

Bir aile veya daha geniş bir ifade ile bir köy, binlerce yıllık aktarılagelen ve genelde kültür, gelenek, töre şeklinde isimlendirilen kavramlarla yaşam felsefelerini ortaya koyar. Tüm bunlardan hareketle ortak akıl ve ortak kabuller halk hukukunu da şekillendirir. Bu yüzden bir köyde; aile içi hukuk, arkadaşlararası hukuk, cinsiyetlerarası hukuk, gruplararası hukuk, aile ve sülalelerarası hukuk, yaşlı-geç-çocuklararası hukuk vardır. Ayrıca hepsinin kendi arasında bir takım yazılı olmayan ancak uygulanan hukuki süreç ve kabulleri de olmalıdır. Sözgelimi iki samimi arkadaş birbirlerini gizliden gizliye korur ve gözetler. Bu otokontrol kavga, dövüş veya yalnızlık durumunu en aza indirir. Bir başka örnek verecek olursak; şakalaşan iki çocuğun bu şakalaşma esnasında başlarına istenmeyen birçok olay gelebilir. Bu durumda iki çocukta ceza almaz. Çünkü çocukturlar ve kendi yaptıklarını idrak edebilecek yetileri yoktur. Ayrıca çocuklar yetişkinlere nazaran modern hukukta da olduğu gibi daha fazla imtiyaza sahiptir. Köyde bir genç, başka bir yetişkine küfür ettiği zaman cezası hem o kişi tarafından hem de gencin kendi ailesi tarafından kesilir; fakat sözkonusu bir çocuksa ettiği küfüre sadece gülünür geçilir.

Yazılı hukuk, halk arasında yaşanan olayların hemen hepsinin yargıya intikali ile mahkemede çözülmeye kalkışılması durumunda çaresiz kalabilir veya bu olayların çözüm süresi uzayabilir. Zaten halk da çoğu durumu mahkemeye gitmeden, kendi aralarında belirli aracılar ile anlaşıp tatlıya bağlama yolunu seçer. Söz gelimi çoğu trafik kazası, eğer can kaybı yoksa, yargıya intikal ettirmeden zararların adil bir şekilde paylaşılmasıyla kaza yapanların kendileri arasında çözüme kavuşturulur. Köyde yaşanan kavgalar ve anlaşmazlıkların hemen hepsi köyün kendi iç dinamikleri ve kabulleri ile halledilmeye çalışılır. Belki bunlara mülk davaları istisna olarak gösterilebilir.

Anadolu'da, özellikle de Orta Anadolu köylerinde, kişilere ve ailelere verilebilecek en ağır cezalardan biri sözsüz ve hareketsiz tavır alınması durumudur. Kimse kişileri veya sözkonusu aileyi muhatap almaz. Lafları-sözleri dinlenmez. Kız alıp verilmez. Aş

ekmeği yenmez. Bu aynı zamanda büyük bir kınama cezasıdır ve nadiren uygulanır. Sözkonusu kişiler ve aileler kendilerine köy anlayışı dâhilinde çekidüzen vermedikleri takdirde sosyalleşemezler, saygı görmezler ve düğünlerine kimse gitmez. Bu durum, mahkeme tarafından verilen para veya mal cezasından daha ağır bir cezadır. Üstelik sözkonusu eylemin yazılı hukukta cezası dahi olmayabilir. Örneğin; bir cenaze töreninde saygısızca davranıp gülüp eğlenmesi veya evli kadınlara ve genç kızlara karşı açıktan bir yetişkin evli erkeğin art niyetli bakması, laf-söz etmesi yazılı hukukta tam karşılığı olmayan meselelerdir; çünkü bir bağlamda somut değil soyuttur. Peki, yazılı hukuk tüm bu karmaşık yapı karşısında nasıl tavır almıştır veya almalıdır veya Türk hukuk sistemi kabullerinin yazılı hukuk sistemine dönüşümü esnasında halkın kabulleri ne derece dikkate alınmıştır? Yoksa tüm bunlar “evrensel hukuk” anlayışı çerçevesinde çözülmeye mi çalışılmıştır? Aceba “evrensel hukuk” kabullerinde, kendi bölgesinin yerel halkının kabulleri yok mudur? Veya “evrensel kabuller”i kişiler belirlemiş olabilir midir? Sözgelimi bir İsviçre yazılı hukuku İsviçre halk algısı ve hukukundan ne derecede bağımsızdır?

İnsanların bireysel kimlikleri dışında toplu şekilde var oluş ve geliş süreci, ortak yaşamın öngördüğü bazı zaruri, hukuki ve ahlaki kuralları da beraberinde getirmiştir. Toplumsal gruplar belki bu sürecin kabulü ve ayrışması ile aynılaşmış veya farklılaşmış olabilir. Coğrafi ve iklimsel koşulların da etkisiyle belirlenen bu süreçte her toplum kendi geleceğini, kendi hukukî ve ahlakî yapıya kavuşmuş kültürel kabulleriyle oluşturur. Halkın ahlaki ve hukuki kabullerini de yazılı kaynak olmamalarına rağmen töre, örf ve âdetler belirler.

Hukuk, toplumsal düzen işlevlerini yerine getirirken toplumun toplumun uygulamalarını da dikkate almaktadır. Yazılı olmayan hukuk kaynağını, örf ve adet hukuku oluşturur. Bu kurallar halkın uzun yıllar yapageldiği davranışlarının bir ürünü olarak ortaya çıkarlar. Toplumsal düzeni sağlamayı amaçlayan hukuk örf ve adetleri dikkate almaktadır. Bir örf ve adet kuralının hukuken dikkate alınması ve hukuka kaynaklık edebilmesi için birtakım unsurlar taşınması gerekmektedir. Bir davranış şeklinin hukuk kuralı olarak uygulama alanı bulabilmesi için üç unsurun yerine gelmesi gerekir. Bunlar; süreklilik (devamlılık), benimseme (inanç) ve devlet desteği (hukukî unsur)dir. (Dursun, 2011: 1-3)

Türk hukuk sisteminde pozitif hukuka aykırı örf ve adetler hiçbir şekilde kabul edilemez (Işıқтаç 1997: 60). Burada pozitif hukuk ibaresi evrensel kabuller olmalıdır. Zaten toplumsal örf ve adetler toplumlara özgüdür. Bir başka toplumun kabul etmesi ve kabullenmesi beklenemez. Fakat pozitif hukuk oluşumuna yerel kabullerin de kaynaklık ettiği unutulmamalıdır. Sözelimi zina şeriat hikmünde cezalandırılırken Batı hukukunda zina suç sayılmaz. Zina Batı toplumunun toplumsal kabullerine aykırı olsaydı bunun modern hukukta şu anki karşılığı farklı olabilirdi. Yani burada vurgulanmak istenen, aslolan yine toplumun bakış açısıdır. Yani her uygulama halkın bakış açısına uygun olamaz. Ayrıca hırsızlık evrensel bir suç gibi görülse de bazı toplumların yağmacılığı kahramanlık olarak gördüğü unutulmamalıdır. Derleme alanı olarak seçilen bu köyde de bazı durumlarda horozve hindi çalmak, damadın ayakkabısını ve düğün soğanını çalmak, ayrıca hasat zamanı gizlice harmandan tahıl çalıp satmak gelenekleri vardır.

Daha önceden de belirtildiği üzere hem modern hukuk kurallarını hem de İslam hukukunu şekillendiren örf ve adetler, gelenek-görenek ve töre gibi kavramlar halk için aynıdır ve tek bir gerçek noktada birleşir; o da halkın olmazsa olmaz kabulleridir. Kâtip Çelebi'ye göre örf ve âdetler (1997: 725); “şeriat ve kanunca olmayıp yerine ve zamanına göre olan gelenek ve hüküm; kanundan ayrı olarak halkın uyduğu töre ve görenek; töre ve görenek” şeklinde bir tanıma sığdırılmıştır. Burada dikkat çekici olan şeriat ve kanunca olmayan ifadesidir.

Tüm bu kaynaklar, halk hukukunun modern hukuk kuralları oluşumundaki payını gözler önüne sermektedir. Bu durum neticesinde kanunlaşan halk hükümleri, uzun bir süreç dahilinde ve ihtiyaçlar dahilinde bazı değişimlerle şekillenmiş olabilir.

Önceden tanımları verilen ve sınırları çizilen “halk hukuku”; halk hukukunun hüküm vermede ve uygulamadaki altbaşlıkları olan “töre”, “örf”, “âdet”, “gelenek”, “an’ane” ve “görenek” gibi kavramlardan hareketle derlenen malzemelerin hangi altbaşlığa ait olduğu ve “mutlak uygulanmalı, olmalı ve aktarılmalı” özellikleriyle ne derecede hukuki oldukları saptanabilecektir. Fakat oda efradının yani kaynak kişilerin tüm bu kavramları aynı anlamda kullandığı unutulmamalıdır. Töre, örf, âdet, gelenek ve görenekler “olmalı” ve “uygulanmalı” anlamlarında kullanmalıdır. Ayrıca tüm bu kavramlar toplumsal düzenin oluşması açısından olumlu kavramlar olarak görülür.

3.3. HALK HUKUKU VE KÖY ODALARI

3.3.1. GÜMÜŞTEPE KÖYÜ'NÜN DOĞU VE BATI ODALARININ İŞLEYİŞİ

3.3.1.1.Genel İşleyiş Olarak Gümüştepe Köyü Odaları

Orta Anadolu; kışları çok sert ve çetin geçen bu bölgede kış süresi genelde altı-yedi ay civarındadır. Eylül ayının ortasından itibaren soğumaya başlayan bu bölgede, soğuklar mayıs ayının ortasına kadar sürer. Karın var olduğu aylar ise eylül, ocak, şubat bazen de mart ayının sonuna kadar olan zamandır denilebilir.

Kış ve yaz aylarının hem mistik hem de diğer özellikleri ile tüm Anadolu'da olduğu gibi Orta Anadolu insanları açısından özellikle de geçiş dönemlerinin önemi büyüktür. Bütünü bir değişimin yaşandığı bu dönemler, insanların algılarını, buna bağlı olarak kültürel ve dini yönleri olan oyunlarını da etkilemiştir.

Fazla geriye gitmeden ve görüş açısını derinleştirmeden yapılabilecek olan en sığ değerlendirmelerde dahi soğuk havaların ve karlı havaların insanları belirli yerlerde topladığı ve iletişim kurmaya fayda sağladığı söylenebilir. Aynı zamanda sıcak aylarda yapılan gözlemlerin hem sözel ifade biçimleriyle hem de hareketler ile anlatılma-değerlendirilme- oynanma imkânları olur. Çünkü birlikte geçirilen vakit çok uzundur ve iletişim kaçınılmazdır. Destan, masal, hikâye gibi sözel anlatılarda anlatı hacminin ilk hacminden veya oluşturulmuş ilk biçiminden daha geniş oluşu; sıfatların, abartılı olağanüstülüklerin ve yeni bölümlerin bu ilk biçime karıştırılıp harmanlanmasında sürekli iletişimin payı yadsınamaz. Bu etkileşim geniş bir perspektiften bakıldığında zaman toplumsal birikimlerin kaynaştırılmasıdır. Çünkü günlük hayatta karşılaşılan olayların bir köy ortamında anlatımı, değerlendirilmesi ve ilgi çekiciliği en iyimser bakış açısıyla bir aylık süredir. Fakat bu olaylar en az altı ay kadar daha anlatılmalı, dinlenmeli, değerlendirilmeli ve ilgi çekmelidir. Anlatının ölümsüzlüğü ise en son aşamadır. Fakat tüm bu sürecin ayrıntılarıyla değerlendirilmesi başka bir tez konusudur. Burada dikkat çekilmek istenen durum iletişim ve etkileşimdir. Çünkü hiçbir toplumsal kabul iletişim ve etkileşimden bağımsız oluşmaz veya olgunlaşmaz.

Köy odaları Gümüştepe Köyü'nde, erkeklerin sosyal hayatında ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. Tespit edildiği kadarıyla, genellikle farklı yaş gruplarının oluşturduğu 3 oda ve 1 adet de kuşçuların toplandığı ayrı müstakil bir oda vardır.

Köyde hemen her evde televizyonun olması ve bir adet de kıraathanenin olmasına rağmen odalar her zaman köylüler için vazgeçilmezdir. Odalar geceleri olduğu gibi kışın gündüzleri de açık olur. Oda efradı akşam evde oturmak yerine odaya gelmelerinin sebebini sohbet, muhabbet ve arkadaşlık ortamının güzelliğiyle açıklarken; kıraathaneye gitmemelerinin sebebini kumar oyunundan duyulan rahatsızlık, istenildiği gibi hareket edip muhabbet edememe ve sigara dumanından rahatsızlığa bağlamıştır.

Köy odalarının her türlü ihtiyacı imece usulü ortak yükümlülük alma prensibiyle giderilir. Durumu olmayan oda fertlerinden genelde para alınmaz.

Köy odalarında, büyüklerin odası hariç diğer her iki odada da nöbetçilik sistemi vardır. Büyüklerin odasında ise yaşça küçük olanlar ve gönüllüler hizmet ederler. Nöbetçilerin görevleri odayı toparlamak, çay demlemek, bulaşıkları yıkamak gibi görevlerdir. Nöbetçilikte yaş sınırı yoktur. Oda başkanları dâhil herkes nöbetçiliklerini eksiksiz ve kusursuz yapmak zorundadır. Nöbetçiliklerini kusurlu yapanlara ise yemek yapma ve davet verme cezası verilir.

Gençler ve orta yaşlıların odalarında birer adet *Oda Başkanı* vardır. Başkanlar odaların kendi prosedürlerini uygularlar ve mali gelir-giderlerden onlar sorumludur. Tüm bunların dışında oda başkanlarının diğer oda efradından hiçbir farkları yoktur. Fakat odalarda belirli bir ağırlıkları vardır. Hacı Osman Erdoğan'ın dediği gibi (2013) "Para onlarda toplanır. Lafları kanun gibidir. Hiç taviz vermez". Ayrıca herhangi bir anlaşmazlıkta oda başkanları olaya el atar ve olayı çözüme kavuştururlar. Fakat değerlendirmeler esnasında görüleceği üzere yıllardır odalarda herhangi bir dövüş-kavga olayı olmamıştır. Bu durum çok şaşırtıcı olmasının yanında oda ahlakının ve kurallarının ne derece eksiksiz uygulandığının da bir kanıtıdır.

Büyüklerin toplandığı oda Yusuf Subaşı'ya aittir. Kendisine bu oda, babadan ve dededen kalmış bir mirastır. Bu odanın fiziksel durumu oldukça iyidir; fakat diğer iki odanın fiziksel durumları pek iç açıcı değildir. İç mekân çok temizdir ama dış mekân bakımsızdır. Her iki oda başkanı da imkânları olsa odalarını yeniden kendi plânlarına

uygun olarak yapmak istediklerini belirttiler. Çünkü odaları dar ve eskiydi. Oyun çevirmeyi ve kalabalık toplantıları kaldıracak seviyede değildi. Kullanılan odalar terkedilmiş ve boş evlerin derme çatma tamir edilmesiyle ancak oturulabilir kıvama getiriliyordu. Köyün batısındaki odanın başkanı Salih Delibaş'ın da dediği gibi (2013), odalarını neredeyse her sene tamir ediyorlardı. Geleneğin ve gelenek içindeki uygulamaların devamlılığı açısından odaların yenilenmesi şart gibi görülüyor.

Genç ve orta yaşlıların oluşturduğu odalardan köyün doğu tarafında olanda katılımcılar için belirli bir yaş sınırı yoktu. Çünkü bu oda caminin dolayısıyla da köy imamının kontrolünde olan bir odaydı. Bu durum iki yıldır böyle. Daha önceleri farklı ve bağımsız odaya sahip olan oda halkı kendi odalarını kuruncaya kadar bazı eski kurallarını rafa kaldırmak zorundalar. Çünkü çocuk seviyesinde bazı kişiler odaya geliyor ve bu durumdan başta Halil Kitir olmak üzere çoğu katılımcı memnun değil. Zaten bu sene oda her gün açılmamış ve katılımcıların da odalarda devamlılığı sözkonusu değil. Fakat köyün batı kısmındaki oda için tam tersi bir durum sözkonusudur. Bu odada hem alt hem de üst yaş sınırı var. Oda efradı yıllar yılı hep aynı ve kuralları da sıkıdır. Halk hukuku ile alakalı sorulara her iki oda da hemen hemen aynı cevapları verseler de oda yönetimi konusunda farklı cevaplar aldım. Ayrıca bu odada hemen herkes aynı jenerasyon ve emsal kişiler. Küçük çocukların girmesi kesinlikle yasak. Gelmek isteyen 15-20 yaş arasındaki kişiler ilk başta uyarılıyor ve sonra uygulama bölümünde de anlatılacağı üzere ya ışık söndüyle cezalandırılıyorlar ya da kovuluyorlar. Oktay Toprak'ın da dediği gibi (2013) kovulurken belki de sıtlarına soba demiri fırlatılabiliyor.

Odalarda oyun çıkarma geleneği eskiye nazaran az olsa da kısmen vardır ve oyunlar bilinir. Fakat esas olan yeme-içme ve sohbet etmedir. Oynanan oyunlar, anlatılan meseleler hep güldürmeyi amaçlar. Oynanan oyunlar için herhangi özel kostümleri yoktur. En fazla bazı oyunlarda süpürge, kemer ve kül gibi şeyler kullanılabilir.

Odalarda avcılığa (Hacı Osman Erdoğan, Oktay Toprak, Yalçın Özcan gibi), kuşçuluğa (Oktay Toprak gibi), defneciliğe (Salih Delibaş, Yalçın Özcan, Turgut Subaşı, Mustafa Çolak gibi) ve köpekçiliğe (Hacı Osman Erdoğan gibi) meraklı olanlar da vardır. Bunlar kişisel tecrübelerini ara sıra kendi aralarında paylaşırlar. Tüm bunların dışında odalarda hemen hemen her türlü konu konuşulur. Yaşıt insanlar; yani

emsaller, kendi aralarında en üryan konuları açıkça konuşurlar. Fakat odalarda yaşça küçük olan birileri varsa bu konular hiç konuşulmaz. Çünkü büyükler küçüklerin karşısında seviyelerini korumak isterler.

Odalarda eski odaların aksine Dede Korkut ve Köroğlu gibi hikâyeler anlatılmamaktadır. Fakat tüm odalarda bu hikâyelerin içerikleri bir şekilde bilinir. Buda bu hikâyelerin daha önce anlatıldığının kanıtıdır. Oda efradı da aksi bir durumu savunmuyor. Zaten Köroğlu hikâyesinin bir varyasyonunu derlenmiştir.

Halk arasında roman ihtiyacını bir şekilde karşılayan hikâye anlatma geleneği (Halk Edebiyatı El Kitabı, 2005); konuları, içeriği ve anlatım tarzı değişmiş olmakla birlikte hâlâ bir şekilde varlığını devam ettirmektedir. Sıradan bir olay bu odalarda destanlaştırılarak anlatılır. Söz gelimi bir çoban *Mavi Kurt* veya *Öküz Gövdeli Yılan* görür veya bir başkası yonca biçerken *Keçi Boynozlu Yılan* görebilir. Tüm bunlarla beraber odalar, anlatıları daha önceki sayfalarda kategorize edildiği gibi farklı özellikleri ve konuları bünyelerinde taşırlar. Fakat bundan sonra derleme-değerlendirme bölümlerinde halk hukuku ile alakalı sorular sorup onlarla alakalı değerlendirmeler yapılacaktır.

3.3.1.2.Genel Uygulamaları ile Gümüştepe Köyü Odaları

3.3.1.2.1. Işık Söndü Uygulaması

Işık Söndü uygulaması köy odalarının eski geleneklerinden biri değildir. Fakat sonradan sonraya bir şekilde ortaya çıkmış bir uygulamadır. Her iki odada da uygulanan ışık söndünün, büyüklerin odasında oynanma ihtimali yoktur ve oynanmaz da zaten.

Şimdiki oda fertlerinin de ifadelerinden hareketle 5-10 senelik bir süreçte uygulanan bir uygulamadır. Bu durumdan daha önceleri bu uygulamanın olmadığı çıkarılamaz. Yaşları itibariyle zaten bu insanlar daha önceki yılları bilemezler.

Işık söndü uygulaması özetlenecek olursa: Odada bazı durumlarda bir kişi hedef alınarak ışık söndürülür ve herkes o kişiye şiddet uygulamaya başlar. Fakat bu uygulama herkese yapılmaz. Uygulamanın temel amacı gülmek ve eğlenmektir.

Salih Delibaş, Mustafa Çolak ve Murat Yeter'in açıklamalarından hareketle (2013) ışık söndünün yapılabilmesi için kendilerince belirli bazı şartların oluşması lazım. Bunu sadece bir oyun olarak gören oda efradı, kişilere karşı herhangi bir art niyetlerinin olmadığını söylüyorlar. Bir kişiye ışık söndü yapılabilmesi için o kişinin toplumu dürtükleyici hal ve hareketlere girmesi gerekiyormuş. Tipinin kayık, hal ve hareketlerinin tuhaf olması lazımmiş. Ayrıca hazırlık yapılmadan olurmuş ve anlık bir olaymış. En önemlisi de o kişinin nasibinin olması gerekirmiş. Işık söndü yapılan kişiler ve yapılma sebepleri şunlardır:

Dayıoğlu lakabındaki bu kişi en fazla ışık söndüye maruz kalan kişidir. Bir kaç defa ışık söndüye maruz kalan bu kişi, oda efradına göre artık yalvarsalar da odaya gelmez. Dayıoğlu lakabındaki bu kişinin konuşmaları ve hal-hareketleri oda fertlerince garip bulunuyor. Ayrıca bazı yalanları da nasiplenmesinin bir sebebi olarak görülüyor. Köyün Soğukgöze adlı mevkide cinleri halay çekerken görmüş ve bunun üzerine ışık söndü ile cezalandırılmış. Yine bir gün odada milli piyangoda büyük ikramiyenin kendisine çıktığını söylemiş. İlk başta şaşırın ve Dayıoğlu'nu tebrik eden oda efradı sonra bilete bakmış ve Dayıoğlu'na büyük ikramiyenin ona çıkmadığını anlatmaya çalışmışlar. Fakat bunu kabullenmeyen Dayıoğlu yine ışık söndüyle cezalandırılmış.

Kurdoğlu lakabındaki bir kişi ise sadece nasibi olduğu için ışık söndüye mağruz kalmış.

Keko lakaplı bir kişi ise saçlarının kabarık olması ve aşırı nezaketle konuştuğu için ışık söndüye maruz kalmış.

Güvener isimli bir kişi, odada küfürlü konuştuğu için ve odanın genel düzenini bozduğu için ışık söndüye maruz kalmış.

Deli Mahmut isimli köyün delisi ise ilk olarak odaya gelmiş. Onu güzelce misafir eden oda efradı sonra iyilikle gitmesini söylemişler. Kabul etmeyince ve hergün geleceğini söyleyince o da ışık söndüden nasibini almış.

Işık söndü uygulaması, kuralları ihmal eden ve odanın jenerasyonuna yani yaş sınırına uymayan kişilere bir daha gelmemeleri için yapılan bir uyarı şeklinde algılanabilir. Odanın standart uygulamalarını devam ettirebilmesi için bir otokontrol olarak da görülebilir.

3.3.1.2.2. Yalancı Köşesi Uygulaması

Yılın 5 ayı aynı kişilerle ve aynı mekânda sürekli olarak oturan oda fertleri, hergün hemen hemen aynı zeminde belirli konularda konuşurlar. Bir zaman sonra konuşabilecekleri konuları tükenir ve artık yaşanan tecrübeler abartılarak anlatılmaya başlanır. İşte bu süreçte yalanlar devreye girer ve *Yalancı Köşesi* de böylece odalarda uygulama alanı bulur. Bir bakıma destan, masal ve hikâyelerin oluşmasındaki sacayaklarından biri de; sürekli iletişim halinde olan insanların anlatı geleneğini böylece geliştirip, anlatılan metnin de bu bağlamda hacim kazanmasıyla yeni bir şekle kavuşmasıdır. Böylece sıfatlar eklenmiş ve beklide bazı hikâyeler birleştirilmiştir. Yani sıradan bir yılan, keçi boynozlu yılan olabilmektedir.

Odadaki yalancı köşesi uygulaması ise şöyledir: Yalan söylediği anlaşılan bir kişi lafa başladığı zaman sözü kesilir. “Arkadaş sen yalan söylüyorsun. Eğer devam etmek istiyorsan yalancı köşesine geç.” denir. Geçerse lafları tıpkı gerçekmiş gibi büyük bir dikkatle ve hayretle dinlenir. Hatta anlattığı konuyla alakalı çeşitli sorular bile sorulur. Eğer ki kişi yalancı köşesine geçmeyi reddederse lafi dinlenmez. O birşeyler anlatırken odadakiler başka şeylerle ilgilenirler.

Salih Delibaş’a göre (2013) büyük yalancılar odaların güzidesidir ve vazgeçilmezidir. Onlar bazı durumlarda odada baş tacıdır. Mustafa Çolak ise (2013) büyük yalancılar saygı duyduklarını ve onlara müdahale edilmemesi gerektiğini söylüyor. Mustafa Çolak’a göre büyük yalancılar köyde vaşak, mavi tilki ve panter gördüğünü iddia eden Halis abi; keçi boynozlu ve camız gövdeli yılan gören Hasan Dayı gibi kişilerdir.

3.3.2. KAMU HUKUKU

Toplumsal bağlamda, toplumu rahatsız edebilecek ve sadece bireyi ilgilendirmeyen geniş çaplı meseleler halk hukukunda da kamu hukuku bağlamında değerlendirilebilir. Tüm bunlar toplumsal ahlaka aykırı olan tutum ve davranışlar, zina, hırsızlık, yemin içme, yağma yapma ve köyün otlak ve sularının korunması gibi meseleler olabilir. Ancak tüm bu meseleler birbiriyle iç içe girmiş ve özel hukukla da bağıntılı meseleler olabilmektedir. Söz konusu ahlaksız davranışlar şahsın hukuku ile alakalı olup aynı

zamanda tüm bir köyün kabulleriyle alakalı olduğu için kamu hukukuyla da alakalıdır. Ayrıca bu bağlamda düşünülürse bizim aile hukuku bağlamında değerlendirdiğimiz evlilik meseleleri de mahalle ve köy büyüklerin onay verdiği meseleler olabilmektedir. Tüm bu ayrışmalarla beraber mesele karmaşık bir hal alabilmektedir. Bu yüzden hem derlemeler hem de değerlendirmeler özel hukuk bağlamında değerlendirilecek ve kategorize edilecektir. *Koruma Damı* gibi toplumsal uygulamalar da, hayvanların tarlalara zarar vermesinden dolayı, aynı zamanda esyaya bir zarar verme durumu olduğundan eşya hukuku bağlamında değerlendirilecektir. Ayrıca *Köy Bekçisi* ve *Kır Bekçisi* uygulamaları ve işleyişi de yine eşya hukuku bağlamında değerlendirilecektir.

3.3.3. ÖZEL HUKUK

3.3.3.1.Şahsın Hukuku

3.3.3.1.1. Kişilik

Bir insanın kişilik sahibi olması modern hukukta olduğu gibi halk hukukunda da önemlidir. Çünkü herhangi bir kişinin yaptığı davranış bir köyde “etkiye karşı tepki” felsefesiyle karşılık bulur. Kişilik sahibi olmayan hiçbir insanın yaptığı davranışlar belirli bir kıymete tabi değildir.

Mustafa Çolak’a göre (2013), bir adamın lafının dinlenmesi ve kişilik sahibi olması için askerliğini yapmış olması ve evlenmiş olması gerekir. Salih Delibaş ise (2013), evli olmayanın karakterinin olmadığını ve lafının dinlenmeyeceğini belirtiyor. Cahit Özkan göre (2013), evli olmayan adamın lafı tıpkı itin osuruğu gibidir; yani önemsenmez.

Köylülere göre insanın eşi kişiyi tamamlayan ve o kişinin eksiklerini kapatan önemli bir unsurdur. Mustafa Çolak’a göre avradı olmayanın aklı da olmaz.

Mustafa Çolak’a göre bir kişi 0-15 yaşlarında çocuk, 15-25 yaşları arasında genç, 25-40 yaşları arası yetişkin, 45 ve üstü yaş grubu ise sabunluk; yani yaşlıdır. Cahit Özkan da buna benzer bir sınıflandırma yapar. Ona göre; 10 yaşına kadar bir kişi taze kırık (eşek yavrusu), 10-20 yaşları arası genç, 20-35 yaşları arası ehl-i kâmil, 35-üstü yaş grubu ise sabunluktur.

Köylülere göre 40 yaşı yaşlılık sınırı olarak görülmektedir. Ayrıca sınıflandırmada kadın erkek ayrımı yapmamaları ve İslamî erginlik sınırını önemsememeleri de dikkat çekicidir. İslam hukukunda daha doğrusu Kur'an'ın buyurduğu erginlik sınırı köylülerin kabul ettiği sınırdan çok farklıdır.

Kur'an'da kişiler yaşlarına göre ergin (=baliğ) veya ergin olmayan (=sagır=küçük) olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kızlarda 9., erkeklerde 12. yaş erginliğin başı ve her ikisinde de 15. yaş erginleşmenin sonu sayılır.

Burada önemli olan, halk algısı bağlamında erginlik sınırına girmemiş olanların eylemlerinin pek dikkate alınmadığıdır. O halde bu kişiler örf, âdet, gelenek ve göreneklerin uygun gördüğü cezalara muhatap kabul edilemezlerdir. Fakat çocuk kabul edilen bu kişiler aynı zamanda bu sosyal normları erginlik sınırına gelene kadar öğrenmekle mükelleftirler.

Yaş sınırı, köyde, bir kişinin sözünün dinlenmesi ve yetişkin olarak görülmesinde tek başına yeterli bir kriter değildir. Yetişkin bir kişi küçük ve büyüklerine karşı oturaklı davranmalı, kötü alışkanlıkları da olmamalıdır. Fakat yaptığı yanlış ve aykırı durumlardan yaşı gerektirdiği ölçüde sorumludur ve bu bağlamda cezalandırılır. Bir çocuk hırsızlık yapmadığı takdirde hemen her davranışı normal karşılanırken bir yetişkin için bu durum sözkonusu değildir. Yetişkin bir kişi köyde yaptığı her harekete dikkat etmelidir.

Köyde içki içme ve çapkınlık pek hoş karşılanmaz. Böyle kötü alışkanlıkları olanın köyde adı çıkar ve bu durumda gördüğü itibardan evlenmeye kadar pek çok konuda başı derde girebilir. Fakat gizliden sigara içme durumuna göz yumulur. Ama kesinlikle büyüklerin karşısında sigara içilmemelidir. Bu bağlamda büyüklerin önünde sigara içilmemesi gelenek kapsamında değerlendirilebilir.

Kuralları ihmal eden ve saygısızlık yapan bir gence tüm köylülerce ceza verilir. Örneğin; sigara içerken yakalanan bir gence köyden herhangi bir yetişkin ceza verebilir. Ailesi duyarsa bir ceza da onlar verir. Cahit Özkan'ın dediği gibi eğer kendi çocuğu böyle bir şey yaparsa köydeki herkes cezasını kesebilir. Eğer ki çocuğu büyüğüne karşı çıkıp terbiyesizlik ederse bir ceza da kendisi verir ve götürüp o büyüğün elini öptürür,

özür diletir. Fakat tüm bu uygulamalar katı bir kesinlik içermez. Hepsi yapılmalı algısıyla kabul edilen bir halk hukuku uygulamasına tabidir.

Köy yerinde genç ve çocukların büyüklerine karşı sorumlulukları vardır. Mustafa Çolak'a göre köy yerinde küçüklerden devamlı saygı beklenir. Saygısız davrananlar dışlanır ve onlara terbiyesiz gözüyle bakılır. Lafları mesinmez (önemsenmez) ve kimse onlarla ne arkadaş olmak ister ne de onarlara kız verilir. Tabi büyüklerin de çocuklara karşı yükümlülükleri vardır. Cahit Özkan'a göre küçüklerin yanında güzel şeyler konuşulmalıdır. Dini konular anlatılmalıdır. Kötü yola gitmeyin ve chatleşmeyin denmelidir. Salih Delibaş'a göre, bir çocuk saygıyla ve töreyle yetiştirilmelidir. Çocuğun gelenek-görenek içinde terbiyelenmiş olarak âdâba-usûle uygun bir hâl alıp şekillenmesi gerekir.

Kaynak kişiler bu tavsiyeleriyle çocukların taklit etme yönüne vurgu yapıyorlar ve büyüklerin çocuklara karşı iyi örnek olmaları gerektiğini vurguluyorlar.

Burada büyüklerin küçüklerden beklentisi ve küçüklerin büyüklerden beklentileri "yapılmalı" özelliği taşıdığından gelenek ve âdetlerin hukuki yaptırımına dahil edilir. Ancak yapılabilecek büyük saygısızlıkların örfi hukukun sert uygulamalarına tabi olabilir.

İslam hukukunda ise anne ve babanın çocuklarını erginlik dönemlerine kadar yetiştirme ve ihtiyaçlarını karşılama sorumlulukları vardır. Çocuklardansa saygılı ve ölçülü davranmaları beklenir. Bu durum Türk aile sisteminde biraz farklıdır. Türk aile sisteminde bir evlat ölene kadar atasının, babasının ve annesinin yönlendirmelerine ve gözetimlerine tabidir. Verdiği her kararda büyüklerine danışmalı; hem onlara destek olmalı hem de onlardan yardım ummalıdır.

3.3.3.1.2. Şahıslara Karşı Yapılan Fiziksel, Sözlü ve Cinsel Saldırıları

Köyde vuku bulan hiçbir fiziksel, sözlü ve cinsel saldırılar mahkeme yoluyla çözüme kavuşturulmak istenmez. Çünkü yapılabilecek bu tür saldırıların cezasını en iyi saldırıya uğrayan kişilerin kendisi, arkadaşları, ailesi veya akraba çevresi verir. Böyle bir durumun kendi bağlamının dışında mahkeme yoluyla çözülmesi utanç vesilesidir. Zira köylülere göre mahkeme bu konuda hem yavaş hem de verdiği kararlar itibariyle sorunu

çözemez. Aslında bu tür sorunlar kısasa kısas yöntemiyle çözülür denebilir. Yani fiziksel saldırıya karşı fiziksel saldırı, sözlü küfürle karşı küfür ve cinsel saldırıya karşı fiziksel saldırı ve aşağılayıcı, küçük düşürücü küfür sözkonusudur. Ancak bu yolda yaşanan olay yok gibidir veya anlatılmaz; fakat bu tür olaylar karşısında verilebilecek cezalardan bahsedilir. Çünkü var olmuş bir olaydan bahsetmeyip yokmuş gibi davranmak köylülerce çok akılcı bir sistemdir. Bu bağlamda Saliha Tüfek'in verdiği bir örnek derlenmiştir:

Saliha Tüfek (2010),

“Evvelden bir Simsor varmış. Onu öldürmüşler. O Simsor da Köse'nin babasıymış. O bir Karetlerin Hacı'nın analığı varmış, onu seviyom dimiş. Bir de Cambaz'ın avradını seviyom dimiş. Cambazın babasıyan o Karetlerin Hacı'nın babası bir olmuşlar, o Simsor'u öldürmüşler. Köse'nin babasını, Hasan'ımış adı da köylü Simsor dirimiş. Onu öldürmüşler”.

Anlatılan bu olay yaklaşık elli senelik bir olaydır ve kişilerin eşlerine karşı yapılmış olan bir sözlü sataşmanın ölümle cezalandırıldığı bir uygulamaya örnektir. Geleneksel halk hukuku ile cezalandırılan Simsor lakaplı kişi aslında töre ve örfün getirdiği katı ceza verme yöntemiyle cezalandırılmıştır. Köyde töre ve örf hükümlerinin katı bir tavırla uygulandığı yegane mesele cinsel saldırı olaylarıdır. Bu olay köylülerce mahkemeye intikal ettirilmemiş ve unutulup gitmiştir. Ayrıca bu olaylar cezalandırılırken İslami hükümler pek bilinmediğinden dikkate alınmaz ve bu hükümler bu yüzden uygulama alanı bulamazlar.

Köy içinde erkek ve kadınlara bazen sözlü olarak bazen de fiziksel olarak yapılan cinsel saldırılar olabilir. Salih Delibaş, bu köyde böyle bir durumun ne olabileceğini ne de olma durumunun olduğunu belirtiyor. Mustafa Çolak ise fiziksel saldırıların olamayacağını fakat gençlikte binde bir laf atma durumunun olabileceğini belirtiyor. Fakat bu eylemi yapan kişinin, askerliğini yapmış bir kişi ise ömürlük damga yiyeceğini ve kendisini çok zor affettireceğini belirtiyor. Salih Delibaş'a göre o kişi artık piç sınıfındadır ve onun sınıfı artık ayrıdır. Onun yeri, yurdu ve benliği böylece ayrı bir yerdedir. Yani toplu yaşamın çok önemli olduğu köy ortamında o kişi artık ötekileştirilir. Kendisini uzun yıllar itikata bağlarsa ve inandırıcı olursa ancak böylece kendisini affettirir. Oda da ise bu tip insanlar kesinlikle barındırılmaz.

Mustafa Çolak, bayanların erkeklere karşı fiziksel ve cinsel saldırıda bulunamayacağını ve laf atmalarının sözkonusu olmadığını belirtiyor. Olmuşsa bile kendisine olmadığını belirtiyor ve espriyle bu konuda çok muzdarip olduğunu söylüyor.

Cahit Özkan artık böyle şeylerin açıktan değil telefon ve internetle yapıldığını söylüyor. Eskiden çeşme başlarında buluşmaların olduğunu, laf atmaların ve mani deyişmelerinin de olduğunu belirtiyor. Gençken laf atmak istediğini; fakat kendisini pek hana-yola koyanın olmadığını belirtiyor.

Aslında tüm bu olumsuz kabul edilen durumlarda en önemli unsur, yapılan eylemin köylülerce duyulmamasıdır. Köylüler gözleriyle görmedikleri ve ayrıntılarıyla bilmedikleri pek çok olayı sineye çekerbilir; ancak olay duyulmuşsa birşeyler yapmak gerekir. Çünkü ailenin köy içinde sosyal statüsünü koruması gerekir. Mustafa Çolak'a göre buluşmaları, görüşmeleri ve laf atmaları kimse duymamışsa bunun adı gizlidir ve hiç olmamış gibi davranılır.

Delaney'in, Ankara'nın bir köyünde yürütmüş olduğu antropolojik çalışmasına göre (2012); "bir köyde evlilik öncesi cinsel ilişki nadiren görülür. Gerçekleştiğinde son derece ağır cezalar verilir ama varolduğuna da şüphe yoktur. Böyle bir ilişkisi olan ya da hakkında dedikodu çıkan bir kızın evlenmesi tehlikeye girer. Ayrıca evlenmemiş bir kızın herhangi bir yere tek başına gitmesi çok zordur. İnsanlar fiziksel olarak birbirlerine çok yakın yaşarlar. Her an komşularının gözetimi altında yaşarlar. Çoğu kimse dışardan gelen birini haber vermesi için çoban köpekleri besler".

Bir olayın olduğunu iddia etmek köy içinde de kanıt ister. Aksi halde iddia geçersizdir ve iftira olarak değerlendirilebilir. Köy yerinde yüz yüze bakan insanların hiçbiri, kendi sorunu olmadığı halde, dertsiz başını ağrıtmak istemez. Çünkü bu suçların toplumsal bağlamda cezası töre ve örfi halk hukuku cezalarına tabidir. Mahkemede hukuk anlık olayın verilebilir cezasını keser. Köylü ise verilecek cezayı anlık uygulamaz koca bir ömre yayar. Bu ceza daha bir çekilmez olmalıdır.

Kavga-dövüş olayları da kendi bağlamında çözülür. Küsen kişiler arkadaşları vasıtasıyla barışırlar. Bayramlar bu barışmalara en önemli vesilelerdir. Bir köyde hemen herkes bir şekilde akrabadır veya arkadaşlık ortamlarıyla birbirlerine bağlıdır. Küçük problemler fazla büyütülmez ve anlaşmazlıklar çözümlenmeye çalışılır. En kötü ihtimalle çözüm zamana bırakılır. Fakat mahkeme yoluyla çözüm kesinlikle düşünülmez. Bu tür olaylar geleneksel yöntemlerle ve uygulanabilir halk hukuku kabulleriyle halledilmeye çalışılır. Bu tür sorunların çözümüne İslami kabuler de büyük katkı sağlar.

3.3.3.1.3. Ad Verme

Türk edebiyatının en önemli yazılı kaynaklarından olan Dede Korkut hikâyelerinde bir çocuk ancak kan döküp baş kestiğinde ad alır. Bunun yanında bir avda iri ve güçlü bir hayvanı öldürmesi veya bir boğayı güreşip yıkması da ad almasına vesile olabilir. Boğaç Han böylece toplumda statü sahibi olmuştur. (Ergin, 2005) Yapılan başka kahramanlıklar da isim almaya vesiledir. Pay Püre'nin oğlu, bezirganları gavurlardan kurtardığı için Bamsı Beyrek adını alır. (Ergin 1997: 120-121) Ad koyma işini ise obanın büyüğü olan Dede Korkut yapar.

Günümüzde bu köyde adın büyükler tarafından konması geleneği hala devam etmektedir. Fakat çocuklara isim takılması için çocuktan kahramanlık yapması beklenmez. Bu, ancak lakap takmayla daha sonra yapılabilir.

Cahit Özkan'a göre (2013), ad İslama uygun verilir. Anne-babaya danışılır. Eğer danışılmazsa eşşek kaçar palan düşer. Kız tarafından ziyade ilk olarak erkek tarafından isim konulmalıdır. Bir erkek annesinin adı dura dura gidip kaynanasının adını korsa hapi yutmuş demektir. Annesi o çocuğu belki ne çağırır ne de sever.

Salih Delibaş'a göre ise (2013), isme büyükler karar verir. Büyükler de Kur'an'a yakışır isim kor. Ataya danışılmazsa iyi bir durum olmaz. Saygı çerçevesine yakışmayacak en büyük hareket budur. İsim koymak büyüğe yakışır.

Köyde ad verme ile ilgili ilginç bir gelenek de vardır. Çocuğun kendisine benzemesini isteyen bazı kişiler doğan çocuğun ağzına tükürür. Böylece kendi karakterinin çocuğa geçeceğine inanılır. Ayrıca toplumun sevdiği karakterleri anımsamak için çocuklara isim takıldığı da olur. Tüm bunların yanında doğan çocuğa yakın çevre tarafından altın takma geleneği de vardır.

3.3.3.2. Aile Hukuku

3.3.3.2.1. Aile İçi Hukuk

“Aile içi hukuk” sisteminin işleyişindeki en belirgin unsur büyük-küçük ayrımıdır. Saygı bağlamında da değerlendirilen bu işleyiş aile içinde olduğu gibi diğer kurumlara da yansımıştır. Ailenin büyüğü olduğu gibi, sülalenin büyüğü ve nihayetinde devlet büyüğü olan hakan vardır. Aslında büyük, İslamiyetten önceki Türklerde var olan atalar kültürüne bağlı olmalıdır. Şimdilerde Anadolu'da olduğu gibi bu köyde de atalar kültü

anlayışının tortuları görülebilir. Bayramlarda evdeki büyüklerin ellerinin öpülmesinin yanında mezarlara gidip daha eski aile fertlerinin ziyaret edilmesi, ayrıca gelin eve getirilmeden önce mezarlığın ziyaret edilmesi atalar kültü anlayışı doğrultusunda yapılan uygulamalardır. Söz konusu büyük algısı Dede Korkut boylarında da görülür. Dede Korkut, kahramanlık gösteren yiğitlere ad koyan, babalarına ya da beylerine; bu yiğitlere beylik ve maiyet verdiren, onlara toplumda statü kazandırmaya yardımcı olan kişidir. Böylece toplumdaki hiyerarşinin düzenli bir şekilde işlenmesini sağlayacak hukuki süreci yönlendirendir. (Eröz 1990: 118) Türk edebiyatının en önemli yazılı kaynaklarından biri olan Dede Korkut kitabı, türkolojinin diğer alanlarında olduğu gibi halk hukuku için de önemli bir kaynaktır ve bu tezde de faydalanılacaktır.

Dede Korkut boyunda ana-oğul ve karı-koca ilişkilerini gösteren “Dirse Han Oğlu Boğaç Han” boyunda, Boğaç Han avdan dönmeyince annesi kırk ince belli hatunu da yanına alarak onun peşinden gider. Babası tarafından vurulmasına rağmen babasına kin gütmez ve annesinin ricası üzerine babasını düştüğü zor durumdan kurtarır. (Ergin 2005)

“Kazan Bey’in Oğlu Uruz Bey’in Esir Düşmesi” adlı boyda Boyı Uzun Burla Hatun, oğlu avdan dönmeyince Kazan Han’dan hesap sorar. (Ergin 1997: 163-167) “Begil Oğlu Emren” (Ergin 1997, 217-218), “Dirse Han Oğlu Boğaç Han”, “Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı” hikâyelerinde de kadınlar en az erkekler kadar statü olarak söz hakkına sahip olduğu görülür. Fakat yine de hikâyelerde hanlar hep erkektir ve yönetim olarak kadınlardan üst seviyededir.

Türk ailesi ataerkil bir yapıya sahiptir. Aile yönetiminde *baba hukukuesastır*. Aile tipi küçük ailedir. Dıştan evlenme (egzogami) ve tek eşlilik (monogami) vardır. Evlenen erkekler aileden ayrılarak yeni bir ev kurarlar. Bu nedenle baba evi, geride kalan en küçük erkek çocuğa kalır. (Kefesoğlu 1976, 309; Aydın 2009, 294)

Türk ailesinde babanın eşiyle paylaştığı, baskıcı olmayan bir aile reisliğinden bahsetmek mümkündür. Ev, sadece erkeğin değil, kadına da ait idi. Ailede babanın olduğu kadar, ananın da sözü geçerdi. Ana soyu ile baba soyu değerce birbirine eşitti. (Aydoğan 2005: 634)

Gümüştepe Köyü’nde de bazı istisnaları olmakla birlikte bu görüş geçerlidir. Fakat ibrenin kadının veya erkeğin tarafına ağır bastığı durumlar da yok değildir.

Türk aile yapısının esasları eski Türklerin neredeyse bütün siyasi ve sosyal kuruluşlarına ve fertlerin davranışlarına yansımıştır. Eski Türk toplumundaki özel mülkiyette, şahsi hukukta, insanları korumaya yönelik sosyal davranışlarda, adalet vb. anlayışlarında bütün bunları gerçekleştirmek ve korumakla görevli olan devletin baba olarak kabul edilmesinde, Türk ailesinin; ana, baba, evlat ilişkilerinde temellenen prensipleri görmek mümkündür. (Kafesoğlu 1998: 229) Bu yüzden Türkler, tarih boyunca ailenin bölünmemesine dikkat etmiştir. (Ögel: 2001) Türklerin, dünyanın dört bir yanına dağılmalarına rağmen varlıklarını korumaları, aile yapısına verdikleri büyük önemden ileri gelmektedir. Türk dilinde, başka milletlerde rastlanmayan zenginlikte mevcut olan akrabalık terimlerinin bulunması da bunun bir göstergesi olarak düşünülebilir. (Kafesoğlu 1998: 227)

Türklerde kadın ve erkek eşittir. Mezar taşlarında kişinin karısından ayrılması çoğunlukla hasetle bahsedilen bir olaydır. Bütün bunlar Türk toplumunun kadına bakış açısını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Dede Korkut hikâyelerinde de kadının sosyal statüsünün yüksek olduğu görülmektedir. (Aydın 2009: 16-17) Kadınlar erkeklerle eşit hakka sahiptirler. Onların da erkeklerinkine benzer bir hayatı vardır; kadınlar da erkekler gibi at biner, ok atar, kılıç kullanır ve gerektiğinde düşmanla savaşır. (Kaplan 1999: 41-52; Güngör 1996: 53) Fakat “kadınlar kocalarını arkadaş olarak görmez, erkekler ise karılarını böyle bir yere asla koymazlar. Ortak sohbetlerin olmaması olağan karşılanır. İlişkileri ekonomik işbirliği ve cinsel mahremiyetle sınırlıdır. (1965: 133)

Gümüştepe Köyü’nde aile içinde karşılıklı saygı ve sevgiye dayalı, büyük-küçük anlayışıyla beraber şekillenen bir aile düzeni vardır. Aile içindeki her fert, buna baba da dâhildir, töre ve geleneklerin uygun bulduğu ölçüde hareket etmeli ve davranmalıdır. Baba hukuku anlayışıyla sistemleşen bir aile içi hukuk sözkonusudur. Aile içinde her fert fikirlerini özgürce ifade edebilir fakat son karar vericisi hep babadır. Özellikle dış ilişkilerde babanın lafı ve kuralları geçerliyken iç işlerde annenin yönlendirmeleri önemlidir. Aile içinde anne de önemli bir karar vericidir fakat dışarıya yansıyan babanın sözünün geçtiğidir. Alım-satım ve ticaret işleriyle baba ilgilenir, diğer aile fertleri bu konuda babaya yardımcı olur. Örneğin; ahırdaki bir inek babanın izni olmadan herhangi bir müşteriye satılamaz veya babanın izni olmadan bir inek, araba vs. alınmaz. İhmaller ilk başlarda görmezden gelinse de devam etmesi halinde kişiler sonradan sonraya örf ve geleneklerin sert uygulamaları ile karşılaşabilir. Burada halk hukukunun meseleyi ilk olarak “hoşgörü” özelliği ile çözüme yoluna gittiği görülecektir.

Alt ve üst durumu aile içi hukukta önemlidir. Bu bağlamda sıralama şöyle olabilir: Baba, anne, büyük erkek evlat, büyük kız evlat şeklindedir. Aile içinde çocuklar

arasında da alt üst durumu vardır. Abi ve ablalar her zaman saygı görürler. Aralarında tek yaş farkı dahi olsa küçük erkek kardeş büyük erkek kardeşe saygı göstermelidir. Fakat genel olarak, yönetimin yükünü baba ve annenin her ikisinin çektiği söylenebilir. Aileye daha sonra katılan gelinler ise anne-babaya ve erkek çocuklara karşı saygılı davranmalıdır.

3.3.3.2.2. Arkadaşlar, Cinsiyetler, Aileler ve Akrabalar Arası Hukuk

Arkadaşlar, cinsiyetler, aileler ve akrabalar arası hukuki meseleler genelde âdet ve geleneklerin “yapılmalı” özelliği ile değerlendirilmelidir. Fakat bazı meselelerin örfün uygun gördüğü sert yöntemlerle çözüldüğü de yok değildir. Bu cezalar kız vermeme, toplumdaki dışlanma ve kişiyi yok sayma cezaları olabilir.

Gümüštepe Köyü’nde yazılı olmayan ve belirli prosedürlerle uygulanan halk hukuku; arkadaşlar, cinsiyetler, aileler ve akrabalar arasında da uygulanmaktadır. Sözkonusu olan bu halk hukuk sistemi bazı durumlarda kesin ve sert kurallara tabidir. Örneğin; hastalanan veya kaza geçirmiş bir komşuya *hasta görmeye* kati surette gidilmelidir. Tüm bunların yanında gidiş-gelişlerin belirli bir düzeni ve şekli vardır. *Oturucu* olarak sohbet amaçlı gidilen bir evde adaba ve usule uygun davranılmalıdır. Tüm bunların yanında karşıt cinsler birbirleriyle gereksiz yere konuşamazlar. Bunlar örfün getirdiği halk hukuku kabulleridir.

Dubetsky’ye göre Türk kültüründe içeri-dışarısının önemi, son çözümlemede “bir grup kadının namusunu koruyan erkeklerin diğer erkeklerde farkı” üzerine kurulmuş olmasındandır. (1973, 17) “Erkeklerin kız kardeşleriyle ilişkileri ise genellikle çekingen ve koruyucudur.” (krş. Fallers v Fallers 1976:258) İşte bu durum Gümüštepe Köyü’nde de uygulanmaktadır.

Salih Delibaş’a göre (2013), akraba olunmadığı halde bir aile bir başka aileye sık sık oturucu giderse, bu köyde laf olur ve eleştirilir. Bu durumdan bir art niyet çıkarılır. Fakat adaba usule uyulursa belirli aralıklarla heryere gidilir. Akrabalık derecesine göre de sıklık süresi değişir. Ama aileler arasında biraz yabancılık var ise orda bir laf çıkarma olur. O laf kabarır. Değişik hal ve durum alır.

Mustafa Çolak'a göre, gidip-gelmeler karşılıklıdır. Aileler gidersen gelir, gitmezsen gelmez. Yani bir kere oturuculuğa giden aileye diğer aile bir anlamda iade-i ziyaret yapmazsa daha gidip-gelme durumu olmaz. Misafirlige gelen aileler ise çok sıcak bir şekilde karşılanmalıdır. İkramlar ise genelde pasta, börek ve çaydır. Ayrıca düğünde olduğu gibi oturuculuğa gelen aileye hoşgeldin etmemek çok büyük bir gaftır. Kesinlikle gelen misafirlerin hepsine hoşgeldin edilmeli ve büyüklerin elleri öpülmelidir. Birbirlerinin ayıplarını ortaya dökmeden seviyeli bir sohbet olmalıdır. Eğer ki iki erkeğin lafına sürekli olarak gençler veya kadınlar müdahale ederse bu durum çok ayıplanır ve kınanır. Kıyafetler ise düzgün ve adaba uygun olmalıdır. Aksi bir durumda gidip-gelmeler sonlanabilir. Sözelimi eğer evde o an kadınlar varsa erkekler vücut hatlarını gösteren dar elbiseler giyinmemelidir. Kadınlar da en az erkekler kadar kıyafetlerine dikkat etmelidirler. Tüm bu uygulamalar ise gelenek ve âdetlerin “uygulanmalı” anlayışına uygun tavırlar olarak değerlendirilmelidir.

Mustafa Çolak'a göre (2013), iki erkek arkadaşın biri diğerinin evine gittiğinde evde genç kız varsa o kız dışarı çıkıp görünmez. Salih Delibaş'a göre bir kişi arkadaşının evine gittiye ve onun da genç kız kardeşi varsa, bu kişi efendi olmalıdır. Gözü asla sağa-sola kaymamalıdır. Ağzına hâkim olmalıdır. Hele ki gözüne çok hâkim olmalıdır. Göz adamın ne fikirde olduğunu belli eder. Mustafa Çolak ise (2013) eve gelen kişinin, evde odalara giren çıkanları süzmesi durumunun çok tehlikeli olacağını belirtiyor.

Mustafa Çolak'a göre iki arkadaş birbirinin bacısına kesinlikle artniyetle bakamaz. Eğer kızda gönlü varsa en kötü ihtimalle Allah'ın emriyle anne ve babasını gönderip istetmelidir. Aksi bir durumda o kişinin cezası silinme ve yok olmadır. Salih Delibaş'a göre, genelde arkadaş arkadaşın bacısına bakamaz. Bakarsa arkadaşlık kötü bir şekilde bozulur. Bakamaz; zaten bakmışsa hiç kimse bu durumu kabul edemez.

Arkadaşlar, belki de ortak karakterli olmalarının meydana getirdiği sinerjiyle ve belirli çıkar ilişkileri de göz önüne alınarak faaliyetlerini ortak yürütürler. Bu gruplaşmalar bir nevi dövüş ve kavgalara karşı otokontrol sistemidir. Kişilere yalnız olmadıklarını hatırlatır. Yapmış oldukları bazı hatalar ise arkadaşlar arası diyaloglarla çözüme kavuşturulabilir. Arkadaşlar arası hukuk önemlidir; çünkü bir köyde hiç kimse yalnız olmak istemez. Yalnızlık aynı zamanda dışlanmışlığın sembolüdür.

Cinsiyetler arası hukukta da önemli anektotlarla karşılaşmaktayız. Salih Delibaş'a göre, bir genç kız bir kızarkadaşının evine, eğer kız arkadaşının erkek kardeşi varsa, yatmaya gidemez. Kimse kimseyi bu durumda kabul etmez. Mustafa Çolak'a göre, genç kız kızarkadaşının yanına ziyarete gidebilir ama yatıya kalamaz.

Salih Delibaş'a göre aynı durum erkek örneğinde biraz değişebilir. Mustafa Çolak'a erkek için bu durumun uygulanabilirliği ailenin durumuna bağlıdır. Evde genç kız varsa olamaz.

Fakat evde genç kız yoksa hertürlü yatıp kalkma olabilir. Köyde erkek arkadaşların birbirlerinin evinde yatması durumuna sıkça rastlanır. Buradaki meselede önemli olanın kız cinsini korumak olduğu anlaşılıyor. Fakat bu durum akrabalar arası geliş-gidişlerde ve yatıp- kalkışlarda değişiyor.

Bekir Tüfek'e göre (2013), gidiş-gelişlerin ve yatıp kalkmaların bazı sebepleri vardır. Mesela, Cahit Özkan'ı babası Ömer Osman Emmi dövdüğü zaman soluğu Çetin abigilin orada almış. Ayrıca köyde kim babasından sopa yerse Fayga Hala'ların orada soluğu almış. Herhalde bu durumun sebebi akrabalık durumu ve Fayga Hala denilen kadının evinde genç kızın olmayışı olmalıdır.

Mustafa Çolak'a göre, namus durumundan dolayı genç kızlar yatıya gönderilemez veya genç delikanlılar evde yatırılmaz.

Akrabalar yakınlık derecesine göre bazı durumlarda daha duyarlı ve içten hareket etmelidir. Sözkonusu olan bir cenaze ise akrabalar yurt dışında dahi olsa gelmelidir. Cenazenin acısına ortak olmalı ve üzüldüğünü belli etmek manasında ağlamalıdır. Ağlayıp üzülmese veya gelmezlerse sadece akrabaları tarafından değil tüm köylülerce kınanır ve dağlanırlar. Aynı şekilde düğünlere de aynı ilgi ve alaka karşılıklı olarak olmalıdır. Sevindiğini ve çok mutlu olduğunu hem tavırla hem de taktığı takılarla gösterme zamanıdır. O ne ölçüde takı takar ve eğlenirse kendi düğününde de aynı ölçüde karşılığını görür. Aynı zamanda, düğün hazırlıklarına ve masraflara katkıda bulunan akrabalar her zaman el üstünde tutulur. Tüm bunlar aksatılırsa büyük küslükler olur ve şiddetli bir şekilde kınanırlar.

İnce ve ayrıntılarla örülmüş tüm bu prosedürler kesinlikle bir köy ortamında var olan durumlardır. Fertler hayatları boyunca bu prosedürleri öğrenme ve en iyisini yapmakla mükelleftir. Kim bunları yerli yerinde yaparsa o kadar töreli, ahlaklı ve gelenek-görenek sahibidir. Bu kişiler köyde her zaman takdir edilir. Çoğu durumda ağır meselelerde bu kişilere danışılır. Köyün bilgeleri tüm bu prosedürleri bilen, uygulayabilen ve *oturaklı* olarak zikredilen böyle kişilerdir. Bu kişiler köylülerce aynı zamanda *yaşayan kültür taşıyıcılarıdır*.

3.3.3.2.3. Nişan Atma

Dede Korkut boylarında ailelerin onayıyla birlikte bir eş seçilmesi ve bu kişi ile yüzük takmak suretiyle nişan yapılması durumu vardır. (Ergin 2005)

Gümüštepe Köyü'nde evliliklerin çoğu görücü usulüyle olur. Tanışıp anlaşılan gençler de sanki hiçbir şey olmamış gibi gidip görücü usulüyle kızı istemek zorundadır. Bu süreçte kız ve erkeğin gönüllerinin olduğu takdirde aileler de birbirlerini araştırır ve sonra nişan yüzüğü takılır.

Nişan süresinin uzun tutulmaması köylülerce iyi sayılır. Bu geleneğin öngördüğü bir kabuldür.

Kız ve erkek nişanlanmadan önce bir odaya girerler ve karşılıklı şartlarını söyleler. Cahit Özkan'a göre bu şartlar şöyle olabilir: "Kız-erkek, birbirlerine şartlarını söylerler. İşte ben kapalı istiyorum, evimin kadını olacaksın, çocuklarını söyle eliyeceksin şöyle beleyeceksin. Yok, sakız çiğneme cakkıdı cakkıdı, anneme babama bakacaksın. Öteki de işte kız da ben senin dediklerini kabul ediyorum sen de benim dediklerimi kabul edeceksin. Altımızda arabamız olsun, bilerzik yapacaksın, cart ideceksin, curt ideceksin. Veyahut şehere götürürsen veyahut ayrı eve indirirsen bu şartları söyler. O da kabul ederse eder, etmezse haydi başka kapıya. Kıçına bir tepik..."

Eğer karşılıklı öne sürülen şartları kız ve erkek kabul ederlerse nişanlanma süreci de başlar.

Dede Korkut hikâyelerinde, Bamsı Beyrek olayında olduğu gibi, nişanlanma süreci belli aşamalara tabidir (Ergin 1997: 123-124). Nişan, evliliğe bir geçiş aşamasıdır. Bu yüzden bu süreçte bazı şeylerin yapılması yasaktır. C. Ö'a göre (2013), bu süreçte ilişki

yasaktır. Elleme, belleme ve dilleme ise serbesttir. Fakat atlama, saplama; bunlar yasaktır. Mustafa Çolak'a göre (2013) ise, genelde başbaşa kalmalarına izin verilmez. Erkek, kız evine fazla girip çıkamaz. Evde baba ve abi varken damat adayı eve hiç giremez.

Yasaklar bir nevi kızı korumak içindir. Çünkü nişan atma olabilir. Bu durum istenmeyen bir durumdur ve kız tarafı bu durumda en çok madur olan taraftır. Mustafa Çolak'a göre, kız tarafının verdiği yükümlülüklerin çoğalması, kızla erkeğin nişan sürecinde uyuşmazlıklarının ortaya çıkması ve aile yapılarının uyuşmaması nişan atmaya sebep olabilir. Hacı Osman Erdoğan'a göre (2013), anlaşmazlık en önemli sebeptir. Kızın istediklerini erkek tarafının yerine getirememesi de yüzük atmaya sebep olabilir.

Nişan atan kız ve erkek tarafı, daha sonraki çocuk evlendirme sürecinde bir takım sorunlar yaşayabilir. İsmi kaynak kişilerce verilmeyen biri, sevdiği kızın kız kardeşinin yüzüğü atıldığı için anne ve babasının o kızı da almadığı ve istemeye gitmediğini belirtiyor. Yani köy ortamında yapılabilecek bazı yanlışlar ailenin yanlışları olarak kabul edilebiliyor.

Bekir Tüfek'e göre (2013), kız, ilk bekârken (nişanlı değilken anlamında kullanmıştır) herkes kapısına onu istemeye gidebilirdi. Şimdi (nişan atıldıktan sonra) gidenler bir tereddüt içinde giderler. Karşı taraf "iyiydi de niye nişanı atıldı?" der. Mustafa Çolak'a göre, özellikle kız için, "bunun başına nişanlıyken bir hal gelmiş olabilir mi?" soruları sorulur. Cahit Özkan'a göre, nişan atanlara çevrenin tepkisi illaki olur. Nişanı atılan kız ikinci ele geçtiğinden fazla dünürçüsü olmaz. Suç erkekte de olsa illaki kız zarar görür. Suç erkekte ise ona kız veren olmaz. Köyün çok uzaklarından, olaydan haberi olmayan ailelerden kız alabilirler. Alabilirse alırlar alamazsa bekâr kalırlar.

Kaynak kişiler, köyden herhangi bir tepki almamak için bu konuda yaşanan olayları anlatmaktan çekiniyorlar. Çünkü bu anlatma olayı nişan atmış herhangi bir ailenin kulağına giderse, anlatanla aile arasında sorun çıkabilir. En azından kaynak kişi aileye karşı mahçup olabilir. Bu yüzden kaynak kişiler olayların bizzat kendisini anlatmaktan ziyade olayların sebeplerini, verilen cezaları ve sonuçlarını anlatmayı tercih ediyorlar.

Genel olarak, Anadolu'nun çoğu yerinde olduğu gibi bu köyde de nişan atan kıza ve erkeğe iyi gözle bakılmaz. Çünkü bazı şeyleri yaşadıkları düşünülür ve kişiler böylece üzerlerindeki yaşanmamışlıkların getirdiği temiz ve saf perdeyi atmışlardır. Köy içinde, nişan atmış bir kızla evlenen bir delikanlı, evlendikten sonra bazı dedikoduları kulak ardı etmek mecburiyetindedir. Nişan atmış bir erkekle, nişanlanma sürecine giren bir kız ise, herhangi kötü ve olumsuz bir durumda, verdiği yanlış kabul edilen kararın cezasını çekmiştir. Ayrıca nişan atanlara sebatsız ve kararsız gözüyle de bakılır. Ama en önemli mesele, nişanlanma sürecinde yaşanmışlıklardan duyulan korkudur.

Nişan atma çok talihsiz bir olaydır. Nişan atan taraf ise genelde suçlu kabul edilir. Eğer ki nişanı kız tarafı atmışsa erkek tarafının taktığı takıları ve verdiği hediyeleri bir bohça içinde elçi vasıtasıyla erkek evine gönderir. Normal prosedür budur. Yapmazsa köylülerce kınanır. Fakat nişanı atan erkek tarafıysa burada mağdur edilen kız tarafıdır. Erkek tarafı böylece takılan hiçbir takıyı ve hediye ettiği hiçbir elbiseyi geri isteyemez. İsterse çok büyük bir tepki görür. Töreler ve gelenek ihmal edilmiş olur. Fakat her iki durumun aksini yapan aileler de olmuştur. Bu durum, diğer birçok alanda olduğu gibi, ailelerin itibarının da zedelenmesine yol açar. Tüm bunlar töre kapsamında örf ve âdetlerin uygun gördüğü prosedürlerdir.

3.3.3.2.4. Evlilik

Yalnızlık yaratılmış olana değil, Allah'a mahsustur. Tek başına yaşam köyde uygun karşılanmaz. Evlenmek hemen hemen zorunludur. (Delaney 2012: 125)

Türk edebiyatının en önemli kaynaklardan biri olan Dede Korkut boylarında, aile sağlam bir kurum olarak karşımıza çıkar. Gümüştepe Köyü'nde de örneklerine rastlandığı gibi, çocuğu olmayan beyler ikinci bir evlilik yapmak istemezler. Kadınlara çok saygı gösterilir. Gerekğinde kocalarına akıl verir, fikir alışverişinde bulunur, evin işlerine, ziyafetlerine nezaret eder. Bey karılarının maiyetinde kırk ince belli kız vardır. Bey karıları ise yiğit ve savaşçı karaktere sahip kişilerdir. (Ergin 1995: 27) Fakat bunlarla beraber bey kadınları beylerinin gâvur kızlarıyla düşüp kalkmalarına da ses çıkarmazlar. (Ergin 2005)

Ayrıca Dede Korkut boylarında beşik kertmesi uygulamasının da uygulandığı görülür. "Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek" boyunda, Pay Püre'nin oğlu ile Pay Piçen Bey'in

kızı beşik kertmesi yapılır. (Ergin 1997: 117) Sözlü hukuk algısıyla yapılan en önemli uygulamalardan biri olan bu uygulama, yakın zamanlara kadar bu köyde de uygulanmaktaydı; fakat şimdilerde bu uygulama rafa kaldırılmış gibidir.

İmam nikahı, köyde her düğünde uygulanan ve dini nikah olarak geçen bir uygulamadır. Uygulama ihmal edilmez. Aksi taktirde ilişki halinde bulunan bu çift beraber oldukları süreç içinde zina yapmış olurlar. Fakat bunun yanında tüm köy fertleri imam nikahının ardından resmî nikahlarını kıydırmayı da ihmal etmezler. Çünkü ileride hem kendileri hem de çocukları için çıkabilecek hukukî problemlerle karşılaşmak istemezler. Önder'e göre (1976) modern hukuk bu tür problemlerle karşılaşmıştır:

Köylerdeki evlenme biçimlerinin yasaya aykırı oluşu, devlet kamu kuruluşlarınca gerçekçi bir gözle değerlendirilmektedir. Bu olgu, yasama organlarınca anlayışla karşılanmakta, evlenme dışı doğan çocukların nüfusta, ana ve babaları üzerine yazılmalarını sağlamak üzere zaman zaman geçici yasalar çıkarılmaktadır. (1976: 229)

Dede Korkut boylarında düğün yedi gün yedi gece veya kırk gün kırk gece sürer. (Ergin 1997: 28) Bamsı Beyrek ile Banı Çiçek ve Beyrek'in kırk yiğidi, kırk gün kırk gece düğün yaparak evlenirler. (Ergin 1997: 153-154) Bu köyde ise düğünler 4 gün 3 gece sürer. Evlilik süreci çok ince ve ayrıntılı prosedürler içerir. Her bir uygulamanın sembolik bir manası ve sebebi vardır. Geçiş durumu titizlikle uygulanır. Uygulamalar törenin “mutlak olmalı” özelliğine tabidir.

Ziya Gökalp'e göre, “Eski Türklerde (...) iç güveylik olmadığı gibi iç gelinlik de yoktu. Erkek baba ocağının mallarından payını alır, kız da *yumuş* adlı bir çeyiz getirirdi. Bu çeyiz aile arasında verilen hediyelerden, armağanlardan ibaretti. Gelinle güvey, mallarını bireştirerek ortak bir ev sahibi olurlardı.” (1976: 294)

Gümüštepe Köyü'nde yine baba hukukunun esas alındığı görülür. Ailede en azından dış işleri için kararları baba verir. Aile içinde ise annenin fikirleri önemsendir ve genellikle uygulanır. Monogami İslamiyete geçişle beraber yakın yüzyıllara kadar nadiren ihmal edilse de *kuma* anlayışı vardı. Şu anda bu köyde de tek evlilik dışında bir evlilik hem kabul edilemez hem de uygulanamaz pozisyonundadır. Ancak aynı durum egzogami için söylenemez. Türkler Anadolu'ya geldikten sonra yerleşik yaşama geçmeleriyle beraber toprak ve mal kayıplarının olmaması için egzogami büyük oranda ihmal edilmiştir. Bu köyde de yetişmiş olan bir kızı ilk olarak akrabaya sonra sülaleden birine ve olmadı

köyden birine verme prensibi vardır. Bunlar gelenek ve âdetlerin uygun gördüğü prosedürlerdir. Fakat bir süre sonra topraktan elde edilen gelirlerin de azalmasıyla bu anlayış değişmiş ve ekonomik olarak refah seviyesi yüksek olanlara kızlar verilemeye başlanmıştır. Burada *geleneğin değişebilirliği* özelliğini görmekteyiz. Ayrıca egzogaminin eski göçer-evli Türklerde de olduğu anlayışına katılmak biraz zordur. Abu-Lughot'a göre (1986), “zira devamlı yurt değiştiren ve yer değiştiren aileler, kızlarını olabildiğince yakın birine vermeliydiler ki kızlarını sürekli görme şansları olabilsin.” Bu sistemin bağıntıları da çok karmaşıktır. Tylor'un da benimsediği üzere “Yaban halklar tarih sahnesinde dışardan evlenme ile dışardan öldürme arasında basit ve kaba bir tercihle açıkça ve sürekli olarak karşı karşıya kalmıştır”. (Levi-Strauss 1969: 43)

Gelin arama işlemi ise belirli bir düzende işler. Köyde genelde aileler ilk olarak tanıdıklar üzerinde yoğunlaşır. Delaney bu uygulama üzerine yaptığı gözlemlerini şöyle tasvir ediyor (2012):

Erkeğin ailesi tarafından başlatılan gelin arama işlemi aile içerisinden başlayıp dışarı doğru yayılan iç içe geçmiş çevreler üzerinden bir yol izler. İlk çevre yakın akrabalar. Zaten bu çevredeki olasılıklar bilinir. Üstünde durulan diğer çevreler yakın akrabalar, komşular, köyde ya da kasabada oturan köylülerdir. Bu olasılıkların hiçbiri sonuç vermezse aile arkadaşlarına başvurabilir. Gelin arama işlemleri çok önceden başlar. Bağlanmamış gençler yaşlılar için endişe kaynağıdır. Bağlanıp üretken bir yola sokulana kadar bir çeşit psikososyal radyoaktivite saçan hercai ve tehlikeli bir unsur olarak görülürler. Yalnız yaşamak hoş karşılanmaz. Bağlı olmayanlar ne kadar erken bağlanırlarsa o kadar iyidir. (2012: 134)

Köyde iç güveylik kabul edilemez ve alay konusudur. Ailedeki mallardan belirli bir pay alan erkek evlat düğünde toplanan eşyalarla, *töre* adıyla toplanan para ve altınlarla yeni yaşamını kurar. Bu tüm köyün katıldığı bir imecedir. Aileye ne kadar önem verildiğinin de bir kanıtıdır. Töreyle getirmeyen aileler içten içe şiddetle kınanır. Bazen dışavurumlar da sözkonusudur. Gelenekte bu imece, sonradan sonraya *ödüçleme* algısıyla değişmiş ve büyük altına büyük altın, paraya para şeklinde karşılıklı çıkara dayalı bir kimliğe bürünmüştür. Delaney'in de tespit ettiği gibi düğünlerde kimin öndücünü getirdiğini toplanan kalabalığa iletme için (2012), “kadınlardan biri yüksek sesle verilen hediyelerin kimler tarafından verildiğini ve hediyelerin ne olduklarını bildirir. Hediyelerin açıkça belirtilmesi törenin bir parçasıdır. Bu aynı zamanda herkesin herşeyi kaydetmesi için yapılan bir gösteridir ”.

Gümüštepe Köyü'nde kız kaçırma durumu eskiye nazaran azalmıştır. Bu yıl bir tane kız kaçırma durumu olmuştur. Eskiden bu durum çok daha fazla sayılarda olmuştur. Bu durum değişikliğini sosyolojik ve ekonomik sebeplere bağlamak pek yanlış olmaz. Eskiden aileler kızlarını evlendirirken biraz da kendi kararlarını ön plânda tutmaktalardı. Şimdilerde ise aileler hiçbir şekilde kızlarını zorla evlendirmemektedirler. Başlık parası ise bu köyde çok önceleri uygulanan bir uygulamaydı. Şimdilerde kesinlikle başlık parası alınmamaktadır. Önder'e göre (1976),

Evlenme hukukunda önemli olan törelerden birisi kız kaçırma eylemidir. Ceza yasamızda yasaklanmasına karşın, kız kaçırma yoluyla yapılan evlenmelerde dahi, büyük bir azalma sağlanamadığını, adaletle ilgili sayılama bilgilerinden öğreniyoruz. Daha çok kırsal bölgelerde, köylülerde görülen bu eski göreneğin, biri iktisadî öreki psikolojik olmak üzere iki nedeni vardır: Kız babasının istediği başlığı vermeye gücü yetmeyen erkek, kızın da isteğine uygun olarak, gizli bir anlaşma ile onu kaçırıp eylemli olarak evlenmektedir. Bu iktisadî nedene dayanıyor. Bir de, ana ve baba, kızlarını evlendirecekleri sırada, herhangi bir düşünce ile onun istediği ve beğendiği adaya vermek istemezler. Kız ise ana ve babasının seçtiği adayı beğenmez. Böylece kendi anlaştığı ve sevdiği gençle birlikte kaçar. Bu da psikolojik nedene dayanan kız kaçırma eylemidir. (1976: 228-229)

Evlilik, bir kadınla bir erkeğin aynı evde ortak bir yaşamı paylaşması olarak tanımlanabilir. Evlilikle beraber çiftler bambaşka bir yaşama geçer. Zaten düğünde uygulanan eşik geçme, gelin ve damata yapılan bir takım ritüelistik uygulamalar hep bu geçiş aşamasının kanıtıdır. Delaney'e göre (2012), "evlilik herkesi etkiler; yeni akraba ilişkileri doğar. Eskiler yeniden yapılır ve roller yeniden tanımlanır. Neredeyse görünmez olan iki insan artık önem verilmesi gereken bir birliktelik içinde görünür olacaktır". Victor Turner'a göre de (1967), gelinin evden kendi evinden çıkışı ve yeni eve girişi "eşik" anıdır; geçiş günü kızıdan kadına dönüşme eşiğidir. Bu eşik geçilmesiyle beraber önceki hayatı sonsuza kadar arkada kalacaktır. Gelinse dönüşümüne banyo yaparak başlar. Su çok anlamlı bir simgedir. Yağmur yağdığında kuru toprağı verimli bir tarlaya dönüştürür. Apteş alırken su hem insanın kirini temizler hem de Reinhart'a göre (1990), bir tür mühür vurur. Burada her iki anlamı da geçerlidir.

Köyde de evlilik ve evlilikle ilgili uygulamalar son derece önemsenir. Evlilik soyun devamını sağlayan ve bunu koruyan bir kurum olarak görülür. Aynı zamanda akrabalık sisteminin de oluşmasını sağlayan en önemli unsurdur. Bu yüzden aileler çocuklarını evlendirme sürecinde; asil, soyu sopu belli ve töre sahibi kız ve erkekleri tercih ederler.

Köyde gençler zorla evlendirilmez fakat askerden gelen erkeklerin ve belirli yaşa gelmiş kızların evlenmesi beklenir. Gençlerin kimlerle evlenmeleri gerektiği tavsiye edilir fakat zorlanmaz. Kızların ve erkeklerin belirli yaş sınırlarına ulaşmadan evlenmeleri köylüler için her zaman önemlidir. Bu köyde kız için 20-22, erkek için 24-25 yaşlarına kadar evlenmeleri yönünde toplumsal bir baskı sözkonusudur.

Mustafa Çolak'a göre evlilikte temel amaç insanları haramdan uzak tutmaktır. Evlilikte ise İslam hukukunda olduğu gibi denklik aranmaz. Önemli olan inanç ve ahlaktır. Burada İslam hukukuna uygun hareket edilmediği görülür.

Evlilik sürecinde ailelerin gelin adaylarından en büyük beklentisi ahlaklı olması; damat adayının en büyük beklentisi ise güzellikle beraber ahlaklı olmasıdır. Erkek tarafı evlilikten her sağlıklı gelinin sağlayabileceği güçünden başka birşey beklemez. Kızın babası ise kızının iyi bakılmasını ister. Zaten kendi ekonomik durumundan daha kötü bir durumdaki aileye kızını vermez. Oysa erkeğin ailesi için bu önemli değildir; hatta birçok durumda zengin ailelerin oğulları daha yoksul ailelerin kızlarıyla evlenmektedir. (Delaney 2012: 130)

Genel olarak erkek tarafı kapalı olan, büyüklerin yanında hareketlerine dikkat eden kızları tercih ederken ve kız tarafı ise sigara içmeyen, kumar oynamayan, başkasının gelinine kızına sarkıntılık etmeyen erkekleri evlilik sürecinde tercih ederler. Kız evinin evlilikten en büyük beklentisi kızlarının rahat bir yaşam sürmesidir. Bu yolda erkeğin gelir düzeyi çok önemlidir. Cahit Özkan'a göre (2013), bir kızın evlilik sürecinde bir erkeği kabul etmesi için elektrik alması gerekir. Bu olmazsa erkek tarafı ağzıyla kuş tutsa yine kız evet demez. Ayrıca Delaney'e göre (2012), "ana-babaların toplum içindeki yerleri ne kadar yüksek olursa olsun, aileler sevmedikleri bir aileye kızlarını vermezler. Dolayısıyla evlilik temelde bir yandaş kazanma ya da politik güçleri birleştirme stratejisi olarak görülemez". (2012: 132)

Köyde düğünler için eski uygulamalara bakılacak olursa; evlilik sürecinde kız ve erkeklere danışılmaz. Kararı aile büyükleri verir. İki bayram arasında düğün yapılmaz. Düğünde kızlar erkeklerin erkekler de kızların ortamına giremez.

Cahit Özkan'a göre (2013), düğüne akrabaları davet etmeyi unutmak çok büyük bir hatadır. Küslük çıkar. Bu küslük ise uzun olur. Davet edilmeyen kişiler de onları düğünlerine çağırılmazlar. Ayrıca akrabaların düğünlere gelip el gibi hizmet beklmeleri

ve yeterli ilgi alakayı göstermemeleri köylüler tarafından tepki görür, kınanır. Damadın erkek arkadaşlarının ve gelinin kız arkadaşlarının da düğünde yükümlülükleri vardır.

Mustafa Çolak'a göre (2013), damadın sadıcı olmazsa düğün de olmaz. Ya gelin olmamış ya sadıç olmamış; ikisi de aynı öneme sahiptir. Sadıç olmazsa damadın sevilmediği anlaşılır. Sadıcı olmayanın haysiyeti de yoktur. Kızın sadıcı yoksa o bir nebze idare edilir.

Düğünlerde misafirlere “hoş geldin” denmemesi veya unutulması çok tehlikeli bir durumdur. Böyle bir hareket “demek ki bunlar beni adam yerine koymuyor” demektir. A'dan Z'ye kadar hoşgeldin edilmesi lazım. Salih Delibaş'a göre bunun cezası; o adam da onun düğününe gitmez. Bir kişinin itibarı ise düğün ve cenazesine gelen kişilerin sayısı ile ölçülür.

Düğünlerde gelenlerin tavırlarının önemli olduğu kadar gelinin ailesinin de tavır ve hareketleri önemlidir. Özellikle kızlarının evden çıkışında takındıkları tavır çok önemlidir. Gelin giden kız da bu en mutlu gününde evden çıkıp gittiğine üzüldüğünü kanıtlamalıdır. Ailelerin kızları, köye içine veya kız evinin karşı komşusuna gelin gitse dahi aile üzüldüğünü kanıtlamak için bazı tavırlar takınmalıdırlar. Bu tavır ağlamak ve ağıt yakmak şeklindedir.

Ağlamak aynı zamanda sevginin simgesidir; anne ağlamazsa kızını sevmiyor olduğundan süphe edilir. Kadınlar ayrıca cenaze törenlerinde de ağıt yakar, feryat eder ve ağlarlar. Kadınların, insanın fiziksel doğasına aşırı bağlılıklarını ifade eden ağlamaları erkeklere yakışmaz, ayıptır. (Delaney 2012: 159-160)

Tüm bunlarla kız ve erkeklere danışıldığı ve onların fikirlerine önem verildiği görülür. Kızın gönlü olmazsa kesinlikle düğünü olmaz. Düğünler ve evlilik süreci belirli prosedürlere uygun olarak yapılır. Bunlar yapılmazsa uzun süreli küslükler olur. Geleneğe aykırı hareket edenler köylülerce kınanır. Damat ve gelinin hareketleri ölçülü ve düzgün olmalıdır. Düğünlerde kızların ve erkeklerin adapsız hareket etmeleri ve dengesiz oyun oynamaları köylülerce kınanır.

3.3.3.2.5. Aile İçi Şiddet

Aile içi şiddet modern hukukun başını ağrıtan en önemli konuların belki de başında gelir. Babanın eşi ve çocuklarına, annenin eşi ve çocuklarına karşı yaptığı fiziksel

saldırıları aile içi şiddet kapsamında değerlendirilir. Bu köyde, kaynak kişilerden bu konuda farklı cevaplar aldık. Ayrıca aile içi şiddetin sebepleri ve sonuçları da kaynak kişilerce anlatıldı.

Cahit Özkan'a göre (2013), köyde aile içi şiddet pek yoktur. Eskiden aile içi şiddetin olduğunu fakat bunun sebebinin cahillik olduğunu söylüyor.

Salih Delibaş'a göre (2013), aile içi şiddet köyün genelinde vardır. Bunun sebebi ise kadının düşük ve seviyesiz konuşmasıdır. Tek sebep dildir ve başka bir sorun yoktur. Çocuklara ise terbiyeli olmaları yönünde şiddet uygulanır. Eşler arasında var olan olumsuzluklar boşanmayla sonuçlanmaz. Yaşanan sorunlar eşlerin ve yakın çevrenin müdahaleleriyle halledilir. En iyisi ise yaşanan bu olumsuzlukların komşulara hiç duyurulmadan çözümlenmesidir.

Cahit Özkan'a göre, eşyle büyük çapta anlaşmazlık yaşayan bir kadın baba evine gider. İlk başta kadına birkaç gün süre tanınır. Küslük bu süreyi aşarsa mahallenin ve ailelerin büyükleri gider ve kadının gönlünü almaya çalışırlar. Büyükler, kadının eşini çeşitli sözlerle uyarırlar. Böylece eşler bir şekilde barıştırılır.

Aile içi şiddetin sebepleri ise; yaşam koşulları ve eşlerin birbirlerine karşı yeterli ilgiyi göstermemesi olarak gösteriliyor. İffetsizlik ve el çapkınlığı (hırsızlık) en kabul edilemez sebepler olarak görülüyor.

Köyde çocuksuz aileler kesinlikle boşanmazlar. Köyde buna örnek iki aile vardır. Çocuksuzluğun Allah'tan gelen bir sınav olduğu kabul edilir.

Cahit Özkan'a göre büyükler büyüklüğünü bilir küçükler küçüklüğünü bilir ve huzur olursa geçim de olur.

Tüm bunlardan ailede büyük-küçük ayrımının yanında ortak kabul ve hareketlerin aile yaşamında çok önemli olduğu anlaşılıyor. Sorunlarsa aile içinden dışarıya taşırılmadan çözümlenmeye çalışılıyor. Hatta Mustafa Çolak'ın da dediği gibi, çoğu olaylar hiç duyulmadan unutulup gidiyor. Aile içi anlaşmazlıkları mahkemeye taşımak bir köylü için en kabul edilemez durumlardan biridir. Zira "kendi aralarındaki anlaşmazlıkları ancak kendi içlerinde halledebilirler" anlayışı genel olarak kabul edilen bir anlayıştır. Çiftler ancak resmi olarak boşanma sürecinde mahkemeye başvuruyorlar.

3.3.3.2.6. Ayrılık/ Boşanma

Köyde boşanma oranı çok düşüktür. Bu yüzden derlemeler esnasında kaynak kişiler nasıl cevap verecekleri konusunda biraz tereddüte düştüler. Lian'ın ne olduğunu hemen hiç kimse bilmiyordu. Hülle ise sahtekârlık olarak görülüyordu.

Mustafa Çolak'a göre, "kadına bazen para bazen altın bazen de eşya olarak mehir verilir. Köyde ise hüllecilik yoktur. Hülle işi sahtekârlıktır. Lian ise ne olduğu bilinmez." Boşanma işine pek rastlamadığı için kaynak kişiler sorulara nasıl cevap verecekleri konusunda tereddüte düşmüşlerdir.

Üçok vd.'a göre (2011) fıkıh kurallarında evlilik şu dört durumda sona erebilir:

Birincisi ölüm durumudur. Pek doğaldır ki ölüm evliliği sona erdiren bir durumdur.

İkincisi başanmadır (=talak). Talak durumunda karşılıklı fikir birliği meselesi söz konusu değildir. Tek rataflı boşanan bir erkek verdiği mehri alamaz. IV. Sure'nin 19. ve 20. ayetleriyle, verilen mehirin geri alınması yasak edilmiştir. Sure'nin 227.ve devamındaki ayetlerde erkeklerin karılarını arka arkaya en fazla iki kez boşayabilecekleri ve onlardan verdikleri hiç bir şeyi geri alamayacakları kuralı kondu. Üç kez boşanan bir kadını eski kocasının tekrar alabilmesi için o kadının başka birisiyle evlenmiş ve sonra ondan boşanmış olması gerekmektedir (II, 229. Ayet). Böylece islam hukukunda çeşitli sonuçlar ortaya çıkaran iki türlü boşanma olduğu anlaşılıyor. Bunlar; Talak- i Ric'i veya (Cayılabılır Boşanma), Talak- i Bayın(Ayırıcı Boşanma), Talak-i Selse (Üçlü Boşanma) vardır.

Üçüncüsü feshittir. Feshin sebepleri ise (...) ağır hastalık, cüzzam, delilik gibi evliliğe engel olabilecek sakatlıklar; düğünden önce mehir verilmemiş olması, erkeğin kadını besleyip barındıramaması, evlilik sözleşmesindeki kimi koşulların yerine getirilememesi, erkeğin kadına birkaç kez kötü davranması, erkek ve kadının arasının açık olması, erkeğin huysuz ve ters olması, kadının isyankar olması gibi sebeplerdir. (2011:122)

Dördüncüsü liandır. (...)lanetleşmek anlamına gelen lian, karısına zina isnat eden, ancak iddiasını dört erkekle ispat edecek durumda olmayan kocanın girmek mecburiyetinde olduğu bir yol ve karısından ayrılıp doğacak çocuğun nesebini reddetmek için başvuracağı bir çaredir. (2011:123)

Köyde belirli sıkıntılar sonucu eşler arasında var olan küslüklere iyi bakılmaz. Ayrılık süresi uzarsa köylülerden ya boşanmaları ya da barışmaları yönünde tepki alırlar. Cahit Özkan'a göre (2013), bu duruma iyi bakılmaz ayıplarlar. "Şuna bak şuna, eşşoleşşek! Evinde otursana nereye gidiyon!" diye büyükler söylenir. Ayrılık süresi uzarsa "yav

böyle olmaz” denir. Büyükler kendi aralarında karar verirler. “Onları birleştirelim ya yoksa ayrılacaklarsa mahkeme olsun ayrılınsınlar” diye düşünürler. İkisi bekâr⁵¹ halde pek hoş karşılanmaz. Çünkü yayılabilirler (zina kastedilmiştir). O yüzden fazla küs durdurulmazlar.

Eğer ki suç erkekteyse, helâlini bırakıpta gider harama kaçır yayılırsa herkes onun yüzüne tükürür.

Halil Kitir lianın olamayacağını çünkü köyde zinaya uğrayan biri boşansa da başka bir sebep öne sürerek boşandıklarını köylüye açıklar. Hiç kimse bir köyde boynozlu olarak tanınmak istenmez. Bu yüzden lianın uygulanma ihtimalinin olmadığını söylüyor.

3.3.3.2.7. Çocukların Velayeti

Eşler arasında boşanma olayı gerçekleştiği takdirde çocukların kimde kalacağı önemli bir sorundur. Köyde bu yolda değişik bir formül bulunmuştur. Küçük çocuklar, bakıma ihtiyacı olduğu için annenin yanında, büyük çocuklar ise babanın yanında kalmalıdır. Delaney’e göre (2012),

Babalığın anlamı yüzünden boşanmayı tasarlayan bir kadın ya da yeniden evlenmek isteyen bir dul, çocuklarını bırakmayı göze almalıdır. Eğer boşanırsa, köy geleneklerine göre çocuklar babanın hakkıdır; eğer dulsa, çocuklar ölen babanın akrabalarının ya da ana-babasının yanında kalır. (2012: 75)

Cahit Özkan’a göre (2013), çocuklar genellikle, eğer ufaksa (küçükse) anne yanında kalır. Büyükse baba yanında kalır. Babaannesi varsa o da bakabilir.

Salih Delibaş’a göre (2013), boşanınca çocuklar kanunen annede kalır; baba da alabilir. Fakat genel olarak küçük çocuklar annede, büyük çocuklar babada kalır.

Kanunen nafaka vermek de söz konusu olabilir. Bu yolda köyde Ramazan Kartal boşandığı eşine belirli aralıklarda nafaka ödemektedir. Boşandığı kadından iki erkek çocuğu vardır ve boşanmaları mahkeme yoluyla olmuştur.

3.3.3.2.8. Evlat Edinme

⁵¹ Bekar kelimesi ile yalnız ve ayrı durmaları kastedilmiştir.

Çocuğu olmayan ailelerin çocuk sevgisini ve deneyimini tatmak için başvurdukları bir yöntem olan evlat edinme, İslamiyet öncesi Arap toplumunda ve Uygur hukuk metinlerinden anlaşıldığı kadarıyla Türklerde de olduğu anlaşılıyor.

Aslında Hz. Muhammed'in de ilk başta evlat edindiği bilinir. Fakat sonradan inen ayet (XXXIII., 4.) evlat edinmeyi islamiyet için yasaklamıştır. Bu sebepten islam hukukunda ve islam toplumlarında evlat edinme yasaklanmıştır. Uygurlar döneminde ise evlat edinmenin yasal olarak var olduğu anlaşılıyor:

“Onun oğulsuz, torunsuz kaldığını düşünerek, ben iki oğlumdan Turmuş adlısını halk arasında yürürlükte olan kural ve göreneğe göre Sutpak'a evlatlık olarak verdim. Bundan sonra oğlum artık Sutpak'ın evinde kalacağından bu Sutpak oğlu yemek yemeli, gösterilen işleri yapmalı ve oğulluk vazifelerine ilişkin kurallara uygun bir biçimde ölünceye kadar Sutpak'a sadakatla hizmet etmelidir. Ben Sutpak'a gelince, ben de bu Turmuş odlu oğlanı benim kanımdan gelen oğlum gibi sayacağım. Eğer ben evlenip de oğul ve kızlarım dünyaya gelirse dahi bunu oğullarıma eşit tutacağım. Ev hayatında ne varsa hepsinden, oğullarım ne kadar çok olursa olsun, bu oğlana da mirastan hisse bırakacağım. Fakat oğlan büyüdükten sonra, onun çalışma gücünden yararlandığım halde ona oturacak yeri ve yiyecek şeyleri sağlamazsam, ona karşı fena muamele edersem, o kendi dilek ve istemiyle benden ayrılıp istediği yere gidebilecektir. Ben Sutpak'ın itirazı geçerli olmayacaktır. Bugün Sutpak diyor: Ben ona kendi oğlum gibi muamele edeceğim, onu evlendireceğim, onun durumuyla ilgileneceğim. Fakat onu eğitirken gerekirse sertçe de muamele edeceğim. Fakat ona karşı tarafımdan yapılan kanun, örf ve adetler ve nizamaya aykırı herhangi bir ceir ve zulüm niteliğindeki hareketlerim suç sayılacaktır. Tanık Si... Temür, tanık; Aruk'tur. Bu tamga ben Turçun'indir. Ben İşkara, Turçi Baksi'nin imlası altında yazdım.”

Salih Delibaş'a ve Halil Kitir'e göre (2013), köyde evlat edinme yoktur, uygun da görülmez. Köyde çocuğu olmayan iki aile vardır. Bu aileler ne boşanmış ne de evlatlık almışlardır. Bu durumda; yani çocuk olmaması durumunda Allah'a tevekkül edilmeli ve isyan etmemelidir.

Dede Korkut boylarında ise evlat sahibi olmayan ailelere farklı bir bakış açısı vardır. “Dirse Han oğlu Boğaç Han Destanı”nda Bayındır Han, bir yere ak otağa, bir yere kızıl otağ, bir yere de kara otağ kurdurur. “Oğlu olanı ağ otağa, kızısı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızısı olmayanı da kara otağa alın, altına kara keçe döşeyin, önüne kara

koyun yahnisinden getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin, oğlu kızı olmayana Tanrı Taala gazap etmiştir, biz de ederiz, iyi bilsin” der. (Ergin 2005)

Hikâyede evlat sahibi olmanın önemine vurgu yapılmaktadır. Bu uygulamalara muhatap olan bir bey karısına çocukları olmamasının sebebini ve suçlunun kim olduğunu sorar. Burada Dirse Han tarafından karısına yapılan bir baskı sözkonusudur. Fakat aynı Dirse Han karısından tavsiye almayı da ihmal etmez. Ziyafet verir ve sonra bir oğlu olur. Oğlanın adı ise daha sonraları Boğaç konur.

3.3.3.2.9. Boşanmış Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Statüsü

Belirli anlaşmazlıklar ve sorunlar sebebiyle ayrılan çiftler böylece farklı bir yaşama da adım atmış olurlar.

Bu köyde, boşanma oranının çok düşük olduğu söylenebilir. Bu yolda köyde yaşayanlardan boşanan ancak bir kişi tespit edilmiştir. Bu durum anlaşmazlıkların az olduğunu göstermesinden ziyade boşanmaya karşı köylülerin takındığı katı tavrıdan ileri gelmektedir. Çünkü boşanan çiftler evlilik için ikinci bir eşi bulmakta çok zorlanabilir ve hayatlarının geri kalanını yalnız geçirebilirler.

Halil Kitir’e göre (2013), boşanmış kadın ve erkeklerin evlenmeleri güç olur. Dul ve evlenmiş yaftalarıyla, kız tarafı (boşanmış erkeğe) pek sıcak bakmaz. O erkek de o zaman boşanmış bulmalıdır. Kız olarak birini bulup evlenmesi çok zordur. Boşanmış kadınları da yaşlılar almak ister. Gençler almaz. Ama oğlan safsa o ayırdır. Boşanmış bir kadını alan bekar delikanlılara “elin kullandığını alıyor malıyor” şeklinde köy içinde söylenti olur. Bir genç çiçeği burnunda gider de elin çalakullanılmışını alırsa ona tepki gösterirler. Açıktan kendi ailesi kınar. Gizliden de köylü söylenir.

Salih Delibaş’a göre, ayrılık yazı kaderdir. Anlaşmazlık olup boşanılabilir. Olmuyorsa olmuyordur. Ama dul olduğunda erkeğe de kıza da farklı bakılır.

Mustafa Çolak’a göre, boşananlar tekrar evlenmek istediklerinde kıza yaşlı biri gelir. Genç gelmez. Kız ikinci el gibi olur. Erkeğin yanında çocuğu varsa kız bulması çok zordur.

Yapılan tüm bu açıklamalarda belirli sebeplerle olan ayrılıklar normal ve olağan karşılanmaktadır. Fakat ne olursa olsun boşananlara farklı bakılacağı belirtilmesi boşanma oranını azaltan önemli bir otokontrol sistemi olmalıdır. Zira bir köyde hiç kimse kendisine farklı bakılmasını istemez. Köyde herkes normal ve dikkat çekmeyen bir hayat yaşamak ister. Farklılıklar ise hep dikkat çeker. Farklılıklardan ziyade ortak yaşam, ortak payda köy yaşamı için olmazsa olmazdır.

3.3.3.2.10. Zina ve Evlilik Dışı İlişki

Gümüštepe Köyü'nde açıktan yapılan veya duyulan köy içi zina durumları örf ve törenin öngördüğü ağır hükümleriyle cezalandırılabilir. Fakat köy dışında erkeklerin yaptığı kaçamaklar ve zina olayları erkeklerin kendi aralarında yaptığı sohbetlerde övünç kaynağıdır. Bu olaylar, erkeklerin kızlarla yaptıkları gece yarısı ve sonrası buluşmaları kahramanlık metinleriymişçesine dikkatle dinlenir. Fakat aynı erkek köy içinde yaptığı herhangi bir kaçamağı çok yakın arkadaşları dışında kimselere anlatamaz. Duyulursa bunun ağır sonuçlarının olabileceğini bilir. En ağır ceza, öldürmenin dışında, akrabalar tarafından öldürülesiye dayak yemek olabilir. Bir diğer ceza da muhtemelen köy içinde gençler tarafından ahlaksız olarak fişlenen bu kızla erkeğin mecburen evlenmesi durumudur. Fakat gizli olursa herhangi bir halk hukuku yaptırımını olamaz; çünkü kanıt yoktur.

Gizlice bu buluşmaları yapan genç kızlar eğer ki buluştuğu erkekle evlenmemişse genelde köy dışından biriyle veya olaylardan haberi olmayan köy içindeki bir gençle evlenebilir.

Kur'an'da da "zinaya yaklaşmayın" uyarısıyla kati suretle yasaklanan zina ve evlilik dışı ilişki, bu köyde de aile yaşamının sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesi için eşler arasında da önemsenen bir konudur. Salih Delibaş'a göre (2013), iffetsizlik boşanmaya sebep olabilecek en önemli sebeptir.

Zina suçunun Kur'an'da (XXIX., 2) belirtilen sabit bir 100 değnek cezası olduğu halde sonradan sünnete atfen bu cezaya recim cezası da eklenmiştir. Zina iftirası suçuna ise Kur'an'da bunu ispat edemeyenler için XXIV. Suresi'nin 4. ayetinde binaen 80 değnek ile cezalandırılır.

Dede Korkut boylarında tek eşlilik sözkonusudur ve Dede Korkut boyları daha eski destan metinlerinin belirli ölçüde İslamileşmiş yeni biçimleri olarak görülebilir. Fakat kadınlar beylerinin gâvur kadınlarıyla düşüp kalkmalarına ses çıkarmazlar ve zinaya belirli oranda göz yumulmuştur. (Ergin 1997) “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürmesi” adlı boyda, peri kızı ile ahlaka ve töreye aykırı ilişkiye giren (Ergin 1997: 207) Aruz’un çobanı Konur Koca Saru Çoban, toplumdan dışlanmasıyla ve Tepegöz gibi bir çocuğu olmasıyla cezalandırılmıştır. Tepegöz hikâye sonunda da cezalandırılır ve ölür (Ergin 1997: 215). Bir çobanın hatasını tüm köy öder. (Korkmaz 2000: 262)

Köyde kurallar bireysel değil toplumsaldır. Eğer ki bir köyde yağmur yağmıyor, ekin verimi iyi alınmıyor veya köye leylekler uğramıyorsa bu yanlış yapılan bazı şeylere işaretir. Bu yüzden zina yapan bir kişinin hatası aynı zamanda köyün hatasıdır. Kişiler eğer ki köyde yaşamaya karar verilerse bazı yasaklara dikkat etmelidirler.

Bu köyde her ne kadar derlemelerde gizlense ve tepki gösterilse de bazı kişilerin zina yaptıkları ve evlilik dışı ilişkileri olduğu biliniyor. Fakat bunu gizli olarak yapıyorlar. Köyde bir olay gizliyse o olay olmamış kabul edilir. Fakat biz burada derlenenlere verilen cevaplara bakmak durumundayız.

Her köyde olabileceği gibi bu köyde de boşanmış kişiler olabilir. Boşanmış kişilerin daha sonraki hayatları ise, en azından derlemelerden anlaşıldığı kadarıyla, köylü için önemlidir. Burada ispat edilemeyen bekâret kavramının dikkat çekici bir unsur olarak karşımızda durduğunu görürüz. Zina yapan kişilere ve bu kişilerle arkadaşlık ve dostluk yapanlara köylülerin vereceği tepkiler farklı farklı olabilir. Fakat genel olarak iyi bakılmadığını söyleyebiliriz. Erkekse bu duruma biraz göz yumulduğu fakat kadınsa çok ağır şekilde cezalandırılabilceği derlemelerden anlaşılmaktadır.

Cahit Özkan’a göre (2013), her köyde illaki sapıklar olur. Onlar biraz (kadınları) rahatsız edebilir. Akşamları telefon açıp “senle dost hayatı yaşayalım” diyebilirler. Kadın eğer ki arlı-namuslu biriye ona tepki gösterir. Zaten olay dışarıya taşıdığı zaman ona çok kötü tepki gösterirler. Kadın yaparsa “vay şerefsiz or.sp.” gibi söylentiler olur. Köyden kadını kovmaya çalışırlar. Böyle kadınlar köyde barındırılmak istenmez. O kadınla arkadaşlık yapan diğer kadınların, kocalarının duyması halinde başları ağrır.

Öyle kötü kadının yanına başka kadın gittiği zaman onu hoş karşılamazlar. Kocasını da “onun yanına gitme” diyerek eşini uyarır.

3.3.3.2.11. Baskın Yapma Geleneği

Modern hukukta “haneye tecavüz” olarak bilinen baskın yapma geleneğinin köyde bazı durumlarda uygulandığı biliniyor. Modern hukukta cezası çok ağır olan bu suç köylüler arasında neredeyse hiç bir şey olmamış gibi olaydan bir kaç ay sonra unutulur gider. Ayrıca hiçbir baskın mahkemeye şikâyet edilmemiştir.

Cahit Özkan bizzat kardeşinin başından geçen olayları şöyle anlatıyor:

“Ov! Eskiden bizim eve biri girer biri çıkardı. Bizim bir Feramis’imiz var. Çıktınmıydı hiç kimseyi dövmeden gelmezdi. İllaki bir vukaat işleyecek. Baskın ney! Biri çıkmadan biri daha gelir. Yolda karşılaşırlardı.

“Anam kele nereye gidiyon?”

“Ama! Feramis bizim oğlanı dövmüş de...”

“Ama! Ben de ona gidiyom. Allah, boyu altında kala.”

Böyle birbirlerine şikaat ederlerdi. Mesela; Papakların Osman vardı. O cılızdı. Feramiz ikide bir onu düverdi. Fadi Bacı ona baskına gelirdi. Babam rahmetlik de “norüyüm konşular? Demirle dövüyom demir eğiliyor, deynekle dövüyom deynek kırılıyor. Norüyüm?” derdi rahmetlik. Çok yaramazdı.

Çocuğunu döverse, birbirinin arkasından konuşursa, pinniğe girer tavuk- yumurta çalar vs. bu sebeplerle baskın olur.”

Cahit Özkan’a göre baskın şöyle yapılır:

“Şimdi, senin çocuğunu dövdüler. Varın giden kapısına. Çoğunlukla kadın gider. Erkekler pek kulakasmaz. Ama kadınlar bu tür şeylere pek meraklı. Çekiş arıyorya kadınlar. Varır kapısının önünde bar bar bağırır. Onun da anası çıkar. Verirler veriştirirler.

Ama şu anda öyle bir kötü kadın yok köyde. Yav pek hoş karşılanmaz. Onu, “gitmiş falanın evini basmış diyi, terbiyesiz arsız, şunun konuştuğu laflara bak” diye köylü arasında şeyider. Bir kaç gün sonra, bayram gelir, düğün gelir sonra konuşurlar.”

Mustafa Çolak’a göre ise baskın;

“Genelde bu çocuk olaylarında olursa olur. Kadın bağıra bağıra gelir. O da o yandan bağırrır. İkisi de birbirine bağırrır çağırır. Geri o kadın evine gider o da içeri girer. Bir olay soğur, yine konuşmaya devam ederler.

Genelde baskın yapan çirkef gözüyle görülür. Baskın yiyen de fazla şeyetmez içeri kapanırsa o iyi gözle görülür.”

Fadime Sevindik’e göre (2013) bir komşu kızına bir komşu oğlu laf söz atarsa annesi baskına gidebilir. Bir komşunun çocuğunu bir başka komşunun çocuğunu dövmüşse annesi baskına gider. Ayrıca hırsızlık durumunda da baskına gidilebilir.

Baskın yapma geleneğinin bir değişik şekli de Dede Korkut’un kadınları dörde ayırdığı meşhur giriş bölümünde görülür:

Geldik o ki *dolduran toptur*. Dürtüldükçe yerinden kalktı, elini yüzünü yıkamadan obanın o ucundan bu ucuna, bu ucundan o ucuna çarpıştırdı, dedikodu yaptı, kapı dinledi, öğleye kadar gezdi; öğleden sonra evine geldi, gördü ki hırsız köpek, büyük dana evini birbirine katmış, tavuk kümesi sığır damına dönmüş; komşulara seslenir ki: Kız Zeliha, Zübeyde, Ürüveyde, Çan Kız, Çan Paşa, Ayna Melek, Kutlu Melek ölmeye yitmeye gitmemiştim, yatacak yerim yine bu harap olası idi, nolaydı benim evime birazcık bakaydınız, komşu hakkı Tanrı hakkı diye söyler. Onun gibisinin, hanım bebekleri yetişmesin. Ocağına bunun gibi kadın gelmesin. (Ergin, 2005)

Burada görüldüğü üzere komşular sanki birbirlerinin malını korumakla yükümlüymüş gibi, bir nevi baskınlarda olduğu gibi, komşuya söylenenkadın tiplmesiyle karşılaşılıyor. Köyde olduğu gibi Dede Korkut’ta da bu kadın tipi pek hoş görülmez.

3.3.3.3. Miras Hukuku

3.3.3.3.1. Mülkiyetin Paylaşılması

Mülkiyetin paylaşımı konusu çoğu köyde olduğu gibi sorunlu ve can sıkıcı bir konudur. Salih Delibaş'ın dediği gibi (2013) bu köyde mahkemelik olan yegâne konu budur. Köylüler mahkemeyi genelde tarla ve mülkiyetin paylaşılmasında düşünürler.

Burada geleneksel usullerin anlaşma konusunda yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Anlaşma sağlanamadığı için de sorunlar mahkemede çözüme kavuşturulmak istenmektedir. Halbu ki İslam hukukunda malların malların nasıl ve ne ölçüde paylaşılacağı açıktır. Fakat göçer-evli Türk toplumu, yereşik yaşama geçmeden evvel, belki de onbinlerce senedir toprak sahibi değillerdi. Önemli olan her zaman hayvanlar dolayısıyla da otlaklardı. Otlaklarsa obaya veya boya yeterliydi ve ortak çıkarlar doğrultusunda korunuyordu. Yetersiz olduğu zaman veya kuraklık olduğu zaman göçler ve yer değişimleri oluyor; bununla beraber savaşlar da genel olarak bu bağlamda ortaya çıkıyordu.

Türkler yerleşik yaşama geçtikten sonra toprak konusu her zaman sorun olmuştur. Çünkü göçer-evli sistemden yerleşik yaşama geçmek toprak sahibi olmak demektir ve yaşam şekillerinin de bir anlamda değişmesi demektir. İşte yerleşik yaşama geçtikten sonra, bu kısa tecrübe dâhilinde mülkiyetin paylaşımı sancılı, karmaşık ve kalp kırıcı sorunlar doğurmuştur.

Derlemelerden bu köyde toprak paylaşımı durumunda öldürmenin olmadığını fakat yaralama durumunun olduğunu ve çok sayıda kavga-anlaşmazlıkların olduğunu öğrendim. Fakat sorunları tekrardan gündeme gelmemesi için bu olaylar kesinlikle anlatılmamıştır. Fakat mal paylaşımındaki fikirler ve yöntemler anlatılmıştır.

Salih Delibaş'a göre (2013), kardeşler anlaşırsa tarlalar bölünmeden ortak ekilebilir. Anlaşma olmazsa herkes payını alır ve çıkar. Fakat burada sulu ve kuru tarla ayrımı ile sıkıntılı bir süreç başlayacaktır. Ayrıca köyde çoğu tarla bölünemeyecek kadar küçüktür. Ancak bir aileye yetebilecek tarlalar şimdi 3-5 kardeş arasında paylaşılacaktır.

Mustafa Çolak'a göre, köyde sırf bu yüzden göçler olmaktadır. Fakat göçler kavgalı değil, gönüllü göçlerdir. Hatta köylülerce göçenin şanslı kalanın ise bahtsız olduğu düşünülür.

Hiç bir hısım-akraba haklarından kolay kolay vazgeçmez. Herkes üzerine düşen payı alır. Vasiyetname ile mal dağıtımı olmaz veya miras bırakılmaz.

Mülkiyetin paylaşılması konusunda en çok sorun tarla ve ev yerinin paylaşılmasında çıkar.

Köyde, mülkiyet paylaşımında kadının da bir problem olarak ortaya çıktığı görülür. Genel görüşün, herkes akrabalık derecesi dâhilinde hissesini alması gerektiği yönünde olsa da bu bağlamda sorunların olduğu anlaşılıyor. Paylaşımında ise büyük-küçük ayrımı olmaz. Ev ise küçüğe kalsa da, genel kabulde anne ve babanın yanında kalan çocukların eve sahip olduğu seklindedir. Mustafa Çolak'a göre kadınlar baba evinden hak almak sevmezler. Adet ve kabul böyle gelişmiş ve kabul edilmiştir. Halaları da “biz abimizden kesinlikle mal almayız” demişler.

Bekir Tüfek (2013) ise bu konuya bir örnek veriyor:

“Mesela, annemin babası Danimarka'dan gelmiş burda ölmüş. O zaman baya büyük bir para gelmiş. Üç tane traktör ediyormuş. Annemgil de üç kardeşler. O paranın üçte biri düşüyormuş. Annannem de veriyormuş ama babam demiş ki: Ben almam arkadaş. Avrak malı erkek eşeğin s.k. gibi kapının girişinde asılı durur. Gelip gider alnıyın çatına değer. O yüzden almamış alnının çatını korumuş.”

Tüm bunların yanında mirasa konabilmek için belirli şartları yerine getirmek lazımdır. Bu kabuller islam hukukuyla uyudur. Buna göre;

Varisin mirasa konabilmesi için muristen sonra yaşamış olması gerekir. Mirasçılar paylarını almadan önce murisin yalnız borçlarını değil, aynı zamanda gömme masrafları ve para veya mal ile ödenecek dinsel borçları da ödenir. Daha sonra ise muris vasiyette bulunmuşsa bunun gereği yerine getirilir. Tüm bunlardan sonra mirasçılar paylarını alırlar. (2011: 129-130)

Köyde bu anlayış kabul edilmiştir. Uygulamada sıkıntılar yaşansa da genel bir kabul sözkonusudur.

Oda efradına göre (2013), köylü, tarla ve mülk meselelerini kendi içinde halletmelidir. Salih Delibaşa göre, aksi takdirde mahkeme, olayları fazla dallandırıp budaklandıracaktır.

Bu anlayışa göre mahkemenin meseleleri, en azından kültürel kabuller dâhilinde, çıkmaza soktuğunun kanıtıdır.

Mustafa Çolak'a göre hâkim ve mahkeme, köydeki durumu bilmez. Onlar kendi kafasına göre (sistem dâhilinde) karar verirler. Böylece insanlar birbirlerine mahkeme sonrası kin güdebilirler. Ama köyde köylüler onları barıştırarak anlaştırır. Dava da biter. Kişiler, mahkemenin verdiği kararı kabul edemez ama köylünün bir araya getirdiği muhataplar arasında bu çözümlerle kin kalkar, olmaz. Meselenin köyün içinde çözülmesi lazımdır.

Burada dikkat çeken iki ifade vardır. Biri mahkeme kararı sonrası muhataplar arasında kin güdülmesi, ikincisi ise mahkemenin verdiği kararların kabul edilemez olması ve köylülerin bu yüzden meseleleri kendi içlerinde halletmeleri gerektiğidir. En çok mahkemelik olan meselelerde bile mahkemelere duyulan bu güvensizlik halkın kendi değer ve hüküm yargılarının olduğunu açığa vurmaktadır. Ve bir mesele ancak kendi bağlamında, muhatapların kendi geleneksel hukuk yargılarını kabulleri ile çözülebilir. Çözüm adil olmayabilir; fakat az işten çok iş çıkmaması için bu yöntem uygulanmalıdır.

3.3.3.3.2. Mülkiyetin Kiralanması (İcarlanması)

Halk arasında icar kelimesi “kiraya verme” anlamında kullanılır⁵².

Her yerde olduğu gibi bu köyde de ihtiyaçlar ve imkânsızlıklar dâhilinde mülkiyet, belirli şeyler karşılığında kiraya verilir.

Kiraların ücretlendirilmesinde genel olarak piyasaya uyulur ve belirli kriterler dâhilinde mülkler icara verilir. Piyasaya uymak ortak bir fiyatın ve kabulün olduğu gerçeğini ortaya koyar.

Köyde tarla, bağ-bahçe icara verilebilir; fakat belirli sebeplerle, sahipleri dahi olsa, boş evler kiraya verilmez. Oturan kişiler sadece evin asgari bazı ihtiyaçlarını gidermesiyle boş olan evde oturabilir. Köyde var olan ve köyün ortak mülkü olan *köy tarlaları* her yıl açık artırmayla köye gelir sağlaması için icara verilir.

⁵² Bkz.: TDK- Büyük Türkçe Sözlük. (icar=kiralamak).

Salih Delibaş'a göre (2013), köyde sulu tarlanın icarı başka kuru (kıraç) tarlanın icarı başkadır. Pancar ekiminde dekar (dönüm) başına bir ton şeker pancarı, buğday ekiminde ise dönüm başına üç teneke buğdayla tarla icarları ödenir. Yani kişiler borçlarını çıkan mahsulle öderler.

Mustafa Çolak'a göre icar olayında senet-sepet işi olmaz. Ödeme mutlaka yapılır. Vermeyenlerden de ne yapılır yapılır icar bir şekilde alınır. Geç de olsa alınır. Fakat mülkü icarlayan kişi batmışsa, iflas etmişse icar bağışlanabilir. Zaten herkes tarlaları kendi yakınlarına icarlar. Alım konusunda işin içinden çıkılmıyorsa icarın alınmadığı da olur.

Tüm bu açıklamalarda dikkat çeken durum mülkiyetlerin kiralanırken hiç bir şekilde senet işine girilmediği ve olumsuz bir durumda mahkeme vurgusunun yapılmadığıdır. Tarlaların icarlanırken genelde akraba çevresine verilmesi de dikkat çekicidir. Akrabalar dururken yabancılara icara verme durumu hoş karşılanmaz. Bu durumda küslüklerin ve darılmaların olduğu da belirtilmiştir.

3.3.3.4. Borçlar Hukuku

3.3.3.4.1. Borç Alıp-Verme

Ekonominin işler durumda olması için olmazsa olmaz faktörlerden olan borç alıp-verme; para dağılımının düzensiz oluşu ve gelir-giderlerdeki uyumsuzluklar sonucu ortaya çıkan bir durumdur.

Günümüz modern dünyasında da eskiden olduğu gibi borç alıp-verme durumu görülmektedir. Özellikle bankalar kredi adı altında belirli tavizler ve kefiller karşılığında, kişilerin veya işletmelerin gelirlerini de göze alarak, borç vermektedirler. Bu borçlar para ve altın olabildiği gibi damızlık yoğurt, köyde *verişme* olarak isimlendirilen süt alıp verme de olabilir. Böylece günlük toplanan fazla sütle, daha kolay ve hızlı peynir yapma imkânı olacaktır.

Köylerde de borç alıp-verme, her zaman bankaların uyguladığı sisteme benzemese de bir şekilde vardır. Bu durumda verilen paraya karşı aynı miktarda para veya para yerine

ekonomik kıymeti olan mallar borç karşılığında alınır. Bu belki de hasat zamanı çıkan mahsul belki de kişinin ahırında olan bir hayvan olabilir. Verilen para karşılığında daha fazla para almak tefecilik olduğu için ve bu durumun İslami kurallara uygun olmamasından dolayı bu sisteme köyde pek rastlanmaz.

Salih Delibaş'a göre (2013), bu köyde borç alınır da verilir de. Borç faizle değil birebir bedelle verilir. Genelde herkes ne verdiyse onu alır. Hayvan alım satımında vade bedeli olur. Çünkü geçen zamanda hayvanların değer kaybına uğradığı düşünülür ve vade bedeli alınır. Alınması da haktır. Parada vade bedeli olmaz ama malda olur. Satış sonrası bir ay veya yirmi gün gibi kısa sürede ödenen para için vade alınmaz. Fakat hayvanlar birinci ayda alınıp harman ayında⁵³ ödeniyorsa veya pancar parasında (9.-10.ay) ödeniyorsa bu durumda vade konur.

Köyde borç para ve mal herkese verilmez. Herkes borcunu alabileceği kişilerle bu işi yapar. Vasfı olmayan genç ve çocuklara babalarının izni olmaksızın borç para ya da mal verilmez. Aksi taktirde olumsuz bir durumda hak iddia edilemez.

Köyde aile içinde borç alıp-verme olur. Bazen alınır bazen alınmaz. Kişiyi zor durumdan kurtarmak için borç verilir. Borç, iki kardeş arasında oluyorsa borç olarak kabul edilez. Babanın da çocuklarına borç verdiği olur. Verilen para büyükse geri dönüşümlü olarak bir istenim olabilir. Ama para küçükse hibe edilir.

Mustafa Çolak'a göre de (2013), köyde aile içinde borç alıp-verme olur. Kişi, aileden birine borçlu olursa rahat olur. Ne zaman verme imkânı olursa borcunu o zaman verir.

Salih Delibaş'a göre, güvenilir olduktan sonra arkadaşlar arasında da borç alıp-verme olur. Borç karşılığında ise karşındakinin malını almak yakışıksız olsa da alındığı olur. Borçlu arabasını da borç karşılığında verebilir. Bunun için önce arabanın piyasası tarafsız kişilerden öğrenilir. Biraz da borçluyu destekleyerek anlaşma olabilir. Çünkü o madurdur. Borç karşılığında alacaklının işinde çalışmak da ödeme yöntemlerinden biridir. Bunda ayıp birşey yoktur.

⁵³ Köyde harman ayları 7. ve 8. aylardır. Köylüler bu aylarda hasat mevsimde elde ettikleri gelire var olan borçlarını öderler. Mahsul ise var olan borcun bir nevi kefilidir. Pancar ekimi ise köye baraj yapıldıktan sonra başlamıştır. Köylüler verdikleri pancar mahsullerinin gelirlerini 9. ve 10. ayda alırlar.

Salih Delibaş'a göre, köyde borcunu ödemeyenlere karşı farklı bir bakış açısı vardır. Borçlu adam borcunu zamanında ödüyorsa onun borçsuz kişilerden hiçbir farkı yoktur. Ancak borçlarını ödemeyen bazı tipler vardır. Onlara sahtekâr gözüyle bakılır. Kimse o adamdan bir şey alıp-vermek istemez.

Mustafa Çolak'a göre, bir kişi borcunu ödeyemeyecek durumdaysa ve alacaklı merhametliyse o borcu bağışlar. Bazen de bekler veya alacağını öteler. Mahkemeye şikâyet olmaz. Zaten adamın malı varsa satar ve öder.

3.3.3.4.2. Kefillik

Kefil, kelime anlamı itibariyle; borcunu ödeyemeyenin veya verdiği sözü yerine getiremeyen bütünü sorumluluğunu üzerine alan kimse, kefalet veren kişidir⁵⁴. Böylece sorumluluğu her şekilde üzerine alan kefil, maddi imkânsızlığı olan kişinin borcunu bütün imkânlarıyla ödemeye mecburdur.

Salih Delibaş (2013),

“Köyde kefillik vardır. Çünkü sistem olağan bir sistemdir. Çünkü bankalar kredi ve daha değişik işlemlerde kefillik isterler. Bu sistem yanlıştır ama ihtiyaç olduğu için mebridir. Kefil ise garantidir, güvencedir. Kimse de güvencesiz ne para ne de borç verir. Şahsın ödemediği para kefile kalır. O mecbur verecektir. Kefil olup yok olmuş seviyesine gelmiş insanlar vardır. Başkalarının borcu yüzünden çok sıkıntılar çekmiş insanlar vardır. Ben Allah'ın izniyle kimseye kefil olmam. Babam da olsa olmam. Lüks işlerine kefil olmam; ama ihtiyacımış, çoluk-çocuğunun rızkına katkı sağlayacaksam olurum. Köyde mal alım-satımında kişinin iyiliğine ve güvenirliliğine kefil olunur. Resmi bir kefillik olmaz.”

Mustafa Çolak (2013),

“Ben de lüks işlerine kefil olmam. Çok zor durumdaysa veya arkadaşım birinden mal alacaksa olurum. Mesela; Salih birinden mal alacaksa olurum.”

⁵⁴ Bkz.: TDK- Büyük Türkçe Sözlük.

Bu iki kaynak kişiden de anlaşıldığı üzere Gümüştepe Köyü'nde kefilliğin bazı zaruri durumlarda uygulandığını görüyoruz. Ancak her iki kaynak kişi de kefillik sistemine olumlu bakmamaktadırlar.

3.3.3.4.3. Tutu Verme Sistemi/ Tarla Tapusuz Mal İcarsız Sistemi

Köyde, bazı kişiler ihtiyaç olduğu zaman, Uygurlar döneminde de benzerine rastlanan bir sisteme başvurup borç para alırlar. Köyde bu sistemin adı *tarlayı tutu verme* diğer bir ismi de *tarla tapusuz mal icarsız* sistemidir. Bu sistemi Mustafa Çolak şöyle anlatıyor:

“Adam paraya ihtiyacı vardır. Mesela, senin paraya ihtiyacın var. Bende de para var. Gelirsin, tarlayı bana tutuya verirsin. On beş milyara bana tutuya verirsin. Sen o parayı bana ne zaman ödersen tarlalarını benden geri alırsın. O sürede ben de tarlayı icarsız olarak ekerim. Aynı parayı da eynen geri almak şartıyla, icarı da düşürmeden. Sistem budur.”

Sistemde borç alan kişi anlaşma dâhilinde olan tarlasını, borcunu ödeyene kadar borç aldığı kişiye verir. Alacaklı ise parasını alanakadar ve icar da ödemediği bu tarlayı bedavadan eker. Salih Delibaş'a göre bu durum bir nevi paranın faizini almışçasına uygulanan ve İslami kurallara uygun olmayan bir sistemdir. Köyde tarlası tutuda olan birkaç kişi de vardır.

Salih Delibaş'a göre, adama (alacaklıya) parayı veremediği seneye kadar anlaşma devam eder. Kıyamete kadar gider. Bu sistemi kabul etmek istemeyen çok insan varsa da gücü yetmediğinden böyle yapmaya mecbur kalmıştır.

Eski Uygur hukuk metinlerinden, Uygurlar'da da bu sistemin var olduğu anlaşılıyor:

“Koyun yılının Erem ayı (yeni ay) sonuncu günü. Ben Tasık şu yazıyı Turi'ye veriyorum. Kentte oturduğum için benim pek çok giderlerim ve alacaklılarım vardır. Ben akıllı ve idareli bir biçimde yaşayamıyorum. İhtiyarladım da. Onun için ben Turi ile şöyle bir anlaşma yaptım: Ben Tasık'a ait olan, üç kişi aracılığıyla işletilecek üzüm bağımı, sen Turi alırsın, buna karşılık sen Turi, benim borçlarımı öder misin? İstemiyorum dersen, başkasına veririm. Bunun üzerine Turi dedi: Ben senin borçlarını öderim, üzüm bağını başkasına bırakmam. Ben, ona bağı teslim ettim ve ona dedim: Sen yazıları (senetleri) almalısın ve şu şeyleri ödemelisin: Parça Tayın'a yarım tavar; Batuk'a yarım küp şarap, Yumsak'a iki sık ür ve bir

kara elbise, Kıtay Bakay'a üç tavar. Bu şeyleri verecek Turi benim borçlarımı ödemelidir. Eğer ben Tasık, dönüp Turi'ye bütün bu şeyleri ödersem, ben Turi ona üzüm bağımlı geri veririm. Eğer ben Tasık üç yıl içinde geri dönüp bu şeyleri Turi'ye geri vermezsem üzüm bağımlı borçlarımın karşılığı olarak Turi'nin mülkü olsun. Tanık Kerkiç, tanık Tükrünç Buka. Bu tamga ben Tasık'ındır. Ben Parça Tokmuş bu ihtiyar Tasık'ın imlası altında yazdım.”

Bu belgeden de anlaşıldığı üzere borçları verip bağımlı eken kişi, belli bir süre sonra eğer parasını alamazsa bağımlı yeni sahibi olmaktadır. Burada tutu verme sisteminden daha ağır bir durum söz konusudur. Malını tutu veren bir kişi, borcunu ödemediği takdirde malını geri alabiliyor olurken burada belirli bir süre sonra malın direkt olarak alacaklıya geçmesi durumu söz konusudur.

Bu sistemin çeşitli versiyonlarının Türk halk hukuk anlayışında bir şekilde var olduğu anlaşılmaktadır. Kökeni İslamiyet öncesine dayandığı için ise bu sistemin İslami kaidelere uygun olup olmadığını tartışmak yersizdir. Fakat uzun yıllar önce İslamiyeti benimsemiş bu sünni köyünde bu sistemin uygulanıyor olması, eski algının ne kadar da halkın hukuk algısında etkili olduğunun bir göstergesidir. Belki de Anadolu köylerinde tam oturmamış bir sünni İslamından da söz etmek mümkündür. Belki de hala geçiş süreci devam etmektedir. Memoratlar kısmındaki halk inançları bu durumun bir kanıtıdır. Tabii ki burada olan uygulamanın doğruluğunu tartışmaktan ziyade var olup olmadığını kanıtlamaktır. Sistemi adil görmeyenler de olsa uzun süredir bu sisteme dayanarak başkalarının tarlalarını kullanan birçok kişinin olduğu biliniyor.

3.3.3.5. Eşya Hukuku ve Ticaret Hukuku

3.3.3.5.1. Köy Bekçisi- Kır Bekçisi ve Koruma Damı Uygulaması

Köylülerin hayvancılıkla beraber temel geçim kaynağı olan çiftçilik ve buna bağlı olarak mahsullerin korunması, köylüler açısından son derece önemli ve birbiriyle bağlantılı bir durumdur.

Köyde her yıl ekilen ürünlerden maksimum verim alınabilmesi için *kır bekçisi* tutulur. Maksimum verim alınabilmesi için tarlaların hayvan ve haşeratlardan korunması gerekir. Kır Bekçisi, tarlaları hayvanlardan koruyabilir; haşeratlar ise ilaçlama yöntemiyle kontrol altına alınmaya çalışılır. Bekçi doğal olarak bu konuda bir şey

yapamaz. Verim için bir de iklimsel şartlar; yani yağmur, kar gibi doğal faktörler gereklidir. Bu ise işin ritüelistik kısmıdır. Bunun için köyde çeşitli uygulamalar varsa da bu konu tezin konusu değildir.

Kır Bekçisi otlakları, geceleri küçük başhayvanlardan gündüzleri ise büyükbaş hayvanlardan korur. Bu köyde var olan 5-6 civarında küçükbaş hayvan sürüsü ve iki sığır sürüsü vardır. Bunların yanında gündüzleri çocuklar ve gençler tarafından otlatılan dana ve düvelerin de tarlalara zarar verme ihtimali vardır.

Otlaklara hayvanlar çobanlar tarafından bazen bilinçsizce, bazen bilinçli olarak, bazen de kasıtlı olarak tarlalara sokulur. Tüm bu durumları kontrol etmek için köyde yıllardır süregelen Kır Bekçisi uygulaması vardır.

Kır Bekçisi köyde koruduğu dönüm başına 50 kuruş almaktadır. Mustafa Çolak'a göre bu (2013), toplamda 4-5 bin lirayı bulan bir mebladır. Bu para karşılığında köyün çevresinde gezerek tarlaları kontrol eden Kır Bekçisi, eğer ki tarla içerisinde otlayan hayvanları yakalarsa, hayvanları alır ve *Koruma Damı*'na getirir.

Mustafa Çolak'a (2013) göre Kır Bekçisi böyle bir durumla karşılaşırsa şöyle hareket eder,

“Muhtara söyler. Bir de mal sahibini çağırır getirir. Malı da toplar Koruma Damı'na tıklar. Koruma Damı'ndan zarar karşılanınca mallar çıkarılır. Hem zarar çıkarılır hem de muhtarlık belirli bir para alır. Ceza gibi...”

Koruma Damı'nın caydırıcı bir şeyi vardır. Daha önceki dönemlerde dövme de olurmuş. Rahmetlik Hüseyin abi muhtarken attırırmiş sopa bekçilere. Jandarmaya dövdüttürdü. Olmuş olay bunlar. Hiç kimse de bir şey diyemez çünkü suçlu.”

Muhtarın köyde yetkisi de vardır sözü de geçer. Muhtar bütün olaylara el atar. Muhtarın yapısına göre uygulamanın sertliği değişir. Şimdi ama yanlışlıkla falan girdiyse bir şey olmaz, büyük zarar da olsa. Gece çoban uyur, girer. Bu bir hal yordam bulunup bir şekilde anlaşılır. Ama bilerek tıkıp yaydıysa, ya o zararı öder ya da küfürler falan döner havada. Olur bunlar yani. Bu adamın tarlasını bilerek yaymak anaya avrada sövmek gibi algılanır. Ben seni bilmem naparım demektir.

Kır Bekçisi uygulaması köy için olmazsa olmazdır. Özetleyecek olursak Kır Bekçisi muhtar ve köylünün koruması altındadır. Kuralları çiğneyeni muhtar ve nahsul sahibinin gözleri önünde cezalandırabilir. Suçlu dayak da yese sesini çıkaramaz. Çünkü suçludur. Koruma Damı'na eğer ki mallar girdiyse iki şart yerine getirilince mal sahibi mallarını alabilir. Bunlardan birincisi belirlenen cezayı ödemek ikincisi ise mahsele verilen zararı karşılamaktır. Fakat şu sıralar bu tip olayların sayısı eskiye nazaran azalmıştır. Bunlarla ilgili örnekler çoktur fakat kaynak kişiler bu olayları anlatmaya yanaşmamıştır. Sadece verilebilecek cezalardan ve yöntemden bahsetmekle yetinmişlerdir.

Köydeki bir başka uygulama da Köy Bekçisi uygulamasıdır. Mustafa Çolak'a göre (2013), Köy Bekçisi köyün içindeki işlere bakar. Kır Bekçisi vardır. Köyün dışındaki tarlalara bakar.

Köy Bekçisi ev başı geçen sene 65 lira almıştır. Bu da yaklaşık 5-6 bin liraya denk gelmektedir.

Kaynak kişilerden anlaşıldığı kadarıyla, Köy Bekçisi muhtarla beraber hareket eder. Onun bir nevi yardımcısıdır. Köyde herhangi bir su veya elektrik ile ilgili sorun çıktığında Köy Bekçisi her zaman hazır bulunmalıdır. Getir-götür işlerine bakar.

Kaynak kişilere göre her iki uygulama köy için son derece önemli ve gerekli uygulamalardır. Paralarını ise hem Köy Bekçisi hem de Kır Bekçisi eksiksiz alırlar. Vermeyen hanelerden muhtar belirlenen parayı bir şekilde alır. Bekçiler ise dokunulmazdır. Muhtara danıştıktan sonra bazı kuralları uygulayabilirler. Yaptığı işler bağlamında köy için çalıştıkları için köylülerce de saygı görürler. Anlaşıldığı kadarıyla köylüler bu işleri yine mahkemede değil kendi hukuki kabulleri, yöntemleri ve uygulamaları ile çözerler. Şimdiye kadar yapılan uygulamalarda ceza alanlar cezalarını kabul etmiş ve cezalarını ödedikleri için köylülerce hataları hoş karşılanmıştır. Kesinlikle bir kin gütme veya olay sonrasında bir art niyetli uygulama yapılmamıştır. Bu durum halk arasında çözüm odaklı ve sorun giderici hukuki yöntemlerin olduğunun da açık bir kanıtıdır.

3.3.3.5.2. Mal Alım-Satımı ve Müencilik

Ticari Hukuk kapsamında değerlendirilecek mal alım-satımı, ekonomik hayatın işlek olması ve devamlılığı açısından son derece önemlidir.

Biz burada mal alım-satımını; alıcı, satıcı ve müenci (arabulucu) bağlamında değerlendireceğiz. Tüm bunların yanında aile içinde kimlerin mal alım-satımında karar verici olduğu gibi konuları da irdeleneceğiz. Mallarda çıkan sıkıntılar da araştırma konusu dahilinde irdelenecektir.

Gümüštepe Köyü’de ticareti yapılan veya ticari değeri olan malları hayvanlar, bitkisel ürünler, sanatsal ürünler ve tarihi ürünler olarak kategorize edebiliriz.

Hayvansal ürünler; küçükbaş ve büyükbaş hayvanları ve onlardan elde edilen ürünlerdir. Bunlar süt, yoğurt, deri, peynir ve et gibi ürünlerdir. Tüm bu ürünler köyde piyasaya uyararak satılır ve alınır. Fiyatlar hemen hemen aynıdır. Alıcı kalite kontrolü anında ürünü alırken yapar. Sözelimi peynir alırken tadına bakar ve alır. Bu ürünler alıcıya evden satılabildiği gibi pazarda da satılabilir. Bu ürünlerin satımını kadınlar yapabilir. Üretimi de gerçekleştiren onlardır. Yalnız pazara gidecek ürünleri genelde erkekler görür.

Bitkisel ürünler ise buğday, arpa, yonca ve saman balyası, nohut, mısır ve fasulye gibi ürünlerdir. Ürünler yine alıcılar tarafından kontrol edildikten sonra alınır. Ürünün kalitesine göre piyasa değeri değişebilir. Bu durum biraz da alıcının tavrıyla şekillenir. Bu ürünlerin satışını ailenin erkek üyeleri ve büyükleri yapar. Sözelimi bir kadın evin önünde yığılı olan bir arpayı gelen müşteriye satamaz. Gelenek ve kabul böyledir.

Alış-verişlerde batman, kulaç ve urupla gibi ölçü birimleri kullanılır. Tabi günümüzde bu usulle alım-satımlar azalsa da tamamen kaybolmuş da değildir. Gümüštepe Köyü’nde patatesler batmanla; bohçacıardan alınan kumaşlar kulaçla; arpa-buğday gibi bazı tahıl ürünleri urupla ile alınır. Önder’e göre (1976),

Cumhuriyet devrimi bu alanda da toplum için birçok yenilikler getirmiştir. Ağırlık ölçüsü olarak kilo (bin gram) kabul edilmiş, halkın kullandığı batman, okka, nuğ, önge birimleri unutulmuştur. Batman altı okkadır, nuğ ise yarım okkadır. Önge, okkanın dörtte birine denir. (...) Eski tartı birimlerinin bıraktığı alışkanlık kolay kolay silinmemiştir. Bunun etkisiyle yurdun birçok yerinde sekiz kilo üzerinden yapılan tartıya önem verilir.

Uzunluk ölçüsü olarak metre kabul edilmiş, arşın bırakılmıştır. Arşın, metrenin üçte ikisine yakın bir uzunluğu anlatır. Oylum, (hacim) ölçüsü olarak kullanılan ve tahılları ölçmeye yarayan şinik ise bazı yerlerde bırakılmış, onun iki ve dört katını karşılayan teneke ve kile ölçülerine bağlanılmıştır. Şiniğin üçte ikisini karşılayan ölçek ile ölçeğin dörtte birini belirten uruplağa da büsbütün unutulmamış, özellikle İç Anadolu köylerinde yaşamaktadır. (1976: 231-232)

Sanatsal ve tarihi ürünler ise belki bir bakır bakraç, sini belki de tarlada bulunan bir heykel olabilir. Ayrıca eski halılar ve antika değeri taşıyan eski sanatsal ürünlerin de köye gelen bazı tüccarlara bilinçli-bilinçsiz satıldığı biliniyor. Son on yılda kaynak kişilere göre eski bakır ve gümüş ürünlerle beraber eski halı ve kilimleri toplayan bazı kişiler köyden bu yolda çok sayıda ürünü satın almışlar. Bu yolda pekçok el işi ürün, gümüş işlemeli at koşum takımları, bakır ve gümüş kaplar ve kök boyadan yapılan el işi kilimler satılmıştır. Bunların alımı-satımı da anlaktır ve köylülerin değimiyle senet-sepet işine girişmeden yapılır. Sözelimi bu satışta verilen sahte paraların geri iadesi ve satılan ürünün geri alımı sözkonusu değildir.

Salih Delibaş (2013),

“Mesela, benim eşim benim ahırımdan mal satamaz. Vasfi olmazsa satamaz eğer vasfi varsa satabilir demektir. Çocuğun orada bir vasfi vardır çocuğun babadan izini vardır satabilir. Satınca da cayma olmaz. Vasfi yoksa satamaz. Satmışsa olay bitmiştir. Hanımla alım-satım işi olamaz.”

Mustafa Çolak (2013),

“Genç ve ehil olmayan kişilere mal verilmez. Veren kişi borcunu alamazsa hak iddia edemez. Babası “bana mı sordun verirken?” diyebilir. Babasına sormadan vermezler para.”

Köylüler kendi hukuki sistemleriyle bu alım-satım işlemlerini gerçekleştirirler de bu alım-satım durumu son derece karmaşık, çetrefilli kabul ve düzene tabidir. Kadınların ve erkeklerin kendi aralarında alım-satımını gerçekleştirdiği ürünler vardır. Mesela; kadınların kendi el işi ürünleri olan masa örtüsü, patik ve kese gibi ürünlerin kendi aralarında alım-satımına erkekler karışamaz. Karışan erkeğe pek iyi gözle bakılmaz. Köyde bazı tarihi buluntuların da satıcılığının veya aracılığının yapıldığı biliniyor.

Köyde S.T. bir tarlada küpün içinde bulduğu mercimek büyüklüğündeki altın bir sikkeyi iki bin euroya karşılığında sattığını söylüyor. Ayrıca bazı kaynak kişiler hem bu köye ve hem de civar köylere gelen ismini burada veremeyeceğimiz büyük şirketlerin ilagal yollardan bazı tarihi eserleri değerlerinin çok altı değerlerde aldığı bilgisini veriyor. Hatta bazen satılan ürünlerin parasının alınmadığı ve hiçbir hak da iddia edilemediği biliniyor. Çünkü yapılan iş hem ilagel hem de büyük balık her zaman küçük balığı yutuyor. Tüm bu alım-satımlar yasal olmayan yollardan ve güvencesiz olarak yapılıyor.

Köyde bilinen ve dışarıdan görünen ticari hayat genelde mal alım-satımı ve hasat edilen ürünler gibi görülüyor. Bunları alıp satarken ise anlaşma sağlanmasını kolaylaştırmak için *müenci* denilen bir aracı tipi karşımıza çıkıyor. Bu kişi genel olarak alıcıyı da satıcıyı da memnun etmeye çalışan ve anlaşmanın olmasını kolaylaştıran bir kişidir. Alıcının veya satıcının yakın çevresi müenci olsa da genelde yakınına çalışacağı için pek itibar görmez. Müencilik için önemli olan tarafsız olabilmesidir. Fakat müenci hiçbir zaman satılan veya alınan mala kefil değildir.

Salih Delibaş müenci ile kefilliğin arasındaki ayrımını şöyle açıklıyor: Müenci olur. Kefil değil de pazarlığın olması için çaba sergiler ama kefilliğe de girmez. Kefil değil sadece aracıdır. Veresiye pazarlıkta aynı zamanda şahittir o. O der ki: “Ben şahidim bu bundan aldı” der. İş mahkemelik olursa şahitlik eder.

3.3.3.5.3. Ödünç Alma Geleneği

Gümüştepe Köyü’nde maddi imkânsızlıklar veya acil ihtiyaçlar sebebiyle köy içinden ve yakın komşulardan bazı şeyler geri verilmek üzere ödünç alınır. Bunlar ticari hayatın ve gündelik ihtiyaçların devamlılığı açısından Türk toplumunun olmazsa olmazı olan yardımlaşma faktörünün gereğidir. Bu yardımlaşma içgüdüleri insanları bireysel olmaktan toplumsal hayatın bir parçası olan kişilere dönüştürür. Gümüştepe Köyü’nde bu yolda evde eksik olan ekmek veya tarlada kullanılacak olan bir tarım aleti ödünç olarak rahatlıkla samimi olunan komşu ve köylülerden alınabilir. Bunların yanında düğünlerde takılan takılar da gençlerin yeni bir hayat kurmasına yardımcı olabilmek amacıyla aileler arasında ödünç olarak takılır. Yani takılan paraya para, altına altın takılmalıdır. Aksi takdirde ödünç geri gelmemiştir. Ödünçün geri gelmemesiyle bu aile, toplumsal sorumluluğun yerine getirilmediği anlayışıyla kınanır ve dağlanır. Aynı

şekilde bir aile komşusuna darda kaldığı için ödünç olarak verdiği bir tarım aleti, bu aileye tekrardan verildiğinde sağlam ve temiz olarak verilmezse bu da ödünç alma prosedürüne aykırıdır ve rahatsızlık yaratır. Yine ödünç verdiğiinden ödünç alamayan aileler de komşusuyla olan ilişkilerini gözden geçirme ihtiyacı hisseder.

Gümüştepe Köyü'nde verilen ödünçler belirli bir para karşılığı olarak verilmez. Önemli olan verilen ödünçün geri gelmesi ve verildiği şekilde iade edilmesidir.

Salih Delibaş'a göre (2013), ödünç aldığım malın başına bir şey gelirse, emaneti aldığım gibi yaptırıp teslim etmelidir. Ama yapmayan da yok değildir. Mustafa Çolak (2013) bu yolda bir örnek vermiştir:

“Bak ben sana canlı bir örnek vereyim.

Yusuf abi şimdi bizim götürmüş fırfırı kırmış. Ben daha ona hiç bir hacet vermem. Başkası da bu olayı düşünür vermek istemez. Bu işin hükmü; aldı mı tamir ettirecek.

Alım- verim de mecburen olur. İlla ki bende de eksik olan bir hacet var. İlla ki birinden alıyon. Ben hiç hacet almadığım adama da hacet veriyorum. Ama sağlam getirmek şartıyla...”

Burada Mustafa Çolak ödünç olarak verdiği bir tarım aletinin geri verilirken sağlam olarak verilmediğinden şikâyet etmektedir. Bu durumda Yusuf abi adlı kişiye sadece sitem etmektedir. Yaklaşık 500-750 liralık zarar sonrası mahkemeye herhangi bir şikâyette de bulunmamıştır. Mustafa Çolak'ın Yusuf abisine vereceği en büyük ceza bir daha ona ödünç mal vermemesi olur. Ayrıca Mustafa Çolak, bu olayı duyanların, Yusuf abiye ödünç mal verirken bu durumu gözden geçireceklerini belirtiyor. Bu tabiki önemli bir toplumsal tepkidir. Yusuf abi, bundan sonra ihtiyacı olduğunda veya sıkıntıya düştüğünde ödünç mal alamayabilir.

Mustafa Çolak, köyde illa ki ödünç alıp-vermenin olduğunu ve bunun gerekli olduğunu söylüyor. Herkeste doğal olarak eksik olan bazı alet-edevatların olduğunu da belirtiyor.

Köyde ödünç adı altında para, tarım aleti, yağ veya ekmek gibi acil ihtiyaçların komşular arasında ödünç verildiği gözlemlenmiştir. Fakat herkese ödünç mal verilmez.

Bir kişinin ödünç para veya mal alabilmesi için güvenilir ve sevilen bir kişi olması gerekir. Aynı zamanda bu kişi paylaşımcı ve yardımsever bir insan olmalıdır.

Günümüzde pek örneklerine rastlanmasa da eskiden gelin alınırken ödünç altınların veya gelinliğin alındığı ve düğün sonrasında veren kişilere tekrar iade edildiği biliniyor. Fakat ödünç verilemeyen veya alınmayan şeyler de vardır. Sözelimi hayvanlar ödünç olarak verilmez. Yani bir kişi “bana şu ineği ver ben de seneye bir inek vereyim veya ineğin aynısını vereyim” diyemez. Fakat imece usulü hayvanların ortak kullanımı olabilir. Mesela; köyde eskiden harman zamanı atların sapları getirmek için koşulduğu ve burada imece usulü yardımlaşmanın olduğu biliniyor.

Verilen ödünçler veren aileye bir itibar da kazandırır. Köyde bir kişinin tenezül edip bir komşudan ödünç alması, bu iki komşu arasındaki samimiyetin de göstergesidir. Bu yolda verilen yağ, ekmeç gibi şeylerin tekrar iade edilmesi istenmez.

3.3.3.5.4. Toplu Hareket ile Köyün Mallarının Korunması

Köyde ortak çıkarlar sözkonusu olduğunda baze bireysel tepkiler yetersiz kalabilir. Ayrıca ortak çıkarlar karşısında verilen bireysel mücadeleler çoğu zaman etkisiz ve yetersiz olabilir.

“Köyde su ve mera kaynaklarının denetimini elinde tutan belirli gruplar bulunmaz. Bunların tümü köyün ortak malıdır”. (Meeker 1976) Köydeki ailelerin tümünün az ya da çok toprağı vardır. Bir ailenin etkili ya da güçlü olması sahip olduğu topraklarla alakalı değildir. (Stirling 1957: 1965)

Gümüštepe Köyü’nde nazı durumlarda ortak çıkarlar gözönüne alınarak hareket edildiğı görülmüştür. Bunlar genelde köyün otlaklarının, su kaynakların veya köylünün mallarına karşı verilen zararlar karşısında olabilir.

Köyde olan bu ortak tutumu Mustafa Çolak (2013) şöyle açıklıyor:

“Bazı konularda edilir. Abi köyün yukarısında yaylıma gelenlere hep beraber küfür etmedik mi? Bu da bir toplu harekettir. Bunun üstüne o adamın çadırı madırı gitmedi mi? Mesela; köyün suyu gidince millet toplanıp bir tepki koymadı mı? Bunun önünde gerçek bir önder olsa bu daha güzel olur.

Köyün yayılımına, suyuna zarar verdi mi toplu hareket olur. Köyün ortak mallarına zarar verdimi olur. Burada muhtar da önemlidir.

Aslında ortak hareket çok önemlidir. Tam olarak yapan köyün hiç bir zaman sırtı yere gelmez. Hiç bir köy bu köyle karşı karşıya gelmez. Özellikle bizim köy Şarkışla'nın en büyük belki de üçüncü köyüdür. Bu yüzden kimse köyü karşısına almak istemez.”

Bunlardan anlaşıldığı üzere köyde köyün yayılımına; yani otlaklarına zarar verenlere karşı, suyuna zarar verelere karşı ve köyün ortak mallarına karşı zararlar karşısında ortak hareket edilmiştir. Bu ortak hareket karşısında köylü istediğini almıştır.

Mustafa Çolak'a göre ortak hareket çok önemlidir. Ortak hareket edebilen köyün hiçbir zaman sırtı yere gelmez. Çünkü koca bir köyü kimse karşısına almak istemez.

Köylünün ortak hareket etmediği bazı durumlar karşısında zararlı çıktığı da yok değildir. Bekir Tüfek'e göre (2013), geçen sene köyün içinden çıkan büyük bir su kaynağını Şarkışla Belediyesi almış ve borular vasıtasıyla ilçeye taşımıştır. Bu duruma sadece köy muhtarı Kaya Güneş tepki göstermiş ve hâkimle tartışmıştır. Fakat toplu hareket edilmediği için ve muhtar mücadeleyi tek başına yürüttüğü için herhangi bir sonuç alınamamıştır. Köylü bu durumda pasif kalmıştır.

Yine Bekir Tüfek'e göre (2013), yıllar önce köyün kuzeyinde yer alan Karataş mevkiindeki otlaklar yüzünden Gümüştepe Köyü ve Gürçayır Belediyesi (=olay sırasında burası köydür) mücadele etmiştir. O zaman köy muhtarı olan Ahmet Kılıç önderliğinde köylüler bu mevkiye gidip Gürçayırılılarla mücadele etmişler ve otlakların bu köyde kalmasını sağlamışlardır.

Bu iki örnek köy için ortak hareket etmenin ne kadar da önemli olduğunu gösteriyor. Ayrıca insanlığın var olduğundan beri yapılan savaşların temelinde de çıkarlar ve ekonomik sebepler olduğunu kanıtıyor. Türklerin Orta Asya'dan Batı'ya göç etmelerinin temel sebebinde de kuraklık ve otlakların yetersizliği olduğu unutulmamalıdır. Günümüzde de aslında bu durum pek farklı değildir. Savaş ve anlaşmazlıkların temel sebebi ekonomidir.

3.3.3.5.5. Ortakçılık

Gümüštepe Köyü'nde özellikle de akraba ve kardeşler arasında pek çok konuda ortakçılık yapılır. Ekin ekmek, pancar ekmek ve mal alıp-satmak gibi durumlarda ortakçılık yapılabilir. Genelde imkânsızlıklar dâhilinde yapılan ortakçılığa köylüler pek sıcak bakmazlar. Ama belki de ekonomik koşullar onları ortakçılık yapmaya zorlamaktadır.

Ortakçılıkta kişilerin anlaşması için temel prensipler giderlerin ortak karşılanması ve karın bölüşülmesi şeklindedir. Kişiler kâra ortak oldukları gibi zarara da ortaklırlar. Bunların dışında bir kişiden sermaye diğerinden iş gücü anlayışıyla ortakçılık yapıldığı da olur. Mallar alınırken veya bu ortakçılık yapılırken hiçbir güvence temini istenmez. Kişiler kendilerinin kefilidir. Herhangi bir sorun çıktığı zaman kendi aralarında ortak kararlar halletmelidirler. Ayrıca ihtiyaçlar dâhilinde ortak maldan satılmak isteniyorsa ortak bir kararla satılmalıdır. Ortakçılıkta bireysel hareket kesinlikle sözkonusu olamaz. Eski Türk toplumlarında da görülen ortakçılık islam hukukunda yoktur.

İslam hukukunda bugünkü anlamda ortaklık olmadığı gibi, anonim ortaklık da yoktur. Ortaklar birbirine kefil olmadıkları gibi, her ortak istediği zaman ortaklığı feshederek çekilebilir. Ortaklardan birinin ölümüyle de ortaklık feshedilmiş olur. (Üçok vd., 2011: 157-159)

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında, en azından Uygurlarda, ortakçılık yapıldığı tutanak tutulan hukuki metinlerden anlaşılıyor. Bu hukuki metinlerden ortakların kendilerini bu köyde var olanın aksine hukuki güvence altına aldıkları anlaşılıyor.

“Tavuk yılının ikinci ayının on sekizinci günü, bana, Elçi'ye ekin ekmek için toprak gerek olduğundan, Kayımtu'nun Yolturgan Kas'da bulunan yarım sık tarlasını hazır durumda tuttum. Bu tarlaya ekmek için ne gibi tohum gerekirse her ikimiz eşit miktarda atacağız, ürünü daramızda eşit olarak bölüşeceğiz. Bu yer dolayısıyla giderler olursa ikimiz birlikte ödeyeceğiz. Bu söz için tanık Teke Bakşı, tanık Çisim. Bu tamga ben Elçi'nindir. Ben Mısır- Sila söyleterek yazdım.”

Burada ekilmek üzere hazırlanan bir tarlanın ortak tohum alınarak ekildiği anlaşılıyor. Çıkan ürün ise kişiler arasında ortak bir biçimle bölüşülecektir. Giderler ise yine ortak bölüşülmektedir.

Bu hukuki metinde, anlaşma şartlarından anlaşıldığı üzere, günümüzde var olan ortakçılık anlayışının aynısını görmekteyiz. Fakat var olan tek fark kişilerin kendilerini hukuki güvence altına almalarıdır.

Köyde ortaklıktan doğan herhangi bir sorun tespit edilememiştir. Fakat ortakçılık sonrası zararların olduğu ve böylece karşılıklı olarak ortakçılığın fesedildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca hastalık ve ölüm durumlarında da ortaklık gözden geçirilir. Ortaklık bu köyde, tek taraflı fesedilebileceği gibi karşılıklı olarak da fesedilebilir. Fakat bu durum, henüz bir işe girişmeden yapılmalıdır. Sözgelimi bu sene ortakçılık yapan kişiler gelecek sene için yapmayacaklarını söylemelidirler. Ortağını yarı yolda bırakan ortaklar, mal üzerinde herhangi bir hak iddia edemezler. Söz senettir. Köylüler için sözünü tutmayan kişiler senedi de yırtmış demektir.

3.3.3.5.6. Değiş-Tokuş

Değiş-tokuş, ekonomik hayatın bir şekilde devam etmesi için olmazsa olmaz uygulamalardan biridir. Kişiler bu yolla ellerinde var olan malları ihtiyaçları dahilinde başka bir mal sahibine vererek istedikleri ürünü alabilirler. Bu aynı zamanda karşılıklı çıkarlar gereği yapılan bir ticaret şeklidir.

Gümüštepe Köyü'nde değiş-tokuş yöntemiyle ticaret çok sık rastlanan bir durumdur. Mustafa Çolak'a göre (2013), eğer üstesi (para üstü) alınırsa araba karşılığı dahi mal alıp verilebilir. Bunun yanında iki dana verip bir inek alındığı da olur.

Salih Delibaş'a göre (2013), takas işinde senet olmaz. Bu alış-verişlerde söz senettir. Ayrıca borca karşılık mal alımı pek yakışık almasa da borç-takas yöntemi uygulanır. Fakat bunu uygulamadan önce borçluya belirli bir süre tanındığı olur.

Değiş-tokuş geleneği ticari hayatın devam edebilmesi için olmazsa olmaz durumlardan biridir. Lidyalıların parayı icat edene kadar ticarete uygulanan bu gelenek, ihtiyaçlar dâhilinde, kişilerin elinde olan malı verip olmayanı almaları şeklinde gerçekleşiyordu. Malların her zaman belirli bir kıymete tabi olması, o mal üzerinde belirli bir ticari değer olduğunu göstermekteydi. Bunlar arpa, buğday, ipek ve baharat gibi ürünlerin yanında altın, yakut ve elmas gibi değerli taşlar da olabilirdi. Sanatsal eserlerin de değerinin olduğu düşünülürse değiş-tokuş işlemlerine bunların da dâhil edildiği

rahatlıkla söylenebilir. Bunun yanında kölelerin de takasa dahil edildiği uygulamalar da yok değildir. Uygur dönemi hukuk tutanaklarında böyle bir olaya rastlanmaktadır:

“Küskü (=Fare) yılında. Bana... pamuklu gerektiği için Pulat’dan yüz parça pamuklu aldım; bana Kalımdu’ya değgin olan... Tulat adlı (satın almış olduğum) kadın köleyi sattım. Bu klenin satış bedeli olan 100 parça pamukluyu, ben Kalımdu, bu belgenin düzenlendiği günde tam olarak aldım. Ben, Pulat, pamukluları hiç eksik olmadan tam olarak teslim ettim. Bu köle üzerinde Pulat bin yıl ve on bin gün egemen olsun. Onu beğenirse kendisi tutsun, beğenmezse onu başka kişiye satsın. Bu köle hakkında anlaşmazlık... yanlış bilgi verilmişse ben Kalımtu bundan sorumluyum. Pulat sorumlu değildir: Puka tanıktır. Kutluk Temir Tayak tanıktır inamla. Bu mühürlü belgeyi ben Kalımdu İrgül, ben özüm yazdım.”

SONUÇ

Gümüštepe Köyü odalarındaki belirli yaş gruplarından yapılan derlemeler referans kabul edilerek bu köy odalarındaki insanların halk hukuku anlayışını çözümlenmeyi amaçlayan bu tezde, genel olarak şu sonuçlar çıkarılmıştır:

- Köy halkının halk hukuna uymayan bazı kişilere verdiği cezalar tepkisel bağlamda uzun süreçlidir ve bu cezaları alan kişiler ancak kendisine çekidüzen vererek bu cezalardan kurtulabilir.
- Geçmiş zamanlarda öldürme cezalarının da görüldüğü bu köyde şimdilerde kişilere ve ailelere verilen en büyük ceza dışlamadır.
- Kınama-dağlanma köyde verilen diğer bir önemli cezalandırma yöntemidir. Köy odaları bu açıdan toplumsal bağlamda önemli bir güçtür. Kimse toplum içinde toplu bir şekilde kınanmak istemez. Bu bağlamda odalara gelmeyenler de hâl ve hareketlerine dikkat etmelidirler.
- Örnek olarak araştırma bölgesi olarak seçilen bu köyde, geleneksel Türk halk hukukunun, İslam hukukunun ve günümüzde kabul gören modern hukukun sorunları çözmek için kullanıldığı görülür. Ancak sorunları çözmek için en sık başvurulan hukuki yöntem geleneksel Türk halk hukuku ve İslam hukukudur.
- Köy odalarında şaka yollu ve eğlenme amaçlı dayak ve sopa cezaları vardır. Ayrıca kurallara aykırı hareket edenlere caydıcı olması sebebiyle maddî yükü ağır cezalar da verilir. Bu cezaların en yaygın olanı ziyafet verme cezasıdır.

Yine Gümüštepe Köyü oda efradı referans alınarak modern Türk hukuk sistemi hakkında da genellemelere ulaşılabilir. Köylüler modern hukuk yerine halkın kendi hukuk anlayışıyla çözüme ulaşmayı yeğlemektedirler. Bu algının oluşmasının sebepleri ise şöyledir:

- Hukuka duyulan güvensizlik
- Mahkeme kararlarının hukukî çözümlerinin daha sonraları sorun oluşturup kin ve nefreti körüklemesi
- Mahkeme kararlarının verdiği hukukî kararların adil olup olmadığına dair duyulan kuşku
- Mahkeme sürecinin çok uzun sürmesi ve masraflı olması

Yapılan derlemelerdeki kaynak kişiler de dikkate alınarak modern Türk hukuk sistemine yapılabilecek bazı tavsiyeler ise şunlardır:

- Köy içerisinde hukukî bir mesele söz konusu olduğunda, köy büyüklerinin çözüm süreçlerine dahil edilmesi
- Köy içinde halledilebilecek küçük ve ufak çaplı meselelerin alt mahkeme yoluyla ihtiyar heyeti bağlamında çözüme kavuşturulması veya köy büyüklerinin mahkemelerde juri olarak meselelere katkı sağlaması
- İleride yeniden yapılanma sürecine girebilme sinyalleri veren modern Türk hukuk sistemine, sistemleşmiş halk hukuk algılarının da belirli ölçülerde dahil edilmesi

KAYNAKLAR

- Akça, K. (1945). Eski Köy Odaları. Folklor Postası, I.
- Akşit, C. (1986). İslam Ceza Hukuku, İstanbul.
- Aktan, H. (1991). İslam Miraz Hukuku, İstanbul.
- And, M. (2007). Oyun ve Bügü, İstanbul:YKY.
- Atsız, N. (1947). Aşık Paşazade Tarihi, İstanbul.
- Aydın, M. A. (1985). İslam-Osmanlı Aile Hukuku, İstanbul.
- Bağdatlı, S. (1997). Hukuk Sözlüğü, İstanbul: Der Yayınevi.
- Balaman, A. R. (1971-1972). “*Örencik Köyü Delikanlı Örgütü*”. Antropoloji.
- Baldick, J. (2010). Hayvan ve Şaman- Orta Asya'nın Antik Dinleri, İstanbul: Hil Yayınları.
- Barthold, W. (1963). İslam Medeniyeti Tarihi, (Çev: Fuat KÖPRÜLÜ), Ankara.
- Becker, C. H. (1916). Der Turkische Staatsgedanke- “*Vortrage der Gehe Stiftung*”, VIII/2 a, Leipzig- Dresden.
- Böttger, L. (1925). Die Endwicklung des Fremdenrecht in der Turkie bis in die Gegenwart, Giessen.
- Cin, H. (1974). İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Ankara.
- Cin, H. (1976). Eski Hukukumuzda Boşanma, Ankara.
- Cin, H. (1979). Eski ve Yeni Türk Hukukunda Tarım Arazilerinin Miras Yoluyla İntikali, Ankara.
- Cin, H.- Akgündüz, A. (1990). Türk Hukuk Tarihi, c. I-II, İstanbul.

- Çağatay, N. (1974). “*Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*”, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını.
- Çobanoğlu, Ö. vd. (2004). *Liseler İçin Halkbilimi*. İstanbul: MEB
- Çobanoğlu, Ö. (2002). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Delaney, C. (2012). *Tohum ve Toprak/ Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji*. Selda Somuncuoğlu- Aksu Bora (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demiray, M. G. “*Gemerek’te Odalar*”. Türk Folkloru.
- Develi, F. (1971). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, Ankara.
- Döndüren, H. (1983). *Delilleriyle İslam Hukuku- Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras*, İstanbul.
- Dundes, A., Dundes, A. (1994). *Folk Law*. New York and London.
- Dursun, A. (2011). “*Dede Korkut Hikayelerinde Halk Hukuku*”; Turkish Studies.
- Egger, A. (1913). *Schweizerische Rechtsprechung und Rechtswissenschaft*, Berlin.
- Elçin, Ş. (1977). *Anadolu Köy Orta Oyunları*. Ankara
- Ekici, M. (1990). *Batı Anadolu Köy Odaları*. Türk Kültürü.
- Er, T. (1988). “*Simav İlçesi ve Çevresi Yâren Teşkilatı*”, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yay. No.: 101.
- Ergin, M. (2011). *Dede Korkut Kitabı I/II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Goldziher, I. (1910). *Vorlesungen über den İslam*, Heidelberg.
- Gökalp, Z. (1977). *Türk Töresi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Z. (2005). *Türk Ahlakı*, İstanbul: Toker Yayınları.
- Gözübüyük, Ş. (1986). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*, Ankara: Sevin Matbaası.

- Gümür, M. (1923). Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, 2. Auflage, Bern.
- Ziyaeddin, H.M. (1312). Mecelle-i Ahkam-i Şerhi, İstanbul.
- Hamid, M. Das Fremdenrecht in der Turkei, “*Die Welt des Islams*”.
- Hartmann, M. (1909). Der İslam: Geschichte- Glaube- Recht, Leipzig.
- Hartmann, R. (1944). Die Religion des İslam, Berlin.
- Hinnesberg, P. Systematische Rechtswissenschaft, (Die Kultur der Gegenwart,II,VIII).
- Horster, P. (1935). Zur Anwendung des İslamischen Rechts im XIV. Jahrhundert, Stuttgart.
- İşıқтаç, Y. (2009). Hukukun Kaynağı Olarak Örf ve Adet Hukuku, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İşıқтаç, Y. (2009). Hukukun Kaynağı Olarak Örf ve Âdet Hukuku. İstanbul: Filiz Kitabevi. (Doktora Tezi).
- İnan, A. (2000). Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan, R. A. (2010). Türk Halk İnanışlarında Kadın Algılamaları, (Yüksek Lisans Tezi).
- İzgi, Ö. (1987). “*Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi (Hukuk Vesikalarına Göre)*”. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Jaschke, G. (1917). Zur Reform der Turkischen Gerichtsverfassung, “*Der Neue Orient*”, Band I.
- Jaschke, G. (1951). Der İslam in der Neuen Turkei Eine Politische Untersuchung, “*Die Welt des Islams*”, vol. 1, r, 1-2, Leinden.
- Juynboll, A. (1910). Handbuch des İslamischen Gesetzes, Leinder.
- Kafesoğlu, İ. (1980). Eski Türk Dini, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Köprülü, F. (1931). Bizans Müesseselerinin Tesiri Hakkında Bazı Mülahazalar, “*Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*”, c. I.

- Lundberg, G., Sehrag, C., Larsen, O. (1963). *Sociology*. Third Ed. U.S.A.
- Malinowski, B. (1982). *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı*, İstanbul.
- Mayer, M.E. (1923). *Der Allgemeine Teil des Deutsches Strafrechts*, Heilderberg.
- Mez, A. (1922). *Die Renaissance des İslam*, Heidelberg.
- Nahya, O. (1975). *İslam-Türk Hukukunda Örf ve Adetlerin Önemi*. TFAY, Belleten.
- Numan, İ. (1981). “*Çankırı’da Yaran Sohbetleri ve Sohbet Odaları*”. Ankara: Vakıflar Dergisi.
- Oğuz, Ö. vd. (2005). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Önal, Ü. (1986). “*Çankırı’da Yaran Sohbetleri I-II*”. Türk Folkloru.
- Önder, A. R. (1976). “*Geleneksel Halk Hukuku*”. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. C.IV. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Özan, H. S. (1977). “*Divriği’de Evler, Odalar ve Kış Gecesi Eğlenceleri*”. Sivas Folkloru. IV.
- Özdemir, N. (2001). *Geleneksel Türk Tiyatrosu Ders Notları, “Türk Tiyatrosuna Genel Bir Bakış”*. Ankara.
- Özdemir, N. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özön, M.N. (1971). *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, Ankara.
- Perrin, M. (2012). *Şamanizm*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Scharlipp, W-E. (1991). “*Die Altürkische Religion und Ihre Darstellung Bei Einigen Türkischen Historikern*”, Freiburg im Breisgau.
- Tabakoğlu, A. (1986). “*Ahîlik ve Gençlik, Ahîlik ve Esnaf*”. İstanbul: İstanbul Esnaf ve Sanatkârlar Dernekleri Birliği Yayınları.

- Tezcan, M. (1985). “*Ülkemizde Geleneksel Halk Hukuku Uygulamaları*”. Türk Folklor Araştırmaları, Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yay. No: 64.
- Tezcan, M. (1989). “*Sosyal Değişme Sürecinde Çankırı Yârân Sohbetleri*”, Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yay. No: 103.
- Tezcan, M. (1990). “*Bir Yayın Eğitim Kurumu Olarak Çankırı Yârân Örgütü*”, 2. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi. Ankara.
- Tornau, N. (1855). *Moslemisches Recht aus den Quellen Dargestellt*, Leipzig.
- Turdi, A. “*Halkın Sanat Okulu-Uygur Halk Meşrepleri*”. II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. 4. Cilt. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yay. No.: 40.
- Türkmen, F. (2011). “*Dede Korkut'ta Halk Hukuku Unsurları*”, Bilig. Sayı 58.
- Uslu, N. A. “*Çankırı Yaran Sohbetleri ve Oğuz Tôresi*”, Kubbealtı Akademi Mecmuası, XV.
- Üçok, H. H. (1932). “*Çankırı'da Ahîlikten Kalma Esnaf ve Sohbet Teşkilâtı*”. Çankırı.
- Üçok, B. (1976). “*İmam Nikahı ve Hukuk*”, Halk Oyu.
- Yakıcı, A. (2010). “*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Somut Mekânı: Konya Barana Odaları*”, Millî Folklor. Sayı: 87. Ankara.
- Weber, M. (1967). *Rechtssoziologie*, Neuwied-Berlin.
- Weber, M. (1956). *Wirtschaft und Gesellschaft*, 4. Auflage.

KAYNAK KİŞİLER

ÇOLAK İbrahim (57). Çiftçi, Evli, İlkokul Mezunu, Gümüştepe Köyü/ Şarkışla.

ÇOLAK Mustafa (30). Çiftçi, Lise Mezunu, Evli, Gümüştepe Köyü/ Şarkışla.

DELİBAŞ Salih (30). Çiftçi, İlkokul Mezunu, 2 Çocuk Babası, Gümüştepe Köyü/ Şarkışla.

DEMİRHAN Hasan (53). Çiftçi, Evli, İlkokul Mezunu, Gümüştepe Köyü/ Şarkışla.

DİNÇ Çetin (41). Çiftçi, Evli, İlkokul Mezunu, Gümüştepe Köyü/ Şarkışla.

ERDOĞMUŞ Hacı Osman (29). Çiftçi, İlkokul Mezunu, 3 Çocuk Babası, Gümüştepe Köyü/ Şarkışla.

GÜLER Saffet (41). Demirci, Evli, İlkokul Mezunu, Gümüştepe Köyü/ Şarkışla.

KARTAL Osman (38). Oto Boyacı, Evli, İlkokul Mezunu, Gümüştepe Köyü/ Şarkışla.

KİTİR Halil (30). Çiftçi, Lise Mezunu, 1 Çocuk Babası, Gümüştepe Köyü/ Şarkışla.

ÖZCAN Abdullah (45). Çiftçi, Evli, İlkokul Mezunu, Gümüştepe Köyü/ Şarkışla.

ÖZKAN Cahit (41). İnşaat Ustası, İlkokul Mezunu, 4 Çocuk Babası, Gümüştepe Köyü/ Şarkışla.

PINAR Mesut (35). Çiftçi, Evli, Lise Mezunu, Gümüştepe Köyü/ Şarkışla.

PINAR Mesut (36). Çiftçi, İlkokul Mezunu, 2 Çocuk Babası, Gümüştepe Köyü/ Şarkışla.

SUBAŞI Veysel (41). İşçi, Evli, İlkokul Mezunu, *Gümüştepe Köyü/ Şarkışla*.

SUBAŞI Yusuf (60). Çiftçi, Evli, İlkokul Mezunu, Gümüştepe Köyü/ Şarkışla.

TÜFEK Bekir (26). Çiftçi, Lise Mezunu, 2 Çocuk Babası, Gümüştepe Köyü/Şarkışla.

TÜFEK Servet (33). Evli, Lise Mezunu, Gümüştepe Köyü/ Şarkıla.

YETER Murat (30). Çiftçi, İlkokul Mezunu, 2 Çocuk Babası, Gümüştepe Köyü/ Şarkışla.